

Vámberny Antológia

2004

Pro cultura 2004

LILIUM AURUM

Vámbéry Antológia 2004

Összeállította
HODOSSY GYULA

Vámbéry Antológia 2004

Lilium Aurum
Dunaszerdahely
2004

*A könyv megjelenését a dunaszerdahelyi VALEUR Kft.
támogatta.*

© Lilium Aurum, 2004
ISBN 80-8062-216-7

Tartalom

- [7] Ardamica Zorán: hópolyhek a szavak
- [9] Barabás Zoltán: Maradásom kell-e még?, Lenni még megmaradt
- [12] Barak László: Starter, a katona
- [14] Bettes István: Marlboro & Camel
- [17] Csáky Károly: Móricz Zsigmond Palóccországban
- [27] Csicsay Alajos: Töprengéseim...
- [33] Csóka Ferenc: Ember vagyok...
- [39] D. Varga László: A kiötlőkön próbálták ki – avagy – A bolhás zsarolás, Kötelezettségvállalás – avagy – Patkányirtás a patkány évében, Foglyok a hullám hátán – avagy – Elringatják a börtönlakókat, Nem mindennapi teljesítmény – avagy – Világ körül lóháton, Halált okozott – avagy – Az autótelefon, Kilátásba helyezett bírságok – avagy – A népszámlálás idején, Tiltott halottcsempészet – avagy – Haláleset a határon, Megvárja a feltámadást – avagy – Valóban halhatatlan?, A hagyományápolók – avagy – A harcosok elfogyasztják ellenségeiket, Óvintézkedések – avagy – Parlamenti székpárbaj
- [48] Hodossy Gyula: Mi lennénk azok?, Temetés utáni vérszerződés

- [51] Juhász Katalin: Feltett szándék, Bál a parton, Hogy kollégájába beleese
- [54] Kiss László: Hármás szereposztásban: Csehov, az író, az orvos és a beteg
- [65] Kulcsár Ferenc: Tizedik vers, Tizenegyedik vers, Tizenkettedik vers, Tizenharmadik vers, Tizennegyedik vers, Tizenötödik vers, Tizenhatodik vers
- [69] Lacza Tihamér: Egy tengerjáró magyar költő (*Budai Parmenius István 1555 k.–1583*)
- [73] Liszka József: Műhelyforgácsok (*Naplójegyzetek*)
- [88] T. Nyiri Mária: Ankarai katolikus papok
- [103] Németh Zoltán: Yu-Gi-Oh
- [115] Ozogány Ernő: Ady igaza Holnapután
- [122] Poór József: Felszállás az óceánról
- [124] Seres István: Dariganga mondák a „mongol Rózsa Sándor”-ról
- [152] Vida Gergely: A szónok, Az élet indexei
- [154] Zirig Árpád: Utam mentén...

ARDAMICA ZORÁN

hópelyhek a szavak

hópelyhek a szavak

hullnak az esztétika fehérségében
bemocskolják az erkölcsileg is patyolat papírt
egyre sűrűbben és gyorsabban
hullnak
kész hóvihar már a szöveg

összefüggő rétegek alakulnak ki
az elsődleges majd a konotatív jelentés
rétege
aztán valami metajelentés is
szóval rengeteg réteg
már olvashatatlan ez a
tintától részeg fekete hómező

kristályosan áttetsző csillagokkal fénylett
az elején
s most olvadáskor meg összeolvadáskor
csak a sáros latyak meg a maró só
dühönghet az olvasó

nem szánkázol te már ezen a szövegen olvasó
nem csusszansz vidáman a szavak között
mert nincsenek is már szavak
csupán egybemaszatolt betűk a textus

tömegsírjában: sír a szöveg
sír az író sír az olvasó

de a könyvek mellől a természetbe csalogató tavasz
(óvakodj a könyvhéttől!)

és az uborkaszezon-nyár után az ősz már sejteti
a hosszú téli estéket amelyeken a könyvekből
a romantika jegyében
óriási szópelyhekben hullni kezd a
már megint első hó

BARABÁS ZOLTÁN

Maradásom kell-e még?

Mint halálra mérgezett kis életek,
évtizedeken át finom és elegáns
mondatok kergetőztek idegpályáimon
a Márai-arcú rettenettel;

már túléltem Krisztust,
Adyt és József Attilát,
Nietzsché, Szilágyi Domokost,
akik jóval előttem jártak

és a csennddel háltak
Jeruzsálem falai között,
a lápvilágban, Váradon
s talán még Pesten is;

fél évszázada kapaszkodom
ronggyá foszlott évszakokba
mint dezertőrök fattya
az alkonyi szélhantokra;

egyre nehezebben mondom ki
mint aki az ennedik
sarki expedícióra készül
a pitiáner hazugok közé:

„vigyétek”. De végső soron
jussotok is. A kapzsiké.
Itt a satnya pártütőké,
minden a füllentőlaciké,

amit Pál és én
a damaszkuszi útról
visszatérve letettünk
megmoshatatlan lábatok elé.

Bevallom: nevetséges voltam
a Nap alatt, mint aki álompárt,
csicskásnak csinomjankót talált
és nyomban felkiáltott: elég! Elég!

Engedd, hogy torzóban maradt
versemmel végül tisztára
töröljem kerti asztalodat, Uram.
Maradásom kell-e még valakinek?

Lenni még megmaradt

Kedélybeteg fák strázsáltak
a sétány két oldalán.

Riadt, csupasz ágaikból
groteszk élet szivárgott

nesztelen, egyre alább
a silány rög szíve felé.

Rákmenetben hátrált a kései
harangszó, kósza bimbamjait

eszelősen futva kapkodta össze
az ingujjra vetkőzött iszonyat.

Isten már réges-régen
fellajstromozott mindent:

a visszaeső bűnősként megtaposott
földet, sorban a meddő éveket,

a férgek rozsdás fegyvereit
s a kishitű szegeletköveket.

A maradék, piszkosszürke fényben
testem feldúlt verem volt.

Lenni még megmaradt a porral,
örökül a fölébe satnyult Holdnak.

BARAK LÁSZLÓ

Starter, a katona*

jelentem
megvagyok
csak épp huzatos
a tarkóm
két golyót kúrt beléje
egy fekete csuklyás állat
csezmege

épp szopatni készülődtem
frankón
reggelig
– munkám fejébe'
a főnök papajoe intézte eztet –
ami minimum volt
márminthogy
husikát kapjak
többet is akár
papajoenak bazira teccett
ahogy a reszkető libák
elém guggolnak
csezmege

szemük tükrében mindig
kápónak láttam magam
– élve vagy holtan –
slusszkulccsal startoltam a pinát (is)
gigát nyisszantó nagy séf lehettem
gondolatban rettenthetetlen

aztán reggelenként
a merci felé ballagtam
csezmege
ahányszor a slusszkulcsot betettem ottan
mintha dákómat husikába
tudtam jól
esetleg fölrobban
égre köpködő lánggal tüzel
ha meg nem a merci kúródik szét alattam
a dákóm sül el

* **katona** – egy konkrét bűnszövetkezet rangtalan tagja, akit Starternek hívtak, amíg társaival együtt le nem mészároltatta a konkurens banda vezére; elővigyázatosságból vele startoltatták be reggelente a főnöki Mercedest.

BETTES ISTVÁN

Marlboro & Camel

míg torlódó mássalhangzók
elnyelése közben
nyelvileg támasztott rések
tátognak a füstben

mélyből bő
mellbőr nő
Marlboro & Camel

mé bő bő
mellbő bő
Marlboro & Camel

mé bő bőr
mer bőnő
Marlboro & Camel

míg bő nő
bőrbő nő
Marlboro & Camel

mé bőnő
mellbőrbő
Marlboro & Camel

[14]

nő a füst
mellbő jó
Marlboro & Camel

melbournei
mellbő nő
Marlboro & Camel

műbájbó
múnő nő
Marlboro & Camel

műbúbó
műbáj nő
Marlboro & Camel

mélyrő bő
csípőbő
Marlboro & Camel

múnóbó
műbőrnő
Marlboro & Camel

műbőrbő
műszőr nő
Marlboro & Camel

bő bőrnő
melbournebő
Marlboro & Camel

[15]

mélybő bő
füstje nő
Marlboro & Camel

minő-ség
műbőrbő
Marlboro & Camel

nem kell több
Camel – no!
melbourni
Marlboro...

CSÁKY KÁROLY

Móricz Zsigmond Palóccországban

Móricz Zsigmond, irodalmunk nagy realista alakja a húszas-harmincas években sokat barangolt az akkori Magyarországon, s járt az elcsatolt magyar területeken is. Az is köztudott, hogy az író milyen szálak fűzték a Felvidékhez: elsősorban Érsekújvárhoz és Gömörhöz.

A trianoni határmódosítás után Móricz 1926-ban járt először Szlovákiában. 1927-ben hosszabb előadó körúton vett részt: megfordult Érsekújvárott, Komáromban, Léván, Losoncon, Pozsonyban és Rozsnyón. Előadásainak tiszta jövedelmét ekkor a Csehszlovákiai Magyar Diáksegély alapjának megsegítésére ajánlotta fel. 1930-ban a pozsonyi és a prágai magyar egyetemisták meghívására érkezett Csehszlovákiába. Mindenütt lelkesedéssel és nagy-nagy szeretettel vették őt körül.¹

Móricz kisebb útjait, előadói estjeit az irodalomtörténet sem tartja – nem is tarthatja – számon. Minden fellépéséről és szerepléséről maga az író sem tett említést. Arról például, hogy 1932-ben Ipolyságon, ebben a határ menti kisvárosban, a régi Hont megye székhelyén is járt, A HÉT című társadalmi hetilap 1931-es és 1932-es évfolyamának számaiból vettem tudomást?

A folyóiratban megjelent cikkekből, beszámolókból kiderült, hogy az ipolysági Móricz-est nem mindennapi eseménye volt a város, illetve a környék magyarságának. Erről egyébként az a beszélgetés is meggyőzőtt, melyet még 1979-ben folytattam azokkal, akik 1932-ben ott voltak a nagy si-

kerü előadói esten, illetve, akik találkoztak, beszéltek Móricz Zsigmonddal.

A szóban forgó rendezvényről már A Hét 1931. december 21-i számában is olvashatunk előzetes hírközlést. A *Móricz Zsigmond, a „magyar írófejedelem” Ipolyságon* című írásban hangsúlyozzák, hogy az író ipolysági előadása „értékesebb lesz” a többinél, mivel a találkozó vendége csak a városban fog szerepelni, s nem „irodalmi körútra indul”.

Az 1932. január 2-i számban újabb hírközlést olvashatunk az SZMKE által rendezendő nagyszabású irodalmi estről. A *Móricz Zsigmondék Ipolyságon* című írásban említik, hogy a találkozót eredetileg január kilencedikére tervezték, ám elhalasztották január tizenhatodikára, mivel az írónak „a Nyugat jubileumi ünnepségén kellett részt vennie”. Az újságcikkben ezenkívül a következőket olvashatjuk: „A január 16-iki nagyszabású kultúrestre máris nagyon sokan készülnek, s előreláthatólag szűknek bizonyul majd a volt vármegyeháza színházterme is.”

Az idézett hetilap következő számában (1932. január 9.) a Móricz Zsigmond-est műsorát ismertetik. Eszerint az írónak az előzetes terv értelmében *Az ifjú magyar irodalom és a Hogyan terem a magyar nóta?* címmel két előadást kellett volna tartania. A programban azonban – amit a találkozó utáni tudósítás is igazol – változás történt. (A pontos napirend az alábbiakból kiderül majd.)

A Hét január 9-i számában találunk még egy vastag betűkkel szedett, keretbe foglalt hirdetést is, amely így hangzik: „Január 16-án este Móricz Zsigmond és Simonyi Mária fellépésével nagyszabású irodalmi est a vármegyeháza nagytermében. Közreműködik még Kállai Zsuzsika, M. Osztrovsky Ilona, Marczy Hédy, Farkas István, Dr. Salkovszky Jenő. Helyárak: I. hely 20 kč, II. hely 12 kč, III. hely

8 kč, állóhely 5 kč, diákjegy 3 kč. Jegyek máris előjegyezhetők.”

A Hét című lapból azt is megtudhatjuk, hogy a találkozóra az ipolysági könyvkereskedésben az író *Forr a bor* című regényét rendelték meg. „Városunkban máris keresik a Móricz-könyveket, mert sokan előre meg akarnak ismerkedni a magyar toll legelőkelőbb és legnagyobb harcosával” – olvassuk a január 2-i számban.

Az író 1932. január 16-án délelőtt érkezett Ipolyságra feleségével, Simonyi Máriával. Farkas István, a Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület titkára vezette a vendégeket a Lengyel Szállóba (később Ipoly Szálló), ahol Zanoletty József városbíró üdvözölte őket, majd dr. Salkovszky Jenő az „SZMKE és a magyarság nevében mondott érzésekben gazdag felköszöntőt és szívélyes istenhozzottat”. Ebéd után az író a város nevezetességeit tekintette meg, majd látogatást tett Salkovszky Jenőéknél és Farkas Istvánéknál.

A találkozó este nyolc órakor kezdődött a régi vármegyeháza nagytermében. Itt ugyancsak Salkovszky Jenő mondott üdvözlő beszédet, Farkas István pedig ismertette az író életútját, regényalakjait.³ Móricz saját életútjáról és írói munkásságáról beszélt, később pedig az *Ebéd* című novelláját olvasta fel. Simonyi Mária Babits-, Kosztolányi-, Ady-, Gellért-, Somlyó Zoltán- és Erdélyi-verseket szavalt.

A Hét január 23-i számában így írtak a találkozóról: „Este nyolc órára a vármegyeháza nagyterme zsúfolásig megtelt intelligens és megértő közönséggel. A messze vidék is képviselve volt, hogy a magyar toll apostolatát és a magyar előadóművészet egyik leghivatottabb reprezentánsát üdvözölje és ünnepelje.”

Móricz előadását így értékelték a lapban: „Közvetlen, emberileg kedves modorával beszélt arról, hogyan születik a regényíró. Vázolta saját gyermekkorát, álmait, s amikor

elmesélte, hogy híres elbeszélése, a *Hét krajcár* hogyan született, százak szemében könnyek csillogtak”.

Az író és feleségét az előadás szünetében „mintegy száz autogramkérő kereste fel öltözőjében”. Itt üdvözölte őket többek közt az Ipolyvölgyi Akadémiások Körének küldöttsége is. A találkozó után Móriczkat többen elkísérték a Lengyel Szállóig, ahol a vendégek tiszteletére „társas összejövetelt” rendeztek. A házaspár másnap tizenegy óra körül hagyta el a várost. „Indulás előtt az önmagától egybegyűlt fiatalság lelkes éljenzés közben búcsúzott a fejedelmi vendégektől, akiknek emlékét a ma élő generáció örökre szívében fogja tartani” – írták január 23-án A Hétben. (Sajnos, a találkozó emléke gyorsan elfelejtődött Ipolyságon. Nem beszéltek a nagy író ittjártáról az érettségizőknek, nem állítottak emléktáblát a jeles eseménynek.)

A találkozóról, az azt megelőző körülményekről s a szervezéssel kapcsolatos dolgokról akkor kapnánk még teljesebb képet, ha beszélhetnénk az egykori két főszerzővel: Salkovszky Jenővel és Farkas Istvánnal. Sajnos, ők már nem élnek. Mint fentebb említettem, 1979-ben még beszélhettem azokkal, akik az ipolyságiak közül emlékeztek Móricz Zsigmondékra: Farkas Istvánnéval, Salkovszky Jenőnével, Kramárné Marczy Hédyvel, dr. Baráti Bélával, dr. Balla Zoltánnal és Farkas Zoltánnal. Ma már ők sincsenek az élők sorában.

Dr. Salkovszky Jenőné 1900-ban született. Ott volt az ipolysági Móricz-esten s az azt követő ünnepi vacsorán is. Január 16-án délután Móriczék Salkovszkyék a Fő téren lévő lakásukban is felkeresték. Dr. Salkovszky Jenőnével 1979-ben beszélgettem a találkozóról. Visszaemlékezéseit így foglalta össze: „Kedvesek, szerények voltak Móriczék. Az író jókedvű, anekdotás emberként ismertem meg. Móricz mindent megfigyelt, mindennek nagyon örült. Látszott,

éreződött, hogy szívből jön az öröm, az író őszinte ember. Férjemmel az itt élő népről, a város kulturális életéről beszélgettek. Móricz boldog volt, hogy ebben a kisvárosban is volt már bizonyos megmozdulás, itt is igényelték a kultúrát, a szellemi táplálékot. Férjem megmutatta az írónak a város iskoláit, a Honti Kaszinó épületét, a XIII. századi kolostor maradványait és templomunk román portálóját. Este a közönség örömmel és lelkesedéssel fogadta Móriczot. Rengegten jöttek az előadásra vidékről is, sokan már be sem fértek a terembe. A hosszan tartó tétlenség és szellemi tespedtség után nagyon jó volt találkozni ilyen emberrel. Az író szinte felfrissítette a lelkeket.”

Salkovszkyne mutatott egy dedikált Móricz-kötetet is. Az író *Forr a bor* című regényét dedikálta Salkovszkyék lakásán. A bejegyzett szöveg így hangzik: „N. Salkovszky Jenőnének meleg szeretettel Móricz Zsigmond. 1932. jan. 20.” Móricz bizonyára tévedésből írhatott január 20-át. Ekkor ugyanis már nem tartózkodott a városban.

A találkozó előtt Móricz Farkas Istvánéknál is látogatást tett. Farkas Istvánné 1979-ben elmondta, hogy férjével a szlovákiai magyar irodalomról s az itteni írókról beszélgettek. Móricz szeretettel szólt első feleségéről, meg azokról a szlovák „drótosokról” is, akik a század elején egészen az Alföldig eljutottak, s akik az író számára is sok érdekes hírt hoztak Szlovákiából.

Farkas Zoltán tanár, Farkas István fia mindössze ötéves volt, amikor Móricz náluk járt. Játzóársával, Gyulai Annával az udvarról szaladtak be a kis szobába, ahol apja az íróval beszélgetett. Móricz mindkettőjüket felkapta, cukorkát adott nekik, s jól meglövegette őket a térdén.

Kramárné Marczy Hédy zenetanárnő, az egykori Móricz-est fiatal szereplője később Ipolyságról Pozsonyba került. Őt levéllel kerestem fel 1981-ben. Kértem, mondja el a ta-

lálkozóval kapcsolatos emlékeit, s írja le, milyennek látta Móriczot Ipolyságon. Leveléből idézem az alábbiakat: „Ami meglepett, fellépése előtt Móricz fölállt, mondván: »No, menjünk, Mária!« És megfogta felesége kezét, álltak a függöny előtt, várva a pillanatot, amikor az felgördül, és beléphet a színpadra. Mindkettőjükön bizonyos megilletődést láttam, amit szóvá is tettem. Simonyi Mária erre így felelt: »Mindkettőnknek minden fellépés előtt van lámpaláza, ami elmúlik, amint az első szót kiejtjük. Ebben egyformák vagyunk.« Ez nagyon meglepett engem. Simonyi Mária Babits Mihálytól adott elő nagy átérzéssel. Ami meglepett, és a legnagyobb benyomást tette rám, az a nagy író és a művésznő végtelen szerény föllépése és viselkedése volt az egész kisvárosi gárda előtt.”

Baráti Béla és Balla Zoltán 1932-ben egyetemista volt Prágában. Ők 1930-ban ott találkoztak Móriczcal. Baráti Béla orvos elmondta (ő egyébként Salkovszkyék veje volt), hogy az író nagy érdeklődéssel hallgatta a sarlós fiatalok vitáját. Örült lelkesedésüknek, s megelégedéssel nyugtázta, hogy az itteni fiatalok tudnak és mernek vitatkozni a kor és a társadalom legégetőbb problémáiról.

Dr. Balla Zoltán arra is emlékezett, hogy az író barátságosan, emberségesen, közvetlen módon beszélt a fiatalokkal. Minden felől érdeklődött. Többek közt őt is megkérdezte: „hová való?”, „mi újság arrafelé?”, „mi van most Ipolyságon?” stb.

Arról, hogy Móricz Ipolyságról elégedetten távozhatott, s az itteni találkozóra még sokáig kellemesen emlékezhetett vissza, Farkas István *Egy hét a felkentek közt* című írása is tanúskodik. Ebből idézzük az alábbiakat: „Amikor jóval éjfél után a szerpentin felé ballagtunk a Palotaszállóba, Móricz Zsigmond belém karolt. Bennem »megbízhatott«, mert, mint éppen Berda Józsinak mondta: »Ti csak

fogadjátok az embert, de el nem kíséritek!« (Ezt arra értette, hogy amikor 1932 januárjában az én meghívásomra Ipolyságon tartott előadást, másnap reggel legalább harmincan kísértük el egészen a határig.)”⁴

Móricz palócföldi látogatásáról a *Magyar irodalmi helynevek* című kiadvány nem tesz említést. A kötet bővített és átdolgozott kiadásában viszont azt olvassuk, hogy az író „1932 májusában látogatóban járt Ipolyságon. Az itt szerzett élményeiről riportsorozatot írt”.⁵ Ugyanebben a könyvben írja a szerző, hogy „Móricz Zsigmond Böződi György kíséretével 1931 januárjában riportúton járt Drégelyalánkon és a környező falvakban. A *Kis falvak, nagy bajok* című riportsorozata a *Gyalogolni jó* című kötetben jelent meg.”⁶

A fent említett Móricz-írással érdemesebb hosszabban is foglalkoznunk, az író szép leírással indítja riportját, mely a palócföldi táj egy szeletét tárja elénk: „Át kellett mennem egy rendkívül szép útvonalon a nógrádi és honti vadregényes, szelíd tájon. A magyar romantika egyik fejezete termett itt.

Találomra megálltam egy községben, Drégely vára alatt. Arany János áldott, szenvedő, édes és szelíd szava állított meg: Felhőbe hanyatlott a drégeli rom... Arany sose volt Drégelyben, s ez a sor annyira jellemző, hogy ma is felhőben van a drégeli várrom – nyomát sem lehet látni a faluból.”⁷

Móricz ezután nem a táj szépségeit, a történelem tükörcserepeit kutatja, hanem a jelenben próbál tájékozódni, emberközelbe akar kerülni. A bíróhoz és a jegyzőhöz intézett első kérdése: Hogy élnek? S erre a frappáns, lényegre törő, de a szomorú valóságot feltáró válasz: „Mint mindenütt, mint akárhol az ilyen kis magyar falvakon. Élnek. Még élnek egy kicsit. (...) Nagyon nehezen, nagyon keservesen. Van legalább harminc család, amelyik ősz óta nem látott kenyeret, s aratá-

sig nem is fog. De nagyon sok család van, ahol már évek óta nem vágtak disznót és semmi zsírozójuk nincs. A legszegényebbek nem is krumplin élnek, hanem kukoricán. Megfőzik a szemes kukoricát vízben, s azt eszik reggel is, délben is, vacsorára is.” S Móricz ehhez nyomban hozzát teszi: „Ez annál sajnálatosabb, mert ez a nép, a nagyszerű palóc nép, végtelenül szorgalmas és ötletes, furfangos, mindent kitalálnak és mindent megpróbálnak, hogy boldoguljanak.” Fő foglalkozásuk az állattenyésztés és a háziipar. „Nagyszerű füzeseik vannak, tömérdek kosarat tudnának kötni, csak nincs piaca ennek sem” – olvassuk tovább a riportban. Sajnos, fő piacukat, az ipolyságit is elzárta tőlük Trianon.

S amint Móricz tovább írja: „Azért nem hagyják el magukat, a »magyar szellőst«, a gatyát már itt nem viselik, nadrágban járnak. Éspedig bricsesszben, vagy »buggyos nadrágban«, »lengyel nadrágban«, a fehérszék pláne igyekszik jól öltözni.”

Az öregbíró véleményére is odafigyel Móricz. A bölcs öregére, aki azt tartja: „az embernek ha nadrágja nincs, az se baj, csak adóssága ne legyen”. S amikor Móricz azt kérdi tőle: „Gyerek van-e elég?”, az egyszerű és intelligens gazdaember így felel: „A’ van, hál istennek. Kétszázhatvan gyerek van ebben a kis faluban, az iskolában és négy tanító.” Az egyikével kapcsolatban feltett kérdésre pedig azt válaszolja, hogy „ahun spekulálnak a gazdák”, ott van, de „a szegények kipótolják”.

A falu egyes embereit mustrálva írja Móricz az alábbiakat: „Az utcán nagybajszú öreg törökök mennek. Olyan igazi törökök, a lógó, mellig érő nagy bajszukkal, mint Anatóliában. Onnan is jöttek az ösök.

Török maradék ez – mondja a bíró, s megállít egy hetvenhét esztendősen öreg gazdát. – Csozsa bácsi... Csausz vót, csausz volt ennek valaha az öregapja.

Fantasztikus egy világ ez a magyar világ. Ma a siralom völgye, de lesz ez még jobban is, ugye magyarok.”

Palócföldön járva nem hallgathatjuk el, hogy írt Móricz földinkről, Mikszáth Kálmánról is egy szép tanulmányt. A nagy palóc halála kapcsán a Vasárnapi Újság közölte Móricz dolgozatát, melyet így indít: „Mikszáth Kálmán meghalt. Abban a percben, mikor megélte teljes életét, mikor megaratta, ami neki termett, s mikor megérett ő maga is a jó aratásra; abban a percben, mikor a jó Isten legtöbb áldással takaríthatta be őt régi rakott csúrébe.” Móricz szerint Mikszáth az „utolsó öreg bölcse volt a magyar irodalomnak”.⁸

Móricznak a polgármesteri hivatal falán emléktáblája is van Drégelypalánkon. Ez a szöveg olvasható rajta: „Móricz Zsigmond 1932 januári látogatásának emlékére. Állíttatta: a Salgótarjáni Madách Imre Gimnázium Irodalmi Szakköre. 1966.”

Jegyzetek

1. Móricz Zsigmond szlovákiai körútjairól részletesebben beszámol Szalatnai Rezső is a Móricz Zsigmond *Este tüz mellett* című kötetéhez írt Előszóban. Budapest, 1957.
2. A Hét című társadalmi-kulturális hetilap 1929–1934 között jelent meg Ipolyságon. Kiadója és főszerkesztője dr. Salkovszky Jenő ügyvéd, szerkesztője egy ideig Farkas István volt.
3. Salkovszky Jenő (1889–1970) Ipolyság szülötte. Jó nevű ügyvéd és szerkesztő volt. Újjászervezte a Honti Kaszinót, s több művelődéstörténeti, társadalompolitikai írása jelent meg a Prágai Magyar Hírlapban. *Ipolyság története* című munkája kéziratban maradt. Farkas István (1900–1970) író, tanár. 1926-tól 1941-ig élt Ipolyságon, ahol tanára, majd igazgatója volt a polgári iskolának. Több

poétikai, stilisztikai és irodalomtörténeti tankönyvet írt. Irodalmi munkái a Kassai Naplóban, a Magyar Írásban, a Magyar Minervában, az Irodalmi Szemlében és a Slovenské pohľadyban jelentek meg. Kiadta a Magyar Család és a Mi Munkánk című lapokat. 1928-ban Ipolyságon kiadta a *Szlovák Prózai Antológiát*. Színműveket is írt.

4. Az írás az Irodalmi Szemlében jelent meg (1970/6). Farkas ebben az IGE (Írók Gazdasági Egyesülete) lillafüredi kongresszusára emlékezik, melyen mint szlovenszkói író vett részt. Itt találkozott újra Móriczsal.
5. Erős Zoltán: *Magyar irodalmi helynevek A-tól Z-ig*. Bratislava, 1985. Második, bővített kiadás, Budapest, 1995, 279.
6. Erős Z., 1995, 235.1.
7. Móricz Zsigmond: *Kis falvak, nagy bajok*. In: *Riportok (1930–35)*. Budapest, 1958, 172–176.1.
8. Móricz Zsigmond: *Mikszáth Kálmán*. In: *Tanulmányok I. Bp.*, 1978, 281–286.1.

CSICSAY ALAJOS

Töprengéseim...

Írással próbálkoztam én már tanítóképzős koromban, de a lapoknál még a közlésig sem jutottam el. Divat volt akkoriban, hogy a kéziratok beküldői jelígeire szóló válaszokat kaptak. Nekem az Új Ifjúság irodalmi rovatának szerkesztője névre szóló üzenetet küldött, ezen tömör, baljóslatú mondattal: „Ez is novella?” Ami természetes, diáktársaim közül leginkább a lányok szórakoztak rajtam. Némelyikük a szemembe nevetve író úrnak szólított, mire én szégyenemben a föld alá bújtam volna, hiszen nem több mint tizenhét éves voltam. Aztán több mint húsz évnek kellett eltelnie, hogy ismét tollat merjek venni a kezembe. Negyvenéves koromban jelentek meg az első írásaim, ám attól kezdve rendszeresen írok.

Úgy kezdődött, hogy Pozsonyban egyik Csemadok KB ülés alkalmával Gál Sándort környékeztem meg, csupán annyit kérve tőle, hogy olvassa el a zengéimet. Mellette ült Gyimesi György, az akkor már sikeres vadászíró, aki szintén beleolvasott a szövegeimbe. Gyuri nem szólt semmit, Sanyi pedig e tömör mondatba sűrítette véleményét: „A fene tudja, hogy kiből lesz író.” Ennyiből megértettem, dolgaim még éretlenek a közlésre. Később, a kilencvenes években, amikor Sándor a Keleti Naplót szerkesztette Kassán, több alkalommal is kért tőlem írást, de sokszor küldtem hozzá kérés nélkül is.

Első elbeszéléseim a Szabad Földművesben jelentek meg, ám magam is éreztem, gyengék még. Furdalt is a lelkiismeret, hátha csak azért közölték őket, mert tudják, hogy

a főszerkesztő veje vagyok. Apósommal viszont nem tudtam beszélni róluk, mert ha próbálkoztam, mindig másfelé terelte a szót. Végül félve, mint a vizsgára készülő diák, felkerestem Varga Erzsébet költőt, aki akkor a HÉT szerkesztője volt, és igen szigorú ítésként hírében állt. Dániel Erzsébet hozott vele össze egy alkalommal, amikor náluk járt Nánán.

Mi tagadás, kezdetben rengeteg gyenge dolgot írtam, amit sorra közöltek a lapok, de azért akadt közöttük néhány időtálló is. Ha valaki megkérdezné tőlem, melyik munkámtól számítom az indulásomat, kétségtelenül azt felelném, a *Botlófától*. Ez volt egyik lírai hangvételű, műfajilag nehezen behatárolható írásomnak a címe, amely 1978. december 23-án jelent meg a HÉT-ben. Amolyan karácsonyi ajándékfélének tekintetem. Meglepően sokan felfigyeltek rá, köztük Dénes György költő is. A legközelebbi Csevadok KB ülésén pedig hallottam, amikor a központi iroda alkalmazottai egymástól kérdezték, „Melyik a Csicsay Alajos”.

A Botlófától való indulásnak akár szimbolikus értelme is lehetne, mert ezekkel a jellegzetes, többhasznú, öreg fűzfákkal hajdan tele volt a csilizközi falvak határa, természetesen szülőfalumé is, így hát nyári munkák idején árnyékukba húzódva, amíg mások szunyókáltak déli pihenő alatt, én olvasással frissítettem fel magam. Valószínűleg akkor csírázott ki bennem a szándék, hogy valamikor majd én is író leszek. Ez irányú éresemet késleltette a természettudományokra való kényszerű áthangolódás, ami törvényszerűen más gondolkodásmódot alakított ki bennem. Visszagondolva meglepő, hogy elsőként Varga Erzsike nyugtatott meg, hogy ennek még egyszer biztosan hasznát veszem. Mármost annak, hogy gondolkodásmódom és világszemléletem divergálódott. Mondta, rajtam fog múlni,

mennyire leszek képes e több irányultságot egymáshoz közelíteni, azaz konvergálni. Ma is szüntelenül ezen fáradozom. A könyvolvasás pedig, talán nem túlzás, szenvedélyemmé vált. Bárhová megyek, ha csak rövid sétára is, kicsi válltáskámban mindig ott lapul egy-egy könyv. Ha csak pár percem jut is rá, előveszem. Akkor sem szégyellek olvasni, ha valahol sorba kell állnom, utazom vagy netán orvosi rendelő előtt várok. Egy tehetséges gyerek, egyszer így, könyvvel a kezemben rajzolt rólam karikatúrát.

Mint tollforgató, eleinte csak a szépirodalom vonzott, aztán elkezdtem szakkikkeket is írni, ám egyszerűen csak azzal jöttek a lapszerkesztők, hogy szükségük lenne gyerekeknek írt ismeretterjesztő rövid írásokra is. Próbálkozzam meg vele. Helyesen ismerték fel a helyzetet, mert az oktatásban akkor a tíz- vagy még többéves tankönyvek uralták a terepet, ezért a pedagógusok többsége olyan ismeretekkel tömte a gyerekek fejét (sajnos még ma is előfordul, hogy ezt teszik), amelyek több mérfölddel le voltak maradva a tudományoktól, röviden elavultak voltak. Ezért hát azokat a tollforgatókat kérték fel ismeretterjesztő cikkek írására, akikről feltételezték, hogy képesek rá. Szerencsére aztán jelentkeztek önként is. Ma már több jó tollú ismeretterjesztő magyar író dolgozik Szlovákiában, sajnos az irodalmárok sosem méltányolták nálunk az őt megillető módon e műfajt. Eleinte, mint mondtam, kérésre vállaltam e munkát, de aztán belső indíttatás is jelentkezett nálam, egyre gyakrabban. Nem bántam, sőt még örültem is neki.

Hogy is írta Németh László? Heti negyven órán tizedannyit tanult irodalomból, mint egy kritika megírása közben. Valami hasonlót én is elmondhatnék, nem annyira az irodalomra, mint inkább az ember- és életismereteimre vonatkoztatva.

Amikor rájöttem, hogy a hatalom birtokosai sakkoznak velem és nemcsak énvelem, szinte mindenkivel, olyan lelki feszültségek halmozódtak fel bennem, amelyek írásra ösztönöztek. Mi tagadás, hosszú ideig hittem a tömegek történelemformáló erejében, abban is, hogy az osztályellentétek felszámolása majdan elvezeti az emberiséget egy igazságosabb társadalomba. Hogy mi rejtőzködik e felszámolási törekvések mögött, magamnak kellett ráébrednem. Előbb olyan kérdések fogalmazódtak meg bennem, hogy ebben a bolondul kavargó világban hol vagyok én, hol van az egyetlen ember, a gyerekek, akiket tanítok, nem úgy mint tanulócsoportok, vagy ahogy előszeretettel hangoztatták, közösségek. Engem külön-külön érdekeltek az emberek, mint pedagógust főleg a gyerekek. Addig is sejtettem, de végül tisztán kirajzolódott előttem, hogy a politika, az ideológia, de még az a pedagógia is, amit addig tanultam, nem egyéb üres szócséplésnél, együtt az egész nem más, mint lélekromboló demagógia, ami arra jó, hogy a vezető réteg leplezhesse vele párton és a társadalmi hierarchián belüli soha be nem vallott dominanciaharcát. Ugyanis akkor ha valakire rásütötték, hogy karrierista, ennél nagyobb vétek már csak az volt, ha a kispolgári mentalitására derítettek fényt. Közben a legtöbb párttag azért vallotta magát kommunistának, hogy karriert csinálhasson, s mivel nagyvállalkozó nem lehetett, jobb híján megmaradt kispolgárnak. A pártapparátus tagjainak többsége pedig egyenesen nyárspolgár volt. Ne ámítsuk magunkat, a rendszerváltással ez az „emberfajta” nem halt ki, sőt mindinkább szaporodik és mind nagyobb teret hódít magának a társadalomban.

Nyárspolgárok voltak annak idején a párttitkárok és a névtelen feljelentők egyaránt. Nem személyesen ellenük, hanem a mindjobban elszaporodó negatív jelenségek ellen próbáltam felvenni a küzdelmet egyre gyakrabban megje-

lenő glosszáimmal, aminek pedig az lett az eredménye, hogy hármat felolvastak belőlük a Szabad Európa Rádió magyar adásában. Ez már a nyolcvanas évek második felében történt. Én egyik ilyen adást sem hallottam, de mindig eljutott hozzám a híruk. Sőt az is, hogy egy volt kolléganóm férje, aki bennfentesként forgott a járási pártbizottságon, pusztán „jóhiszeműleg” megkérdezte valamelyik illetékest, tud-e róla, hová jutottak el az én írásaim. Ott is akadtak emberek, akik – nem vonom kétségbe – jó szándékkal visszajeleztek, jó lesz vigyázni. Szóval megint!

Ugyan mit tehettem volna? Vártam, beidéznek raportra, ám ez akkor elmaradt, pedig törvényszerű lett volna. Aztán megtudtam, mivel a szóban forgó glosszáim az Új Szóban jelentek meg, ezért az irodalmi rovat vezetőjét, Szilvássy Józsefet hívták be a pártközpontba. A kérdésre, véleménye szerint hogy jutottak el írásaim a Szabad Európához, Jóska azt felelte, nyilván valamelyik standon vásárolta meg valaki az Új Szót. Hiszen nem titokban terjesztik. Különben az is előfordult már, hogy a Pravda vezércikkét közvetítette ez az adó.

Az utolsó, tizen-valahányadik pártkongresszus előtt felkért az Új Szó szerkesztősége, hogy mint pedagógus, nyilatkozzam a párt első titkárának, Gustáv Husáknak a kongresszusi beszédéről, amelyet „megvitatás céljából” közétettek a lapok. Az előre megrendelt vitacikkektől pedig, mint amilyen az enyémnek is kellett volna legyen, azt várták el, hogy dicshimnuszokat zengjenek. Én azonban azt a véleményemet írtam meg, miszerint az oktatásügyről egy kezdő pedagógusnak is tartalmasabb mondanivalója lenne, mint amit a főtítkári beszámolóba belefoglaltak. Cikkenek Bodnár Gyula, a lap egyik szerkesztője azt az alcímet adta, hogy *Töprengés a pedagógiáról*. No, ebből lett aztán egy igen nagy felfordulás a járási nemzeti bizottságon. Az

iskolaügyi osztály gazdasági alosztályának vezetője, P. Gy., aki kitűnően beszélt magyarul (velem mindig anyanyelven tárgyal), körbe kérdezett mindenkit, mit jelent szlovákul a töprengés szó. Nagy nehezen rájöttek, és igen jól szórakoztak rajta. Azóta is, ha találkozunk, nevetve megkérdezi tőlem, töpreng-e még a pedagógián, mire én azt válaszolom, most töprengek csak igazán. Valószínűleg tréfára veszi a dolgot.

CSÓKA FERENC

Ember vagyok...

– Most jól figyelj rám, kedvesem! Te pontosan tudod, mily hatalmas elkápráztatottság vesz rajtam erőt, ha hallom bárszonyos hangod édes bűgását, ha látom szívemhez nőtt arcimimikád bohókás rajzolatait, melyekből, az emberi érzelmek kifejezési határait súroló virgoncságukból adódóan, pantomimiskolát illene alapítani. Szóval, szeretlek. De azért, meg ne sértődj, olykor megfeledkezhetsz minden kétséget kizáróan igencsak fontos önmagadról, hogy néhanapján felszínre törhessen a superbiztos értékrendszered paradigmájában szunnyadó-bóklászó empátiakészséged, mely elősegíthetné a te egyetlened megértését.

Kettőnk közt csupán annyi a különbség, hogy te tudod, hol vagy, én meg sajna nem. Aprócska, ám ezernyi támponttal, fogódzóval biztosított világod maga az Éden. Gondolattal átfogható, bejárható. Én minden kakasrikkantásra feltartott kézzel ébredek, és riadt tekintettel kompetenst keresve kérdezem: Hé, kinél lehet innen kijelentkezni?! Kétségbeesett, szégyenkező képpel magyarázom a süket térnek: Én nem tartozom közéjük! Nekem semmi közöm ehhez a vad csordához! Bizonyára valami fatális félreértés folytán soroltak az emberi fajba... Keressetek már valakit, egy hivatalnokot, egy földönkívülit, vagy akár egy földöntúlit, aki felelősségre vonható ügyem elbaltázásáért! Nem is kell megbüntetni a nyomorultat, elég, ha tanúskodik mellettem. Hogy derüljön ki végre a hiba, hogy könnyfakasztó boldog végben ismerjék be az igazságtalanságot, ami velem történt. Kártérítést nem is kérnék...

Az univerzum, drágaságom, mérhetetlenül hatalmas. Ésszel felfoghatatlan. Több százmilliárdnyi galaktika cseleng valami ismeretlen cél felé, melyet minden bizonnyal ők maguk sem ismernek. A Tejútrendszerünk csupán egy a sok közül, százmilliárd csillagutcakővel kikövezve. Csaknem valamennyi csillag körül bolygók keringenek. Számolj...! Mekkora a valószínűsége annak, hogy egy lény pontosan a ti Föld nevű sárgolyótokon szülessen meg?

Valahol biztosan van egy rosszakaróm, aki jókat röhög rajtam! Persze, kicsim, igazad van, érted érdemes élni! Csakhogy most nem erről van szó... Gyere, bújj ide hozzám, hajtsd a vállamra szöszi fejcskédet, és izgatóan égszínké szemedet igazítsd merengőre!

Képzeld el a Földet, ahogy a végtelen nagy semmiben száguld életet hordozó oázisként, leírhatatlanul magányosabban az ismert felfedezők törékeny hajójánál! Míg eme bátor férfiak előtt ott lebegett a gazdag, festői tájak reménye, a ti törékeny bárkátok minden porszemek legnyüzügebbs példányaként rója elhagyhatatlan pályáját, sorsa megváltoztathatóságának legcsekélyebb esélye nélkül. Olykor felsír, depresszióba esik, vagy éppen dühöng, ám a végén megbocsátó, végtelenségig terhelhető anyaként öleli keblére javíthatatlan, hálátlan gyermekeit. Tudja, hamarosan legördül a függöny, a család fekete bárányai önnön mocskukba fojtják a bölcsőt, melyhez évmilliárdokkal ezelőtt a testét adta.

Tüzes, forrongó ifjúságáról mondott le értük, értetek. Hagyta, hogy mint a hidegre tett gombócnak, vékony, kemény kéreg képződjön a felületén. Nektek adta a bőrét, hogy járjatok rajta, hogy vagdossátok, hogy a bombáitokkal harapdáljátok. Kiötlötte, miként táplálja vízzel a testeteket, levegővel a tüdőtöket. Hosszú távra tervezett. Kapcsolódások, összefüggések milliárdjai tartják egyensúlyban a mámorban alkotott csodát. Olykor még ma is megcsodálja

gyönyörűséges művét. Amikor kísétálsz a természetbe, kedvesem, és elvarázsol a táj szépsége, az ő gondolatait, elragadtatását érzed.

Minthogy nem öntelt és beképzelt, rájött, közelgő vesztét jó részben önmagának köszönheti. Nem szabadott volna eszes állatot teremtenie. Fajfenntartó lények nem tudnak tisztán gondolkodni. Céljaikból adódóan önzőek. S ha fennmaradásukat már nem fenyegeti veszély, akkor élvezkedni kezdenek. A szent gyermeknemzésből pornó, a szomszáról részegség, az evésből zabálás, a területvédelemből invázió, hatalmaskodás, kegyetlenkedés lesz. A bestiába bújt tudat örült démonként járja ocsmány táncát.

Mindehhez még hozzátesz az emberi tudat, az emberiség árvaságérzete. Ilyen szempontból én is ember vagyok... Csitt, kedvesem! Hogy ki az eszement, azt majd megbeszéljük...

A ti ízig-vérig magányos golyóbis anyátok megfeledkezett ésszel bíró teremtményei cseppet sem meglepő magányáról. Vessen magára!

Mindegy, hogy van-e isten vagy nincs! Muszáj, hogy legyen! Nektek, kicsikém, szükségetek van rá, mert nem bírjátok az egyedüllétet! Valaki által pokolra kell küldeni a hadvezért, aki élve eltemetettek fölött dáridózik, a tömegsírokat gyártókat, az embereket égetőket, a karóba húzókat, a nyakazókat, a robbantókat, a terrorizálókat, a gyerekgyilkosokat, a nőket meggyalázókat, egyszóval az összes fellelhető mocskot! Elviselné a lelkecskétek a gyerekekkel zsúfolt autóbusz szakadékba zuhanását, szereteteitek árnyékvilágba költözését, ha nem sejtethnétek a szörnyűségek mögött magasztos okot? Emlékszel a dalszövegemre? „Mert valahol valakinek lennie kell, ki lágyan simogat, vagy éppen ver, ki magához ölel, vagy pokolra küld, ki lelkünkben kitölti a végtelen úrt!”

Ugye milyen felemelő jóságotok jutalmát várva a vigasztalóhoz bújni!? Azt hiszitek, mások lennétek, ha ő nem lenne? Vele együtt éppen olyanok vagytok, mint nélküle.

Ha szeretitek istent, miért tuszkoljátok bele állati mivoltok kicsinyes posványába? Hogy ölni lehessen a nevében? A vallásokat csupán azért eszeltétek ki, hogy még rajta, az Egyen, a megváltoztathatatlanon is veszekedni tudjatok. Miért bizonygatjátok egyvégtében, hogy titeket szeret jobban, hogy ti vagytok az egyetlen, kiválasztott kedvencei? Hogy verekedhesetek, mint ütődött gyerekek a szülő kegyeiért?

Nektek Ő nem fontos. Csupán a félelmeitek enyhítése, és az agresszivitásotok kiélése érdekében tartjátok életben. Öltök, de rettegtek a haláltól... Tudom, kicsim, te csak a haláltól rettegsz...

Vess egyet, kérlek, tündöklően szép pillantásaidból a könyvespolcra! Mit látsz? Többezernyi porfogót... Igazad van, ma már én is így gondolom. Érezz bele, hány álmatlan, tépelődő nappalt és éjszakát töltöttek el íróik, amíg a kiagyalásukkal kínlódtak?! Árva, árvább és még árvább lelkek sorakoznak egymás mellett a polcokon. Zsenialitástól függően. Versengenek, ki tudja a legmélyebb pszichopatikus szinten felbugyborékolni magából a magányát. Magyarázzák a világot, önmagukat, irtózatossá rettegésüktől igyekeznek szabadulni. De nem jutottak semmire... Akárcsak én, egyetlenem.

Persze élnünk kell, kedvesem! Miközben azon imádkozunk, hogy ragadjanak el minket az ufók, vagy valami felsőbb hatalom jöjjön rá végre ittlétünk jogtalanságára, emberként élünk, mert nincs más választásunk. Ölni, lopni, csalni nem tudunk, ebből kifolyólag sose leszünk gazdagok. Mint minden államberendezkedés, a demokrácia is csupán azért van, hogy megvédje a hatalmasok vagyonát. Hogy egy

pillanatig se forduljon meg a szegény birka, alamizsnán tengődő polgár fejében valamiféle rekvirálási szándék... Így születnek a demokráciák: Befejeztük, én loptam utoljára! Mától demokrácia van!

Mostanra már mi is megtanultunk alakoskodni! Mert eszünk azért van... Már képesek vagyunk fapofával egy műsorban szerencsétlenkedni a pornószóttal, a kúrozslóval, a korrupt politikussal. Még humorizálunk is... Közben cseppet sem félve attól, hogy ránk szakad a plafon, mindent tudót játszunk, szemrebbenés nélkül elhitetjük a néppel, hogy a spanyolviasz a mi széketünk. Mintha mi kevésbé lennénk árvák és rettegők, mint ők... És földig érő nyelvvel tartjuk a markunkat sznob újjgazdagok kétes eredetű, általunk szponzorálással enyhített könyöradományaiért, és már eszünkbe se ötlük, hogy vonyítva világgá üvölsük: Nekünk, a szépséget, az esztétikumot hozóknak, a Föld szolgáloinak ez alanyi jogon jár! És nem tőletek!

És megérkeztünk Európába. A köztársasági elnökünkkel együtt. Nem sikerült otthon hagyni. Míg veszekedtünk, sutyomban felólalkodott a buszra. Aléljunk el a boldogságtól, kedvesem! Most aztán új idők jönnek! Ha a kulturáltak majd húsz év múlva rájönnek, hogy nem vagyunk leprások, és ők sem annyira felsőbbrendűek, mint amennyire képzeltek, még barátok is lehetünk... Jön a nagy összeborulás, mindenkit elural a közös akol melegének zsongító érzete. Egymásra mosolygunk, mi, a szilárd, biztonságot adó államalakulat büszke polgárai, és ellenség után nézünk. Mert hogy ekkora birodalommal nem kukoricázhat senki! Elvégre érdekeink vannak! Vagy a demokratikus vallásunkat (hihi) kell megvédenünk a mások által kieszelt dogmáktól, vagy éppen azt nem hagyhatjuk, hogy lenyúlják előlünk mások olaját. Meg aztán hasznos remélő tőkénkkel mi is részt szeretnénk ám venni az AIDS-től tizedelt, égő

szemű csontvázgyerekek megmodernizálásában. Reszkess, Amerika!

A következő axiómát jól jegyezd meg, kicsim! Valamennyi halmaz a részelemek tulajdonságait hordozza! Az ember akkor is ember marad, ha birodalomba tömörül! Polgárai szintjét tükrözi valamennyi állam! Na! Itt ugyan senki sem ideges! Egyszerűen csak részelem vagyok. Veled együtt. Kénytelen-kelletlen szereplője ennek a nagy akárminek. Nincs tévedés, égi szerv által elkövetett baki. Nem jön értem senki... Ráadásul mostanság a Fradinak sem megy... A válogatottról ne is beszéljünk! De azért jó kis eszmefuttatást levágtam!? Tetszett? Megértetted? Nagyszerű. Akkor térjünk vissza a kiindulási pontunkhoz! Légy szíves, többé ne buzerálj olyan egetverő bányászatokkal, hogy keféljem le magam után a végét! Azt mondod, valamennyi halmaz a részelemek tulajdonságait hordozza?! Ó, te kis filozófus! Ne gyere nekem szövegkörnyezetéből kiragadott idézetekkel!

D. VARGA LÁSZLÓ

A kiötlőkön próbálták ki – avagy – A bolhás zsarolás

A közismert londoni Harrod's nagyáruháznak nagy tapasztalatai vannak a betörőkkel és zsarolókkal, de az alábbi eset őket is meglepte.

A bűnbanda a standardtól eltérő zsarolási eszközhöz folyamodott: azzal fenyegette meg az áruház vezetőit, amennyiben nem teljesíti hétmillió **fontos** – az ő szemszögükből **fontos** – követelésüket, a legnagyobb csúcsforgalom idején a szövetáru osztályon több ezer egeret, svábbogarat, bolhát és tetűt eresztenek szét. Hogy eltökéltségükben ne kételkedjenek, „bemutatónak” szélnek eresztettek egy csomó frissen kelt molytömeget, amely gyorsan helyet foglalt a finom gyapjúanyagban.

Az áruház igazgatója tehetetlenségében a rendőrséghez fordult. Az azt tanácsolta neki, fizesse ki a zsarolási díjat, a többi az ő dolguk. A „bolhadíj” átadásakor fülelte le a zsarolókat a Scotland Yard.

Büntetésük stílszerű volt: miután rács mögé dugták őket, csíkos pizsamájukhoz egy maréknyi bolhát mellékeltek...

Bármennyire vakaróztak, váltóruhát nem kaptak!

Kötelezettségvállalás – avagy – Patkányirtás a patkány évében

A kínai főváros vezetői – a legyek után –, meghirdették a „Patkányirtás napját”. Tették mindezt 1966-ban, amelyet a kínai holdnaptár, a „Patkány éve”-ként tartott számon.

A szóban forgó napon kínaiak milliói járták az utcákat, lebujokat, kukákat, raktárakat, kereskedői és építkezési negyedeket, szemételepeket, hogy csapdát állítsanak és mérget helyezzenek el a mit sem sejtő rágcsálók felbukkanási helyein.

A célirányos támadás a betolakodókkal szemben szervezeten történt.

Az invázió ötletét Senjag várostól koppintották le és a fővárosiak is hasonló eredményt reméltek: az ottani akció során ugyanis 400 000 patkány esett fogságba és lehelte ki lelkét. Mi több, a városvezetés a legjobban buzgólkodó patkányfogó kínaiakat darabonként 0,12 dollárral jutalmazta, ami végösszegben 48 000 dollárt jelentett.

Miután kielégítő volt a betakarítás, a patkányirtás napját aranybetűkkel írták be Peking történelmébe. Hogy a pekingi vezetés mennyit szánt a hadviselésre, erről nem tájékoztattak.

Nem kizárt (az államkasszát nem terhelendő), a szocialista kötelezettségvállalást választották, a „jó szellemi nevelésre” apellálva.

Amit pedig egy elvhű (kínai) polgár felvállal, azt illik teljesíteni.

Ellenben...

Foglyok a hullám hátán – avagy – Elringatják a börtönlakókat

Az angol börtönök annyira telítettek, hogy fikarcnyi hely sincs az új kliensek számára. Ezért kényszerből úgy döntöttek az illetékes szervek, hogy megoldást kell keresni. Találtak is. Igaz, nem hagyományosat, de szolgálja a célt.

Mivel az új börtönépületek építése hosszadalmas és drága megoldásnak bizonyult, az elítélteket egy New Yorkban vásárolt, négymillió fontért felújított, börtönné alakított anyahajón helyezték el. Az 500 fős egy- és kétszemélyes kajütök összkomfortosak, vécével és folyóvízzel ellátottak. Az alagsorban sportsarnok, könyvtár és börtönkápolna található. Arra az esetre, ha a rabok erősíteni, művelődni, netán fohászzkodni akarnának. A fedélzeten két úszómedence, badmintonpályák és fitnessközpont áll az unatkozó, de teljes életre vágyó rabok számára. A hajókomplexumot egy 2,75 cm magas drótkerítés övezi. Ettől akár el is tekinthettek volna, megtakarítván így a dróthálóra kiadott pénzt. Egyrészt, hogy magasugró lenne az ott lakók közt, arról nem szólt a hír, másrészt hová is tudna ugrani a vízen kívül a menekülni próbáló?

Ha valaki mégis arra vetemedne, hogy fejest ugrik annak reményében, hogy partot ér, egy sorozattal a cápák eledelévé teszik a géppuskás börtönőrök.

Nem mindennapi teljesítmény – avagy – Világ körül lóháton

Eleink sokat lovagoltak, míg alászálltak a Kárpátokon túli Nagyalföldre. Nem egy nyeret elkoptattak, míg célba értek. Mindez csekélységnek számít ahhoz képest, amire a brit James Greenwood vállalkozott. Kilenc évig volt úton, pontosabban lovon, mely teljesítmény guinness-rekordnak számít. A tizenegy négy lábú, amelyeket a 22 526 kilométer során elkoptatott maga alól a 33 éves bankember, szintén figyelmet érdemel.

Ma feleségének és két fiának meséli a hosszú téli estén, mint dőltek ki alóla a lovak, és mi mindent élt meg a hosszú távollét alatt.

Arról nem szól a beszámoló, hogy a huszonnégy éves korában – lehet, épp a kiadós nászéjszaka után – útra kelő lovagló miként pattant hirtelen a „másik” nyeregbe.

Amint arról sem, hány évesek a gyerekek, illetve, hogy menetközben hazaugrott-e egy menetre, másodszor...?

Különben...

Halált okozott – avagy – Az autó- telefon

A közel tízmillió dolláros telefonszámla, amelyet egy texasi családnak kellett kifizetni, nem szokványos eset. A bíróság megállapítása szerint a számlakárt a család leánytagja azzal okozta, hogy karácsony előtti sofőrködés közben nem tudott úrrá lenni a helyzeten: addig próbálkozott az autótelefonálással, mígnem furgonjával beléhajtott egy sze-

mélykocsiba. A becsapódáskor egy hároméves gyerek életét vesztette.

A bíróság megállapította, hogy a tizennyolc éves lány szülei a hibásak a tragédiáért, mivel nem tanították meg lányukat az autótelefon helyes kezelésére.

A döntés salamoninak tűnik: eszerint a szülők elkerülhették volna a magas telefonszámlát, pontosabban a halált okozásért kirótt kártérítést, ha autóba szállás előtt figyelmeztetik lányukat: ha vezetés közben nem tudod a telefont kezelni, akkor csak a volánt szorítsd erősen, úgy nem történhet baj.

Így utólag a bírónak is könnyű okoskodni, karácsony után pedig késő kántálni.

Kilátásba helyezett bírságok – avagy – A népszámlálás idején

Hogy a népszámlálás abszolút biztos és tökéletes legyen, Ankara polgármestere kötelezővé tette a részvételt. Szigorú büntetést, a víz- és gázdíj drasztikus növelését helyezte kilátásba, amellyel azokat sújtja, akik távolmaradnak.

Egyidejűleg résen voltak a szemfüles szolgáltatók, akik – az állam által támogatott – autóbusz-viteldíj csökkentésével csalogatták az utazókat.

Miután mindenkit hazaszállítottak, következett a további rendelet: tizennégy óra hossza házifogságra ítélték az embereket, hogy a hatszázezer számlalóbiztos garantáltan otthon találjon mindenkit. Az a polgár, aki megsértene a kijárási tilalmat, egy hónapra börtönrácsok mögé kerül. A lakosságot megnyugtató, a kormány biztosította a polgárokat, hogy ez volt az utolsó „házifogság-szerű” népszámlá-

lás Törökországban, ugyanis a jövőben áttérnek a számítógépes technológiára.

Ha figyelembe vesszük, hogy Törökországban az utolsó népszámlálás 1927-ben volt (tehát háromnegyed évszázad kevésnek bizonyult a modern technológia bevezetésére), újabb ötven év múlva bizonyára utoléri a huszonegyedik századot.

Tiltott halottcsempészet – avagy – Haláleset a határon

A határ- és vámelőírások ellen vétett az a negyvenhat éves kanadai állampolgár, aki hetvennyolc éves apja holttestét – miután Los Angeles-i útjukon váratlanul elhunyt – úgy akarta átcsempészni az amerikai–kanadai határon, hogy az illetékes határszerveknek nem jelentette a halálesetet.

A Torontóba tartó út több mint négy órát vett igénybe, így Nicolas Bashucky kénytelen volt néhány megállót közbeiktatni, mivel a hófúvások és jeges út hátráltatták a folyamatos közlekedést. És a holttestet is „jegelni” kellett útközben. Amikor a határra ért, a vámósok csupán az iránt érdeklődtek, nem szállít-e cigarettát vagy alkoholt.

Az éber örök valahogy mégis szimatot fogtak, s bár ismerték a hasonló esetre vonatkozó rendeletet, miszerint rendelkezni kell a halál okát igazoló orvosi bizonylattal, Justin Alvis vámtiszt tanácsalannak bizonyult a kész tények előtt. Nem tudta eldönteni, vajon a be nem jelentett holttest szállítása a vámelőírások megszegését jelenti-e?

Hogy a különös szállítmányból ne csináljanak még nagyobb problémát – a halotthoz hasonlóan –, szemet hunytak a nem mindennapi esemény fölött.

Lehet, magukra is gondolkodva, hisz senki nem tudhatja, hol éri a vég.

Megvárja a feltámadást – avagy – Valóban halhatatlan?

A hajdani szovjet szimbólum bebalzsamozott ereklyeértékű alakján, az örök életű Leninen nem fog az idő vasfoga. A másfél évenként sorra kerülő kötelező orvosi és tudományos vizsgálat újfent megállapította, hogy a holttest – (de akkor hogy lehet halhatatlan?) -, másképpen múmia, jó állapotban van és további hosszú időre – lehet, „örök időkre...” – megőrizhető, amennyiben az előírásoknak megfelelően kezelik.

Ezek után a Lenin-mauzóleumot ismét megnyitották a nagyközönség és az eszmei zárandokok előtt, akik már csak „vele” tudnak élni...

Ha mást nem, legalább „eszmei vigaszt” kapnak a túlélésről.

A nosztalgizások kénytelenek ennyivel beérni...

A hagyományápolók – avagy – A harcosok elfogyasztják ellenségeiket

Aki a huszonegyedik század küszöbén azt hiszi, hogy a civilizáció ilyen-olyan formában a legtöbb helyre eljutott, nos, az téved. Van olyan hely a földkerekségen, ahol a harcosok fegyvernem tekintetében ma is hagyományápolók: nem golyóval, hanem nyílvezzővel ejtik el ellenségeiket.

Utána, mint tízezer évvel ezelőtt, elfogyasztják őket. Mint mondják, az új-guineai pápuák elődei évezredek során ezt (t)ették, ezért ők, az eipo törzs tagjai sem akarnak hagyománytörők lenni. A nemes cél érdekében bármire képesek: az embertelenségre is.

A fiúgyermeket odahaza tartják edzésben mamáik, akik előszeretettel ajándékozzák meg őket nyilakkal, gerellyel és tanítják a harci fogásokra. A férficsapat erénynek tartja, ha ellenségeikre a mezőn, bogyógyűjtés közben, meglepetésszerűen támadhatnak hátulról. Mint mondják, ezt azért teszik, mivel ellenkező esetben az ellenség „tudna védekezni”.

Célszerű, ám nem éppen korrekt játék.

Ennek ellenére nagy a veszteségük. Netán az ellenség mégis számol orvtámadásukkal?

A tudományos felmérés kimutatta, hogy az eipo törzs férfitagjai 25, a nők 13%-a erőszakos halállal hal meg.

Talán mégsem olyan jó céllövők...?

Óvintézkedések – avagy – Parlamenti székpárbaj

Azt már megszoktuk, hogy a parlamentekben nagy szócsatározások, fújozások, késpengére menő viták, alkalmasint pofonok is csattannak: ám az eszköztár kimeríthetetlen.

Az indiai Uttarpades állam helyi parlamenterei más fegyvernemhez nyúltak: kihasználván mozgatható székeiket és a mikrofonokat, interpellációik kihangsúlyozására, nyomatékosabbá tételére igénybe vették őket.

Az incidens nem ismétlődhet meg a jövőben, mivel az eset után azonnal intézkedtek, elé menvén az újabb inzul-

tusnak: minden ülőalkalmatosságot és mikrofont erősen a padlóhoz szögeztek.

Ezután nem marad más hátra, mint a szavakkal való vagdalózás, sárdobálás: azzal nem lehet betörni egymás fejét.

HODOSSY GYULA

Mi lennénk azok?

...kérget tapaszt rám az élet
már semmit sem érzek
csak félek
untig
üvöltő mit nekem fájdalomig
nem a haláltól
nem is az élettől
hanem ami közte van
félek a nagy csatáktól
a nagy döntésektől az értekezletektől
a gyűlésektől félek a hírektől
a rádiótól a tévétől
a postástól
mert
miért mi lennénk azok
kiknek csatába nem kell
bizonyítani
mi is tudunk meghalni...

Temetés utáni vérszerződés

Sehol a bizalom, sehol a barátság,
fogytán az erő.
Csilingelő lovas szánok, repítsetek:
a féreg világában ki a féregtelen?
Fáj a hátam,
miért ütsz oly nagyon?

Az égi üstökös rablótáncot jár.
Nem száll, megunta már – mindent
megununk, mert egy-egy halál a győzelem,
és utána illetlenség a vivát.

Vékony csontú, kedvdús lánykák,
csöppnyi, korcs bodrik, zöldellő fák,
versek, gyerekek, mert ők még tudnak,
mernek csodálni,

Balassi, Petőfi, Ady,
József Attila és a többi.
Fojtogató jobb kezeim,
édes jó szüleim.
Még kit mondjak magamat védeni?

Illyés Gyula meghalt – vettem a lapot,
hetest húztam, tovább adtam,
egyszer kimaradtam, megcsömörlöttem.

Prágában a bíboros megáldott.
Lehetnék én boldog is...
Visszateremteném az egész világot.
Könnyeimből tenger lenne: „És monda Isten...
 És úgy lőn!”

Bámulok.
A lógó belű kutyára szokás így,
amikor az autó már megtette a magáét.
A kutya balga ház-haza-őrzőm,
csak néz, néz a szemembe, kedves Közép-Kelet-Európa.
Zavarban vagy, mi? Mit teszel? Ugye megölnöd?
Ugye, Te kis angyal?

Lógó bélel, rágott fejjel,
lábbal, meg anélkül mindenütt ott vagy.
Gennyes, véres mancsod látom, hogy nyúl
a hátam után.

Ne szóljon senki,
a templomok nyugalmát akarom.
Megmaradt az életmű.
MŰÉLET – hess vele. S ha illetlenség is:
 Vivát! Vivát!

JUHÁSZ KATALIN

Feltett szándék

szám összeszorítottam
a lépcső tetején ültem, s néztem,
hogy úszik el a lehetőség,
megint, mint mindig,
a fecsegő felszínen
zavaros, bölcs és nagy szavak sodrán
ahogy vízre festett fényeket
egy követ dobáló gyermek tüntet el

a múlt maszatos arcú volt
a jövő pecsétes leplű
a kezek áttetszőek, kék eresek
a mozdulatok mégis megfontoltak

ajkaim közé csíptem a pillanatot
és úgy akartam maradni
de aztán levegő kellett.
és ez mindent tönkretett

megfordult, integetett
de nem vitt magával
csak biccentett égő homlokával
mint valami csöndes herceg
ott a habok mélyén
ahová követni még
nem elég a sötétség

Bál a parton

súgja hogy ma bál van
minden csupa rángás
a karok a földig érnek
a lábak a füvet szántják
emelkedik, süllyed a világ
pulzál a hold
a napnak nincs arca
kioldja egészen
a csomókat rajtam
e simaságban alszom el
majd ha vége a táncnak
belékarolok, úgy futunk
illatok szállnak
a fák meg mintha
igent mondanának
ilyenkor nevetni kell
s találgatni titkukat
ami nincs is talán
zenével köszönt a nyár
kavicsok lüktetnek
a por arany csíkokban száll

Hogy kollégájába beleese

hazavivé kis házába
ápolgatá, dédelgeté
melléről nem mozdula
de csitt, elmesélhetetlen
vele miket művele
betegesnek találnák
és háthogyha
perverznek titulálnák
legott

éjjel aztán a folyosóra kiüle
és jókedvűn füttyüle
mert ím,
karnyújtásnyira
az új ágynak esés
betéve ismeré már
lesé minden mozdulatát
gondolatban pedig
naplóját írja tán

Hármas szereposztásban: Csehov, az író, az orvos és a beteg

A számmisztikában hívók és járatosak bizonyára mélyebb értelmet fedeznének fel abban a tényben, hogy Csehov 1884-ben szerezte meg orvosi diplomáját, ez évben jelent meg első kötete (*Melpoméné meséi*) és ugyancsak ez évben történt vele valami, melynek igazi jelentőségét jómaga is csak később volt hajlandó felismerni: ekkor köhögött fel először vért. Pedig az újdonsült orvosdoktor jól tudhatta: a vérköpés leggyakoribb oka a tüdővész, és a sors e laikusokat halálra ijesztő tünettel jelezte, hogy a két főszerep mellé, a 24 éves Csehovra ráosztotta a tüdőbeteg szerepét is.

E hármasszereposztásból az első szerep a legismertebb, nem is kívánunk vele részletesebben foglalkozni. Csehov a világirodalom égének ma is változatlanul fénylő állócsillaga: „...a novellának, ennek a nehéz és gyönyörű műfajnak talán legnagyobb mestere” (Szerb Antal). Drámáit ma is telt házak előtt játsszák – hogy csak a szívemhez legközelebb álló győri Nemzeti Színházat említsem: pár évvel ezelőtt a *Három nővért*, 2004-ben a *Ványa bácsit* tűzte műsorára. Csehov írói „szerepével” kapcsolatban az orvostörténész számára az a legérdekesebb kérdés: mennyire tükröződik műveiben választott hivatása, melyet saját maga is hiteselegének tekintett, szemben a „csak” szeretői státuszba sorolt irodalommal. Nos, e téren megoszlanak a vélemények. Egy cseh orvostörténész, L. Sinkulová egy 1972-es tanulmányában bár elismeri, hogy az író Csehov személyiségének megítélésénél orvosi hivatása nem hagyható figyelmen kívül, azt állítja, hogy „alkotásaiban, néhány kivételtől eltekintve, nem találhatók orvosi témák”. A másik

végletet a magyar származású, de Angliában élő Thomas Dormandy képviseli, aki a tuberkulózis kultúrtörténetéről szóló könyvében (magyarra fordítva *A fehér halál* címmel jelent meg 2002-ben) Csehov drámáiban is felfedezni véli az orvosi hivatásra – és a saját betegségére is – visszavezethető motívumot: Csehov utolsó darabjai „...egyedülálló, belső vizsgálódások a tuberkulotikus végzetről anélkül, hogy egyszer is említenék a betegséget”. A betegség néven nevezése – Dormandy szerint – egyrészt megfosztotta volna a cselekményeket belső feszültségüktől, másrészt „a valódi világban egy tuberkulotikus – köztük Csehov is – a kívülállóknak (azaz az egészségeseknek) ritkán utalt betegségére és gyakorlatilag sohasem nevezte nevén”. Maga Csehov 1899. október 10-én így fogalmazott hivatása és írói tevékenysége kapcsolatáról G. J. Rossolimóhoz írt levelében: „Kétségtelen, az orvostudománnyal való foglalkozás komoly hatással volt irodalmi tevékenységemre: jelentősen tágitotta megfigyeléseim körét, gazdagította ismereteimet, melyeknek igazi értékét számomra, író számára, csak az tudja igazán megérteni, ki maga is orvos, igen, az orvostudomány hatása irányító volt számomra s feltehetőleg a medicinának köszönhetően íróként sok hibát kerültem el.” G. J. Rossolimo (1860–1928) moszkvai egyetemi tanár, kiváló idegyógyász Csehovval együtt volt medikus Moszkvában – promóciójuk 15. évfordulója alkalmából emlékkönyvet tervezett kiadni: ehhez kért fényképet és életrajzot Csehovtól. S hogy Csehov valóban becsülte az orvostudományi ismereteit, arra bizonyíték egy másik levele, melyet egy évvel később írt. E levelében a nagy kortárs, Lev Tolsztoj *Kreutzer szonátájának* „bosszantó hibáit” annak tudja be, hogy Tolsztoj olyan dolgokat tárgyal, „amelyeket nem ismer, s melyeket nem is akar megtanulni. Így a szifiliszről, a nevelőotthonokról, a nőknek a közösülés iránti undoráról való elmélkedései nem-

csak vitathatók, de leleplezik az író tudatlanságát, aki hosszú élete folyamán még azt a fáradságot sem vette, hogy elolvasson két-három szakember által megírt könyvet”.

Az igazság valószínűleg ez esetben is e két végletet képviselő Sinkulová és Dormandy nézete között található. Leginkább a szintén orvos és író Németh Lászlóval érthetünk egyet, aki 1960-ban a *Csehov levelei* című tanulmányában így írt: „Ha valamiben nevelhette Csehovot orvosi iskolája, hát abban, hogy az érzékeibe hullót tudatosítsa, a lényegest a lényegtelenről elválassza (ezt nevezi egy helyütt tehetségnek), s abban jó diagnosztaként tünetet lásson.” Maga Csehov is rendkívüli fontosságot tulajdonított – az orvosi tanulmányokkal is tökéletesített – megfigyelőképességnek. Első színpadi művének, az 1887-ben bemutatott *Ivanovnak* kapcsán így reagált a tuberkulózisban haldokló feleségét cserbenhagyó földbirtokos jellemét bíráló véleményekre: „Lelkemre, egész őszintén mondom, ezek az emberek nem a tenger habjából, nem előregyártott ideákból, művészkedésből, véletlenül születtek meg fejemben. A megfigyelés, az élet tanulmányozásának eredményei.”

E megfigyelés, az életnek orvosi szemmel való látása felismerhető a novelláiban is. Bizonyára nem „a tenger habjának”, az írói fantáziának „terméke” az a mód, amellyel „A léha asszony” férje, Dimov doktor távozik az élők sorából: „Tudja, hogyan kapta meg a betegséget? Kedden egy kisfiú torkából csövön át kiszívta a diftériás lepedéket.” A diftéria, szépapáink korának rettegett „torokgyíkjá” – amely e Csehov-novella megszületése előtt két évvel sírba vitte a mi Mikszáthunk legedesebb fiát, Jánoskát is – leggyakrabban a gégét és a légutakat elborító lepedékkel fullasztotta meg áldozatait. Megtörténhetett tehát, hogy az orvos – végső kétségbeesésében – e valóban „istenkísértéssel” határos beavatkozással, saját élete kockáztatásával így próbálta meg-

menteni kis betegét a megfulladástól. Így lesz halálával „nagy ember” – ez volt a novella eredeti címe is – Dimov doktor, kit felesége, „a léha asszony” mindig csak egyszerű, hétköznapi embernek tartott; számára szeretője, a híres festőművész testesítette meg a „nagy embert”.

A diftéria okozta halál adja meg *Az ellenségek* című novella alaphangulatát is. Egy éjjel Kirilov körovoshoz, akinek egyetlen fia pár perccel azelőtt lett a torokgyík áldozata, becsönget a gazdag Abogin és nem törődve az orvos fájdalmával és kimerültségével, szinte erőszakkal kényszeríti őt arra, hogy azonnal menjen el vele a hirtelen rosszul lett feleségéhez. Abogin lakásán derül csak ki, hogy a „rosszul-lét” csupán ürügy volt a férj eltávolítására – amíg Abogin orvosért rohant, az asszony megszökött a szeretőjével. Így vált ellenséggé az orvos és leendő betege: „mind a kettőt – írja Csehov – a boldogtalan ember önzése fűtötte... a szerencsétlenség nem fűzi össze, hanem elválasztja egymástól az embereket, még ott is, ahol a hasonló fájdalom összekötő kapocsként szerepelhetne”. Márpedig a szerencsétlenségnek nem szabad „ellenséggé” tennie az embereket.

Persze nemcsak a témaválasztásban, az orvosok és betegek szerepeltetésében játszhatott közre Csehov orvosi hivatása, hanem írói hitvallásának kialakításában is. A 19. század utolsó negyedében, amikor Csehov orvosi oklevelet szerzett a moszkvai egyetemen és kisebb-nagyobb megszakításokkal orvosként is dolgozott, az orvostudomány s különösen a mindennapi orvosi gyakorlat egy „tudathasadásos” állapotban leledzett. A „bacillusvadászok” kora ez, melyben a fejlődő bakteriológia egyre több, addig misztikusnak tekintett betegségnek deríti ki az okát. A diagnosztika, a kórismézés tehát nagy lépéseket tesz előre, ugyanakkor a terápia, a gyógyítás lényegében egy helyben topog – ez okozza az orvosok „tudathasadását”: fel tudom ismerni,

de nem tudom kezelni a bajt. Így volt ez a Csehovot személyileg leginkább érintő tuberkulózis esetében is. Bár Robert Koch 1882-ben felismerte a tüdővész bacillusát, majd Röntgen felfedezését követően a századfordulón már láthatóvá tehető a tüdő elváltozásai is, a tuberkulózis „gyógyítására” még mindig csak a délszaki napfényt (Riviéra, Jalta) vagy a kumisz-kúrát ajánlhatták az orvosok. „Ön összezavar két fogalmat – írja Csehov egy levelében -, a kérdés megoldását s a kérdés helyes feltevését. Csak a második a kötelező a művész számára. Az Anna Kareninában vagy az Anyeginban egyetlen kérdés sincs megoldva...”. Vagyis a művész – hasonlóan a Csehov-korabeli orvoshoz – csak „diagnosztizál”, csak felveti a kérdést: a válaszadás, a terápia már nem az ő dolga. „Mi úgy írjuk le az életet, mint amilyen, de tovább egy tapodtat sem” – írja egy másik levelében is Szuvorinnak, aki „szeszt”, azaz valamiféle hitet, állásfoglalást sürget az író „italában”. (Ez utóbbi két levélből Német László nyomán idéztünk.) Szuvorin a cári hatalom hivatalos szócsövének szolgáló Novoje Vremja szerkesztője volt, s Csehov pályafutása első évtizedében állandó munkatársa a lapnak. Ez persze nem azt jelenti, hogy Csehov a cári önkényuralom kiszolgálója lett volna. Azért írt a lapnak, mert egyrészt orvosi hivatását nem tartotta pénzkereseti forrásnak – elsősorban a szegények orvosának tekintette magát –, másrészt úgy vélte: „jobb, ha a Novoje Vremja olvasói tőlem olvasnak ötszáz értelmetlen sort, mintha azt a kártékony ötszáz sort kapják a tárcarovatban, amelyet betesznek, ha én nem adok cikket”. Szakít azonban 1898-ban Szuvorinnal és lapjával is, amikor a lap uszító cikkeket közöl a hazaárulással vádolt francia katonatiszt, Dreyfus mellett kiálló Emile Zola francia író ellen.

Az eddig elmondottakból is látható, hogyan viselkedett Csehov az írói és orvosi szerepben. De milyen „alakítást”

nyújtott a harmadik, rákényszerített szerepében? „Érdekes kép bontakozik ki előttünk – írja 1960-as tanulmányában Székely Sándor orvostörténész –, Csehov – az orvos – felismerte a betegségét. Csehov – az író – a valóságnak megfelelően ábrázolta a tüdőbeteg szereplőinek sorsát. Csehov – a beteg – maga is úgy viselkedik, mint írásműveinek a hősei, az utolsó percig »nem hiszi el« állapotának súlyosságát.”

Annak ellenére, hogy 1884-től 1889-ig Csehov 11-szer köpött vért és 1889 őszén tuberkulózisban halt meg Nyikolaj bátyja, betegségét nem veszi komolyan, sőt a két vérköpés közti remissziók (enyhülés) idején teljesen egészségesnek tekintti magát. Ilyenkor „megfeledekzik” arról, mit írt egyik barátjának 1888 októberében: „...csak akkor ijedek meg, ha vért látok: a szájon át ömlő vérben van valami vészterhes, mint a vonításban”. Sőt 1890 tavaszán „A léha asszony” hőséhez, Dimov doktorhoz hasonlóan jómaga is „istenkísértési” vállalkozásba fog: a cári birodalom fegyenctelepére, a távolkeleti Szahalin szigetére utazik. Az ekkor még jó barát Szuvorin megpróbálja visszatartani a kockázatos úttól, sikertelenül: „Megalégszem azzal is, hogy megírok száz-kétszáz oldalt, és ezzel némiképp lerovom adósságomat az orvostudománynak, amellyel, mint ahogy tudja, disznó módon viselkedtem – írja Szuvorinnak. – Ön azt írja, hogy Szahalin nélkül megvagyunk... Gondolja, hogy ez valóban így van? Szahalin csak azon társadalom számára lehet szükségtelen és érdektelen, amely az emberek ezreit számúzi oda...”

Mivel a transzszibériai vasút ekkor még nem létezett, az út zömét, a Tomszk és Irkutszk közti több mint kétezer kilométert szekéren tette meg. „Csak a kialvatlanság, az állandó csomagcipelés, az ugrálás és éhezés miatt köptem vért” – írja május 20-án egy tomszki szállodából Szuvorinnak. A kiújult vérköpés miatt mentegetődzés nélkül visszafordulhatott volna, de Csehov azon az áron is tovább ment,

hogy a tavaszi olvadás és árvizek miatt „minduntalan csónakra kellett cserélni a fogatot”, s az eredetileg nagynak tartott csizmájáról kiderült, hogy szűk s így „nemezcsizmában járkáltam a sárban, vízben, amitől fagyott kocsonya lett belőle”. Laikus szemmel is egyértelmű, hogy e nélkülözések nem „használhattak” tuberkulózisának. Ennek ellenére családjának ismételten azt írja, hogy „élek és egészséges vagyok” (június 6.), „egyszer se voltam beteg” (június 20.), „tökéletesen egészséges vagyok” (június 23.), „Megérkeztem. Egészséges vagyok” (július 11.). Ez utolsó értesítést már a „bilincses sziget”-ről küldte, ahol három hónapot töltött egészséget, életerőt felőrlő szellemi munkával. „Minden nap reggel ötkor keltem, későn feküdtem, s minden napom erős feszültségben telt el attól, hogy még milyen sok végeznivalóm van... volt türelmem ahhoz, hogy összeírjam Szahalin egész lakosságát. Minden települést bejártam, minden házba bementem, mindenkivel beszéltem: karto-tékrendszert használtam az összeíráshoz s körülbelül tízezer fegyencet és száműzöttet, vagyis telepest írtam össze. Más szóval, Szahalinon nincs egyetlen fegyenc vagy száműzött sem, aki ne beszélt volna velem. Különösen a gyermekek összeírása sikerült, amihez sok reményt fűzök” – írja Szuvorinnak 1890. szeptember 11-én. „Mindent láttam, most már nem az a kérdés, mit láttam, hanem az, hogyan” – teszi még hozzá kissé aggódva.

Az aggodalom jogos. Nemcsak az összegyűjtött hatalmas adathalmaz miatt, hanem testi egészsége alapos megroppanása miatt is. S bár az egészségügyről szóló fejezetek közlését a cenzúra megtagadta, Csehov mégis elégedett a „Szahalin”-nal: „A medicina most már nem tehet szemrehányást, hogy megcsaltam ... örülök, hogy szépirodalmi ruhátáramban ott fog lógni a fogolygúnya.” A „Szahalin” „az első tudományos igényű és művészi módon megírt orosz

szociográfia” (Székely Sándor) miatt a medicina valóban nem tehetett szemrehányást, annál inkább neheztelhetett annak írójára, aki tovább folytatta a disszimulálást. (A disszimuláció a szimuláció ellentéte: azaz a panaszok eltitkolása vagy azok súlyosságának el nem ismerése.) A szigeten, majd a Vlagyivosztokból Hongkongon, Ceylonon át Odesszába vezető többhetes tengeri úton legyengült szervezetét kétszer is lázas, influenzaszerű betegség támadja meg. Ennek ellenére így vélekedik: „Nem fogom gyógyítani magam. A gyógyvizeket és a kinint beveszem, de megvizsgálni nem hagyom magam.”

A maga gyógyítása helyett másokat gyógyít. Amikor ugyanis a moszkvai helyett az egészségesebb vidéki élet mellett dönt s megtelepszik Melihovóban, hamarosan híre megy, hogy az új földbirtokos orvos is egyúttal. Ellátja a zemsztvo-orvosi – mai értelemben: körzeti orvosi – feladatokat: „Huszonöt falu tartozik a körzetemhez, négy gyár és egy kolostor. Reggel fogadom a betegeket, délelőtt kijárok hozzájuk.” Sikeresen küzd a kolera ellen, részt vesz a népszámlálásban. A fárasztó munka tovább őrli testi egészségét, lelkierejét viszont a *Sirály* látványos szentpétervári bukása ássa alá 1896 októberében. A következő év márciusában újra tüdővérzése van, amely moszkvai útja során megismétlődik. Végre – tizenkét évnyi ismételt vérköpések után – kórházba kerül, a kiváló belgyógyász, A. A. Osztroumov (1845–1908) klinikájára, ahol alaposan megvizsgálják. Köpetéből Koch-bacillust mutatnak ki, a fizikális vizsgálat (hallgatódzás, kopogtatás) mindkét tüdő érintettségére utal, a sok vérvesztés miatt vérszegény. Megpróbálja tartani orvosai utasításait: beszünteti orvosi gyakorlatát Melihovóban, nyolc hónapot tölt el a Riviérán, majd 1898 őszén az „orosz Riviérán”, Jaltában telepedik le. Élete utolsó hat évét itt töltötte.

A szubtrópusi éghajlat alatt Csehov állapota stabilizálódik, visszatér alkotókedve is – élete ezen szakaszában írja meg a *Ványa bácsit*, a *Három nővért* és *Cseresznyéskertet*. 1901 májusában feleségül veszi Olga Knipper moszkvai színésznőt, aki nemcsak a Csehov-darabokban nyújtott művészi teljesítményével nyerte meg a szerző szívét: „Házasodni szerelemből érdekes – írja Csehov testvérének Olgával kapcsolatban –, a családi életben a legfontosabb csavar a szerelem, a nemi vonzalom, a test egysége, minden egyéb – nem tartós és unalmas, akármilyen okosan osztjuk is be.”

Betegsége családi élete boldogságára is árnyékot vet: nászút helyett is kumiskúrára utaznak. A kumiskúra az Európában is divatos savókúra orosz változata volt – amíg azonban tájainkon a juhtej volt az alapanyag, a dél-orosz sztyeppéken a kancatejből erjesztett kumiszra esküdtek az orosz orvosok. Talán nem is teljesen alaptalanul, hiszen pl. az 1860-as években szintén vérköpéssel bajlódó Lev Tolsztoj hét nyarat töltött a baskírok sztyeppéin, itta az erjesztett lótejjet – és 82 évig élt. Hivatkozhatunk azonban magyar példára is: az 1858-ban tüdővérzésen átesett Jókai Mórnak szintén savókúrárt ajánlott orvosa. S ha már szóba hoztuk a nagy magyar mesemondót – aki Csehovval egy esztendőben, 1904-ben hunyt el –, említsük meg a Csehov-életrajz magyar vonatkozását is. A pályakezdő Csehov fogadásból írt egy Jókai-paródiát, a *Mihaszna győzelmet*. Arra fogadott, hogy bár nem tud magyarul és sosem járt magyar földön, képes megírni egy olyan elbeszélést, amelyről az olvasók elhiszik, hogy egy új Jókai-művet olvashatnak orosz nyelven. A *Mihaszna győzelem* története dióhéjban: Ilka, a cigánylány nem tudja feledni, hogy egy gögös osztrák hölgy megkorbácsoltatta a magyar zenét játszó apját. Párizsi lokálokban énekesnőként egymillió frankot szerez, hogy férjül vehesse a hölgy szerelmét, a vagyonából kisemmizett von

Zaynitz bárót. Nem hiányzik a jókais befejezés sem: amikor Ilka látja, hogy bosszúja észrevétlen maradt, megmérgezi önmagát. A szerkesztőségbe áradó levelek írói a szerzőt illetően valamennyien Jókaira tippeltek – vagyis Csehov megnyerte a fogadást.

Sajnos, a Jókainak és Tolsztoznak segítő savókúra Csehov súlyos, nemcsak a tüdejét, de a beleit megtámadó tuberkulózist csak ideig-óráig tudta mérsékelni. Pedig Tolsztoznak a kumisszal szerzett tapasztalatairól egyenesen az érintettől szerezhetett tudomást, hiszen 1901 őszétől 1902 tavaszáig Tolsztoj a Jaltához közeli Gaszprában lábadozott. Amikor a nagybeteg Csehov meglátogatta a nagybeteg Tolsztojt, nem tudta magában elfojtani orvosi szerepe ősi reflexét: kitapintotta Tolsztoj pulzusát és megdöbbsent annak rendellenességétől. Persze, a helyzet fordítva is hasonló lehetett volna: a szüntelenül köhécsező, lefogyott és sápadt Csehov érverése sem egy egészséges ember ritmusára utalt volna...

Tolsztoj szervezete azonban legyőzött minden ellene irányuló támadást: maláriát, tüdőgyulladást, Csehové viszont egyre jobban gyöngült. 1902 tavaszán súlyos lelki csapás is érte: felesége elvetélt. Felépülése után viszont eleget kellett tennie színésznői kötelességének, visszautazott Moszkvába s öt hónapig csak levélben érintkezhetnek. Csehov azonban megértő: „Jól tudtam, hogy színésznőt vettem el, vagyis amikor megnősültem, világosan tudatában voltam annak, hogy a telet Moszkvában fogod tölteni. Egy cseppet sem érzem magam megsértettnek vagy elhanyagoltnak” – vigasztalja egyik levelében Olgát. Nem is roskad önmagába magányában: kiáltványt szövegez meg a tüdőbetegek ügyében, amely bejárja az egész országot, és amikor megtudja, hogy a cár visszavonhatja a szókimondó írótlárs Maxim Gorkij jelölését a tiszteletbeli akadémikusi címre, tiltakozásul lemond saját akadémikusi címéről. S bár rezignáltan írja

egyik levelében: – „mást sem csinálok, mint gondolkozom és köhögök” – betegen is képes befejezni hatyúdalát, a *Cseresznyés kert*et. A dráma bemutatója egyben Csehov negyedszázados írói jubileumának is ünnepe 1904. január 17-én. Szomorú ünnep: Csehov ugyan el tudott utazni Moszkvába, ám a színpadra támogatott halálsápadt, csontig lesóványodott, folyton köhécselő író láttán az öröm és hála érzései helyett a szomorúság és aggodás töltötte el a nézőket.

Tavasszal állapota válságosra fordul. Moszkvai orvosai tanácsára a tüdőbetegek Mekkájaként ismert német Badenweilerbe viszi őt felesége. Itt éri utol a vég, 44 éves korában, 1904. július 2-án. Német orvosa, hogy enyhítsen szenvedésén, pezsgőt itatott vele: „Régen ittam pezsgőt... nyugodtan fenéig ürítette a poharat, csendesen a bal oldalára fordult, s hamarosan örökre elcsendesedett...” – emlékezik Olga az utolsó percekre.

KULCSÁR FERENC

Tizedik vers

Föld alá ér, egekbe nyúl,
emészt, öl a bánat,
eltemettem édesanyám,
mellé jó apámat.
Föld alá nyom, egekbe hív
kín és rettenet.
Istenem, ezután
ki legyek, hol legyek.

Ki legyek, hol legyek
ezután, Istenem,
kiszáradt tenger lett
szívem és két szemem.
Pusztaság, árva ág,
amerre csak járok,
árva madár, panaszlón
alá- és fölszállok.

Édesanya, édesapa,
maholnap
énnekem is vigasztaló
zsoltárokat dalolnak.
Telve lesz a temető
gyásszal és virággal,
könnyekkel, Istenem,
széles e világgal.

Tizenegyedik vers

Édesanyám, én nagy hitem,
kicsi virág, segíts nekem!
Kicsi leány, édesanyám,
vigyázol-e most is reám?

Édesanyám, nehéz nekem,
világgá ment az életem.
Fejem kőre, fűre hajtom.
A világot elszalajtom.

Sírok. Arcom harmatos rét,
tengerző könny, óceán.
Édesanyám, kicsi leány,
van-e gondod most is reám?

Tizenkettedik vers

Ötéves vagyok. Nyár van.
Papírhajók bukdácsolnak
a lezúduló árban.
Csurran a vér cseresznyeszemről.
Isten könnye csepeg az ereszről.

Ötéves vagyok. Nyár van.
Ülök a kőfalon,
sírással a számban...
S mit ad Isten, jön haza

a mindenségből apu:
tárt szívünk várta őt –
e világfából ácsolt szent kapu.
Odafent, odaát
ácsolsz-e nekünk, édesapa, hazát?

Tizenharmadik vers

Vén templomunk harangszava;
meghalt anya, meghalt apa.
Fölkel a nap azóta is,
le is nyugszik némán.
Istenem, az ég is
szótlatlanul néz énrám.

Tizennegyedik vers

Anyu, elmentél.
Itthagytál, apu.
Tanítások meghalni engem is.

(Május van. Szombat este.
Anyu, apa,
szeresetek nagyon
e tengerző alkonyon.)

Tizenötödik vers

Világmindenség,
Isten szép virága,
titkaink termő ága,
illatozz, hajladozz!

Tizenhatodik vers

Édesanyám, gyere haza,
édesapám, gyere haza,
terítve Isten asztala.

LACZA TIHAMÉR

Egy tengerjáró magyar költő

Budai Parmenius István (1555 k.–1583)

Szabó László *Magyar múlt Dél-Amerikában* című könyvében azt igyekszik bizonyítani, hogy az első magyar, aki Amerika földjére tett a lábát, Varga János tűzmester, a Magellán-expedíció résztvevője volt. Az eseményre valahol a brazil vagy az argentin tengerparton került sor, 1520-ban. A helyszín most nem is annyira érdekes, mint inkább az időpont. Eddig ugyanis azt hittük, hogy az első magyar ember 1583-ban járt Amerikában. Most kiderül – feltéve persze, hogy Szabónak igaza van –, hogy több mint hatvan esztendővel korábban már járt arra egy fajtánkbeli, akinek ráadásul még az a dicsőség is megadatott, hogy egyike lehetett ama keveseknek, akik először, és valóban körülhajózták a Földet. (Mint tudjuk, Magellán és legénységének nagy része még az utazás során odaveszett.) Igaz, Varga János Európába való visszatérése nem a legfényesebben sikerült: portugál hajón szállították Lisszabonba, ahol – mint a spanyol király szolgálatában álló tisztet – börtönbe vetették. Körülbelül ennyit tudott Szabó László, az Argentínában élt újságíró és történész kinyomozni a derék tűzmesterről. Valószínűleg nem is tudunk meg többet róla, s talán még ez a kevés adat is tévesnek bizonyul utóbb, az viszont minden kétséget kizáróan igaz, hogy négyszázvalahány évvel ezelőtt járt Amerikában egy magyar, még hozzá frástudó ember, aki – a sors furcsa iróniájaként – az angol Camões lehetett volna, ha oda nem vész a tengerbe Newfoundland part-

jainál. (Camões portugál költő volt az, aki 1572-ben nyomtatásban megjelent „*Os Lusíadas*” című eposzában emléket állított Vasco da Gama felfedező hajóútjának.) Budai Parmenius István – ezen a néven vált ismertté, az angol Richard Hakluyt révén, aki 1589-ben megjelent írásában Stephen Parmenius of Budaként említi – sajnálatos módon még a háromkötetes *Magyar Irodalmi Lexikon* szerkesztőinek a figyelmét is elkerülte, latinul írt költeményei közül a két legjelentősebbet pedig csak az 1960-as években fordította le magyarra Weöres Sándor, illetve Csorba Győző.

Budai Parmenius István életéről, kivált a Magyarországon eltöltött éveiről nagyon keveset tudunk, jószerével csak annyit, amennyit *De navigatione* című költeményének előszavában önmagáról elmond: „Török hódoltságban és barbárságban, de az örökké való Úristen roppant kegyelméből mégis keresztény szülőktől születvén, s egy ideig mellettük is nevelkedvén, miután nagyszerű műveltségű férfiak jóvoltából, akiknek akkortájt a két Pannonia s főleg még szabad részeiben bőviben voltak, tudományok közepette fölcseperedtem: útnak indultam, hogy – honi szokásaink szerint – a keresztény világ akadémiáit látogassam. Vándorlásaim során csaknem három esztendőn át nemcsak a tudomány jó néhány hajlékát, hanem sok bölcsen berendezett államot, több kitűnő szervezetű egyházat is módomban volt megismerni. S utazásom úgy intéztem, hogy a különféle nemzetek szokásainak és városainak tanulmányozásán túl lehetőségem nyíljként kiváló emberek barátságába jutnom, vagy legalább ismeretséget kötnöm velük.”

Amint látható, hősünk nem különösebben bőbeszédű, még születésének évét sem közölte, így csak feltételezik, hogy valamikor 1555 táján látta meg a napvilágot, s amikor 1583-ban a szerencsétlenül járt hajó több más utasával

együtt őt is elnyelte az óceán, nem lehetett idősebb 28-30 évesnél. Valószínűleg 1579-ben indult el Magyarországról Heidelbergbe, ahol az egyetem hallgatója lett. Erről egy jegyzék tanúskodik, amelyben szerepel egy Stephanus Budaeus is. 1581-ben érkezett az angol fővárosba, ahol remek barátokra tett szert, ezek közül jó párat név szerint is ismerünk, hiszen a kor humanistáinak szokása szerint Budai Parmenius István is névre szólóan ajánlotta költeményeit barátainak, pártfogóinak. Egyikük, Richard Hakluyt jóvoltából ismerkedett meg a neves angol utazóval, Humphrey Gilberttel (1539–1583), I. Erzsébet királynő kegyeltjével, aki 1578-ban egyszer már kísérletet tett arra, hogy egy flottilla élén eljusson Amerikába. A vihar azonban szétszórta hajóit, ezért 1583-ban újból megpróbálkozott az Atlanti-óceán áthajózásával, az észak-amerikai partvidék felkutatásával és gyarmatosításával. Budai Parmenius ebből az alkalmából *De navigatione* címmel „epibatikónt” (hajóra szállást ünneplő költeményt) írt „a híres és nagylelkű Humphrey Gilbert aransarkantyús lovag” tiszteletére. A mű az elhatározást, a vállalkozást köszönti, s még az indulás előtt megjelent nyomtatásban; a szerző ígéretet tesz az előszóban, hogy a visszatérés után megéneklei az utazás történetét is – Gilbert ugyanis felkérte őt, hogy tartson vele és legyen az expedíció krónikása. A személye iránt megnyilvánuló tiszteletnek a költő maga is tudatában volt, s ezt kellőképpen viszonzta is. A már idézett előszóban így vall: „Egyéb-iránt – semmiképpen sem szeretnék ezzel gyűlöletet szítani, de rosszindulat nélkül el sem hallgathatom –: egyetlen más hely, más nép, más állam sem nyerte meg úgy tetszésemet, mint a te brit honod, bármilyen vonatkozásban hányom-ve-tem is meg a dolgot. Hozzájárult ehhez, hogy összes polgártársaid, akikkel bármely módon találkoztam, várakozáson túl oly nagy emberséggel fogadtak, hogy az angolok

roppant barátságossága (ne tűnjék kegyeletsértésnek!) már-már kioltotta bennem a vágyakozást a két Pannónia és Buda iránt, noha ott a hazám.”

A flottilla öt hajója 1583. augusztus 3-án vetett horgonyt Amerika partjainál. Budai Parmenius István három nappal később, augusztus 6-án kelt levelében számolt be Hakluytnak az addig megtett útról és egy új földről (Newfoundland). Az expedíció történetének megírására viszont már nem kerülhetett sor. Az úton sokan megbetegedtek, ezért Gilbert az egészségeseket egy másik hajóra ültette, s azt a vitorlást, amelyen Budai Parmenius addig utazott, a betegeknek engedte át és az egyik kikötőben hagyta. A többi négy hajó tovább ment, de a zátonyokkal övezett Sable szigeténél viharba kerültek és a Budai Parmenius Istvánt szállító *Delight* zátonyra futott; legtöbb utasa az óceánba veszett. A költő is eltűnt, de levele egy másik hajón volt, amely szerencsésen visszatért Angliába, így ez az írás a tragikusan végződött utazás leghitelesebb krónikája lett.

LISZKA JÓZSEF

Műhelyforgácsok

(Naplójegyzetek)

2002. 2. 14. (Keszegfalva)

Az *Ágas-bogas fa* negyedik kiadása bemutatója előtt. Miként is viszonyuljak ehhez a munkámhoz? Annyi bizonyos, hogy ma már nem írnám meg, nem is tudnám így megírni. Ilyen leegyszerűsítő, általános munka megírásához az embernek vagy túl fiatalnak, vagy túl öregnek kell lennie. Hiszen ma már sokkal bonyolultabbnak látom azt a népinek is nevezett kultúrát, amiről lényegében a nyolcvanas évek elején apró gyerekeknek írtam. Akkor viszont nem egyszerűsítettem le mondandómat, hanem valóban ilyen egyszerűnek láttam. Talán egyszer, kellő bölcsességre szert téve, kellő távolságból és magasságból szemlélve, egyszerűen tudom majd ábrázolni. Ma már (még) nem megy. Keresem a nyelvi eszközöket hozzá, s meg is lehet találni, de semmiképpen nem tizenévesek számára érthető módon.

Úgy vagyok ezzel a könyvvel, mint szülő azzal a gyerekével, aki már új családot alapított, külön él, s csak hébe-hóba lépi át a szülői ház küszöbét. Önállósult, nélkülem is megél már.

Bemutató után: a kötet halottak napi borítója arra enged következtetni, hogy ez az utolsó kiadás. De talán nem is baj. A bemutatón mindenesetre mindent megtettem, hogy a könyvnek ellenpropagandát fejtsek ki. Úgy tűnik, csak olyan „ismereteket” lehet terjeszteni, amelyekre az emberek eleve „vevők”. Arról szívesen olvasnak, hogy az egykori népi kultúra emberléptékű, nem elidegenedett, inkább idillikus volt. Ha arról próbálunk beszélni, hogy bizony az kemény élet volt, s nem biztos, hogy manapság bárki is óhajtana olyan körülmények között élni, egyszerre bezárulnak a fülek. Azt sem hajlandók megérteni, hogy nincsen egy népi kultúra. Az tudniillik évszázadok alatt állandóan változott. Ezeket a változásokat a külső hatások és a belső fejlődés egyaránt mozgatták. Amikor a sarlós aratásról tértek át a kaszásra, akkor a sarlós minősült hagyományosnak és a kasza nyugati importnak. Ma, ha egy tradicionális aratást képzelünk el, azt csak kaszával tudjuk magunkban felidézni. A Valentin-napi szokások térhódítása egygyökerű a karácsonyfa 19. század eleji elterjedésével. Sem jobb, sem rosszabb. Egyszerűen van. „No, de van egy nagy különbség” – mondja az egyik ásatag résztvevő – „a karácsonyfa már régen benne van a kultúránkban, tehát az már a miénk, a Bálint-nap még nincs, tehát ez számunkra idegen.” Ez végső soron (ma!) igaz, de lényegi különbséget akkor sem látok köztük...

2002. 2. 19. (Keszegfalva)

A *Pendragon legendát* valamikor gimnazista koromban olvastam először, az *Utas és holdvilágot* pedig néhány esztendeje. S egyiknek sem emlékszem egyetlen sorára sem. Most, hogy újraolvastam őket, teljesen az újdonság erejével hatottak. Minek olvas akkor az ember? Valami, egy érzés,

egy tudat alatti ismeret azért csak megragad bennünk, s éppen ezért mégis azt mondom: aktívan és módszeresen olvasni. Most megvan ez igény tárgya is, mégpedig Hans Belting: *Kép és kultusz* című könyve. Csak arra kell vigyázni, hogy már az első oldalaknál el ne kalandozzak a hivatkozott irodalomban olyannyira, hogy két nap múlva már arra sem emlékszem majd, hogy egyáltalán honnan keveredtem oda...

Most hallom a rádióban, hogy Toldi Ferencnek „felróták”, amiért nem vett részt aktívan a szabadságharcban. Hát, miért tette volna? Az ő dolga nem ez volt... Német származása ellenére a magyar irodalom egyik nagyja lett. Nem elég ez?

2002. 3. 3. (Keszegfalva)

Végső soron mindketten sértett emberek: Márai is és Popper Péter is. Ám Márai naplója mélyebb, míg Popperé felszínesebb, ha úgy tetszik, hatásvadász.

Ortega: *Der Intellektuelle und der Andere* c. munkájával kapcsolatban írja Márai: „*Ki ez a 'másik', aki örökké szembeáll a szellemi emberrel? Mindig volt; a fajankó; a tuskófejű; de nemrég még ő is személyiség volt, tehát tapintható ellenfél. Ma nem az többé. Ő a tömegember, véleménye a tömeg ellenvéleménye. A szellemi ember minden tünetében 'kérdést' lát, melyet meg kell válaszolni; a 'másik' minden tünetében 'valóságot' lát, tényt, amely önmagát indokolja*

és bizonyítja. Ő az örök Kovács-úr, a 'másik'. A tárgy, az tárgy számára, másíthatatlanul; s amikor meghal valaki, akkor, kérem, beadja a kulcsot.

Nem bírok a másikkal. Senki nem bír többé velem. Ő az erősebb, a személyiséggel szemben ő a fölényesebb; mert nincsen; mert csak tömegben van; mert nem teherképes többé a személyiség."

Hát, igen. Ez van.

Múltkor néhány kiadóigazgatónak a szeméremre vettem, hogy kizsákmányolják a szerzőket, pedig belőlük élnek. A leghatásosabb „ellencsapás” az lehetne, ha a szerzők összefognának, és nem adnának kéziratot a kiadóknak... Erre az egyik megjegyezte cinikusan, hogy az sem lenne gond. Sőt! Akkor klasszikusokat adnának ki, és sokkal kevesebb bajuk lenne velük, miközben sokkal jobban el tudnák adni könyveiket. Nos, akkor nem kapcsoltam hirtelen, pedig visszavághattam volna, hogy ezekkel a „klasszikusokkal”, amíg éltek és nem voltak klasszikusok, ugyanígy elbántak akkori kiadók, mint ahogy mai utódaik bánnak el velünk. No, mindegy.

Márai írja Heinrich Mannról (erről jutott mindez eszembe): „Az öreg, hetvennyolc éves ember, órákon át üldögélt hollywoodi producerek előszobáiban, várta, hogy fogadják. Nem fogadták... nyomorban halt meg.” Most azonban egyes szlovákiai magyar kiadók akár ki is adhatnák, busás haszon reményében... Hányinger.

2002. 3. 25. (Keszegfalva)

A Vámbéry Antológiába kellene valamit adnom, s néhány passzau naplójegyzet mellett döntöttem. Most azon-

ban, egybeolvasva őket, nem vagyok benne biztos, hogy szabad-e ezeket a gondolatokat közzétennem. Lennének-e hozzá „nyitott fülek”?

2002. 4. 9. (Bécs)

Az ausztriai magyarok kulturális szövetsége meghívására előadás Bécsben. Alulszervezettség, a németeknek tulajdonított, de inkább az emigráns magyarokra jellemző zárkózottság, hideg fogadtatás. Ha én ezt tudom... Pedig, 1998-as müncheni tapasztalataim alapján, sejthettem volna. A Collegium Hungaricum vendégszobája kellemes, de nagyon drága. Este magányos séta a Stephansdom környékén. Ha valamiért, ezért talán érdemes volt eljönni...

Orgonamuzsikát csak sejtelmesen megvilágított (lehetőleg gótikus) katedrálisban lenne szabad hallgatni.

2002. 4. 13. (Keszegfalva)

A magyarországi választási kampány, azt nem mondom, hogy soha, de legalábbis régen nem látott módon eldurvult. Ezek a fideszes fiúk olyan görcsösen ragaszkodnak a hatalomhoz, mint kisgyerek kedvenc játékához. Véresen komolyan veszik, s nem hajlandóak belátni, hogy azért ez mégis csak egy játék...

Sok mindent elvettek tőlem. Elvették a magyar himnusz hallatán korábban szemembe toلولó könnyeket, a piros-fehér-zöld okozta fenséges érzést. Megpróbálták elvenni Ma-

dáchtot, Széchenyit, sőt Márait is. De ezeket nem engedem. „Nincs semmi gond” – mondta farizeus mosollyal Pokorni –, „ki kell tűzni a kokárdát. Ilyen egyszerű az egész.” Igen, ilyen egyszerű. Ámde: ha már csak egy kicsit is éreztetik, hogy „minden jó magyar kitűzi” (s ebben az is benne van, hogy csak az a jó magyar, aki kitűzi), akkor bizony én már soha többé nem fogom kitűzni. Ilyen egyszerű ez.

2002. 5. 1. (Keszegfalva)

Harminchárom esztendeje, elsősorban olvasmányélményeim hatására, 1969. május elsején kezdtem el naplót írni. Ezek a jegyzetek – szintén nem függetlenül olvasmányélményeimtől – hol Thomas Mann-i, hol Bodor Pál-i, hol márais hatásokat mutatnak. De hát így van ez jól.

A László Gyula Emlékkönyvet lapozgatom (hétfőn kaptam Balassa Ivántól). Azt hiszem, írni kellene róla. Amikor még tanítványa voltam, teljes mértékben azonosultam nemzetfelfogásával. Ma ezt már nem mondhatom el magamról, ma egy csomó kérdést másként ítélek meg, de ahogy beleolvastam, látom, hogy emberi-tudósi hitvallását ma is aláírhatnám. Éppen emiatt kellene róla írni. Amikor 1975-ben Fodor Istvánnak ajándékozta fiatalkori jegyzeteit (emlékszem, ezt annak idején előadásain is emlegette), a kísérlőlevélben például az alábbiakat írta: „Mivel pedig a tiszta szándék a fontos – az adatok annyira lazán kapcsolódnak, hogy egymással ellentétes vélemények is formálódhatnak belőlük –, nemhogy ellenségemnek tekinteném, aki velem ellenkezőt mond, hanem munkatársamnak, hiszen együtt kell megvitassuk, hogy melyik megoldás a valószínűbb (mert csak erről van szó, bizonyosságról – sajnos –

nem).” Majd néhány sorral odébb: „...az lenne a bántó, hogy ‘az öregre való tekintettel’ elnézők lennének irányomban. Ez nem kor és keresztlevél kérdése, hanem a tudományos etikéé, s aki ilyen dolgok miatt megbántódik, az gyenge ember...” Jó lenne, ha László Gyula mai, feltétlen hívei is olvasnák (és megértenék!) e sorokat.

2002. 5. 19. (Keszegfalva)

Csak annyi tudást adni át, amennyi a másik tudásának megfelel. Működhet ez?

Gyrost eszünk Martoson, s mellettünk egy fiatal tildi házaspár férfitagja gulyást fogyaszt, miközben a feleség vizsgálgatja a gyros feltalálási módját, illetve összetevőit. Majd egy ismerősük lép hozzájuk, aki hamburgert eszik, s azt is megvitatják: „Nézd már, hús is van benne!” A globalizáció szlovákiai magyar lecsapódása: tildi fiatalok eljönnek Martosra, egy hagyományápoló, népművészeti fesztiválra, ahol megismerkednek a gyrosszal és a hamburgerral...

2002. 5. 26. (Kolozsvár)

Kolozsvár lényegében ugyanolyan messze van Keszegfalvától, mint Passau, s micsoda különbség! De mindkettő Európa. Vajon? Bánffyhunyon átutazóban csodáltuk meg a Regatból oda települt gazdag cigányok soktornyú palotáit, azokkal a bizonyos bádogtető-költeményekkel. Nos, ez már (bár a maga nemében szép) teljesen idegen kultúránktól. Kilóg az egészsből, nem európai, még ha földrajzilag a Regat is Európa. A nyugati és keleti kereszténység határa valóban Európa határának is tűnik.

2002. 5. 27. (Kolozsvár)

Előadásomon az egyetemen szép számú hallgatóság. Csupa fiatal, néprajz szakos egyetemista. El is mondtam nekik, hogy a szlovákiai magyar néprajzi kutatásban (valamennyi halottunkat is beleszámítva) összesen nem dolgozott ennyi szakember, mint amennyi szakemberjelölt most itt ül. Csakugyan: mihez fognak ezek kezdeni? Hol helyezkednek majd el? A romániai magyar néprajzi kutatás produkciójában egyébként már ma is látszódik ez a sokrétűség, az, hogy rengetegen (!) művelik. A legnépesebb, legtöbb (jól képzett!) oktatóval dolgozó magyar néprajzi tanszék a magyar nyelvterületen Kolozsvárott működik. És ennek szakmai, tudományos kilátásai, kifizetési lehetőségei óriásiak lehetnek. Csak el ne puskázzák valahogy.

Apró megfigyelés: romániai magyar barátaink a saját pénzüket csakis mint román pénzt emlegetik. „Van román pénzetek?” – kérdezik, s a lejt ki sem ejtik a szájukon. Szlovákiai magyar környezetben soha nem hallottam, hogy „csehszlovák vagy szlovák pénz”. Korona. Lehetséges, hogy lélektanilag a szlovákiai magyarok inkább azonosulnak (Cseh)Szlovákiával, mint a romániai magyarok Romániával? És ez a távolságtartás – román pénz – ezt fejezi ki valamilyen módon?

2002. 6. 1. (Keszegfalva)

Gerhart Hauptmann írja le a *Buch der Leidenschaft*-ban, amint a főhős (maga Hauptmann?) összevész egy falusi köfával, aki a kotlós egyik lábára madzagot kötve, annak másik végét egy karóhoz erősítve tartja egyben a kiscsirkéket is. Hauptmann kellőképpen felháborodott az állatkínzás

miatt. Nos, emlékszem, gyerekkoromban ez nálunk teljesen általános volt és senkinek nem jutott az eszébe, hogy ezáltal kínlódna a kotlós. Pedig kínlódott...

2002. 6. 2. (Keszegfalva)

Vannak tudományos problémák, élethelyzetek, amelyeknek nincsen megoldása. Ezekben az esetekben egyszerűen tudomásul kell ezt venni, s megpróbálni velük együtt élni vagy – halni.

2002. 6. 14. (Keszegfalva)

Az *Ethnica* utóbbi három számát lapozgatva döbbenek rá: halottak kísérnek utamon... Szabadfalvi és Katona, Bóna meg Fazekas... Amíg az egyik búcsúztatja a másikat az egyik számban, már a következőben őt búcsúztatják. Ezt hívják öregségnek...

„Néhány betű, néhány hang
Búcsút éneklő, lassú harang
Körbenötte az életemet
Vihetsz bárhová, nélküle nem lehet

Magyarország...”

Ezt a szöveget a szerb Sztevanovity Dusán írta és a zsidó Presser, valamint a félig zsidó, félig cigány (vagy tán egészen az) Somló éneкли. Ennyit a kokárdásoknak...

Valami francia színésznő járt Budapesten, aki (egyéb-ként kevés) szabad idejét legfőképpen bevásárlással szeretné tölteni, mivel – így a tv-riporter – „*nagyon szereti a magyar folklórtermékeket*”. Elképzelem: a francia filmszínészes mondjuk másfél kiló magyar babonát, egy csokorra való balladát, valamint egy stanicli néptáncot...

2002. 6. 15. (Keszegfalva)

Szívesen lettem volna suszter vagy mozdonyvezető, művészettörténész vagy régész (ez utóbbi majdnem lettem is), illetve egy kulturális lap párizsi, nem, inkább római vagy müncheni tudósítója. Ám néprajzkutató lettem. És az is maradok. Nem hiszek abban a manapság Nyugaton divatos gyakorlatban, miszerint egy ember aktív életszakaszában háromszor is vált foglalkozást, professziót. Bármit csinálunk (lett legyen az asztaloság vagy költészet), az egész embert, egész életet kíván. Ezt nem befolyásolhatják a piac igényei: most, kérem, asztalosokra van szükség, tessék, költő urak, széklábakat faragni. Majd néhány évvel később: most a versekre van igény, hát tessék, asztalos urak, rímetket faragni. Ez nem megy. Bármit mond is erről Magyar Bálint...

2002. 6. 20. (Keszegfalva)

Végh Lacitól hoztam el egy csomó, 18–19. századi, német nyelvű egyházi munkát. Ki akarta őket dobni a papírgyűjtésbe, mondván, semmit nem érnek. Nem akartam neki hinni, inkább elhoztam. Nos, valóban nem érnek semmit. Legalábbis: itt és most, nekem. Még sincs szívem ki-dobni őket. Majd teszegetem ide-oda a garázsban, aztán csak lesz velük valami. Ha belegondolunk, hogy ezeket a nyilván nagy hozzáértéssel, szeretettel, rengeteg energiával

készült vaskos köteteket most búzlógetve válogatjuk, szerzőik neve semmit nem mond számunkra (miközben valószínűleg éles elmék, a maguk korában és körében talán híres emberek is voltak), óhatatlanul el kell azon is töprengeni, mennyit ér a mi munkánk? Az, amit olyan nagyon-nagyon fontosnak tartunk, kinek és minek fontos? És meddig? Mindebből következhetne a kérdés: mi értelmé annak, amit csinálunk? Ezt a kérdést azonban nem szabad feltenni. Mint ahogy a hangya sem vívódik afölött, hogy hová és minek cipeli magával a hatalmas búzaszemet, a méhecske sem rágódik azon, hogy valójában kinek gyűjti a mézet, úgy nekünk sem szabad ilyesmiken hezitálni. Ezt a problémát Babits *Esti kérdés*-énél szebben úgysem lehet felvetni. Megválaszolni meg pláne nem.

2002. 6. 22. (Keszegfalva)

Öregszem, vagy inkább már öreg vagyok? A legkisebb időjárás frontok is megviselnek. Az utóbbi napok szinte elviselhetetlen hőségét tegnap egy enyhe hidegfront „enyhítette”. Hát, én azt hittem, hogy belepusztulok. Az agyam szét akart esni, a szemeim mintha szippantódtak volna be a koponyámba, közben rettenetes fáradtság, levertség. Ma reggelre már valamivel jobb.

A populáris kultúra kérdése még bonyolultabb (vagy egyszerűbb és kézenfekvőbb?), mint gondoltam. Arról van szó, hogy magának a „nép”-nek sem kizárólag „népi kultúrája” van. Hiszen amellet, hogy egy-egy paraszt rendelkezett a népi kultúraként felfogott jelenségcsoport egy adott

mennyiségű halmazával, azonkívül birtokolt más, nem a népi kultúra körébe sorolható/sorolandó jelenségeket is. Ha iskolába járt, tudott írni, olvasni, eljárt a templomba győnni, megtanulta a *Magyar Himnusz*t, a *Kis lak áll a nagy Duna mentében*-t stb.

Csak közbevetőleg jegyzem meg, hogy ez még ennél is bonyolultabb, hiszen a parasztéletet évszázadok során folyamatosan érték bizonyos „felülről” érkező hatások („*gesunkenes Kulturgut*” = *lesüllyedt kultúrjavak!*), amelyeket általában szervesen beépített kultúrájába. Ily módon a cséplőgép ugyanúgy a paraszti kultúra organikus része, mint a lóval történő nyomtatás, annál is inkább, mivel még a népköltészetben is megjelenik *A cséplőgépbe esett lány* balladája révén...

Egyszóval bármelyik egyénnek (lett légyen az a parasztsághoz, a kispolgársághoz vagy főnemességhez, sőt főpapsághoz tartozó) egyéni kultúrájában van egy olyan, keskenyebb-szélesebb réteg, amit populáris kultúraként kezelünk, illetve van egy vagy több olyan réteg, amely az ún. magas kultúra, vagy valamilyen szakirányzat körébe tartozik. A népi kultúra viszont az a kultúrakomplexum, amibe a parasztság komplex kultúrája tartozik bele. A babonák és a hagyományos földművelési munkafolyamatok ismerete mellett az olvasáskultúra éppúgy, mint az imakönyvből tanult hivatalos egyházi imák, templomi énekek tudása, a hagyományos jogszokások alkalmazása mellett a hivatalos jogrend tudomásulvétele is beletartozik. Más szóval a **népi kultúra**, tehát a **nép kultúrája** az a kultúra (a maga teljességében) amit a nép egy adott időszakban és területen birtokol, ismer. El kell hát dönteni, mit kutatunk: a nép (a parasztság) teljes kultúráját, ami a fentiek alapján a népi kultúra, vagy bizonyos, hordozói társadalmi hovatartozásától független „primitív”, „népies” kulturális jelenségeket, amit

populáris kultúraként értelmezek. Végül is ezt nem döntöttem el könyvemben sem, s ily módon nem is vihettem végig következetesen a kötetben. De ha el is döntöttem volna, nem tudhattam volna következetesen végigvinni, hiszen az egyik szempont szerint sem végeztünk még teljes körű kutatásokat. Nem mutathattam volna be például a parasztság teljes, népi kultúráját, mivel nem vagy csak felszínesen vizsgáltuk annak iskolázottsági szintjét stb. A populáris kultúrát sem mutathattam be, mivel nem ismerjük a városi polgárság lakodalmi szokásait, a főtisztviselők hiedelmeit stb. Amennyiben a jövőben a népi vallásosságra kívánok összpontosítani, ezt már jó előre hideg fejjel végig kell gondolni. Mi a népi vallásosság? Semmiképpen nem a nép vallásossága (mert akkor ebbe, a fentiek alapján, beletartozna a hivatalos szentmisén való részvétel, a gyónás-áldozás stb. is), mivel ma már rettenetesen nehéz megfogni ezt a társadalmi réteget – mondjuk a parasztságot –, kézenfekvőbb ezért azokat a – hivatalos kereszténységhez (az én esetemben konkrétan a római katolikus valláshoz) kapcsolódó – laikus jelenségeket, cselekménysorokat érteni alatta, amelyeket bármely társadalmi réteg tagjai ismerhettek és gyakorolhattak. Ahogy tehát eddig is csináltam: Nepomuki Szent János kultuszának vizsgálata során nem lehetett elválasztani egymástól Amade László költeményeit és a Szőgyénben lejegyzett, a barti Nepomuki Szent János-szoborhoz kapcsolódó csúfolódó történetet.

2002. 6. 24. (*Keszegfalva*)

Amikor napjaim már menthetetlenül szétcsorognak ujjaim között, elő kell vennem mondjuk Thomas Mann naplóját, s ennek sorai legalább egy rendszeresség-minimumba zökkentenek vissza. Most is ezen kísérletezem...

◆

Adalék a populáris kultúra lényegéhez: Hauptmann-nál olvasom, hogy az értelmiségi társaság január 2-án ólmot öntött. Kissé tréfálkozva ugyan, de azért az eredményben erősen bízva („*der gläubige Unglaube, der uns beherrschte, ermöglichte uns diese Spielerei...*”¹) úgy öntötték az ólmot, ahogy az a Handwörterbuch des deutschen Aberglaubensben elő van írva. Lehet, hogy Hauptmann onnan olvasta ki, lehet, hogy maga is gyakorolta, az is lehet, hogy a német babonaszótárban (amely laikusnak tűnő címe ellenére tudományos munka) olvasva próbálták ki baráti körben, ki tudja. Lényeg az, hogy minden társadalmi réteg embere rendelkezik ilyen „népies”, populáris vonásokkal (*Buch der Leidenschaft*. 2. kötet, 80). Ehhez hasonló az álmoskönyvek szerepe. A fene sem tudja már, hogy egy-egy álommagyarázat az álmoskönyvből került-e a hagyományba vagy a szájhagyományból az álmoskönyvbe (egy időben, egyszerre mindkét válasz helyes lehet).

2002. 6. 30. (Keszegfalva)

Mindent kiírtam volna magamból *A szlovákiai magyarok néprajzá*-ba? Legalábbis nem megy az alkotómunka. Olvasni, elsősorban szépirodalmat, az igen. De hogy érdembeni munkára is kényszerítsem magamat, az valahogy nem megy. Közben persze az is igaz, hogy időről időre szükség van az efféle feltöltekezésekre. Akkor viszont ne vállalj terminusmunkát!

1 A hívő hitetlenség, amely eluralkodott rajtunk, tette lehetővé számunkra ezt a játékot...

◆

Akik manapság lépten-nyomon idézik Márait, ha olvasnák is műveit, azt hiszem, nem idéznék őt többé olyan nagy lelkesültséggel...

Ankarai katolikus papok

1991 októberében kéthetes ösztöndíjat nyertem Ankarába, melyet követően az ankarai *Milli Kütüphanne*-ban, a török Nemzeti Könyvtárban volt szerencsém kutatni, nem két héttig, hanem fél évig.

A két hét letelte előtt a könyvtár elnök asszonya, *Altınay Sernikli* megkérdezte – látva örületes munkatempóm és annak eredményességét –, volna-e kedvem tovább kutakodni, ám sokkal nyugodtabb tempóban ... Mondtam az elnök asszonynak, hogy nekem nincs pénzem, mire *Altınay Hanim*: Én nem azt kérdeztem tőled, hogy van-e pénzed, vagy sem, hanem tudsz-e maradni vagy nem?

Így *Altınay Hanim* támogatásával és *Hasan Eren* professzor úr hathatós segédelmével maradtam és kutattam – olvastam és böngésztem, rohantam és gépeltem, fordítottam és főleg a boldogságtól repültem. Pénzem valóban nem volt, de úgy megoldották török segítőtársaim ezt a nagyon-nagy problémát, hogy senki sem tudta meg, mennyire pénztelen vagyok. Kaptam a könyvtárban minden nap bérmentve ebédet, természetesen jól bepakoltam a könyvtár híresen jó konyhájának eledeleiből. Tehát éhezni nem éheztem, s szálláshelyemtől gyalog tettem meg minden nap oda-vissza az utat, Ankara elegáns *Kavaklidere* negyedéből a Nemzeti Könyvtárig, *Bahçelievler*-ig. Közben énekelgettem, ígét ragozgattam, hangosan beszéltem törökül, a gondolataimat, a látottakat tolmácsoltam; valójában gyakoroltam a török nyelvet. Ankara nagyon elegáns negyedében laktam, a Török Nyelvművelő

Társaság lakatlan vendégházában, ugyanis a vendégház nem volt olyan állapotban, hogy vendéget fogadhasson. Ám én egyedül lehettem a lerobbant valahai luxuslakásban, és nem számított semmi. Volt ott minden egyébként, csak nem működött éppenséggel semmi.

Hasan Eren professzor úrnak nagy-nagy hálával tartozom, ő volt akkor a társaság elnöke, valahai Eötvös-kollégiumi diák (1938–1947), nyelvünk páratlan tudósa. Beleegyezésével és tudtával, és főleg igazolásával ott meghúzhattam magam. Azért mondom, hogy igazolásával, mert a vízumhoz két dolog szükségeltetett: a könyvtár igazolása, hogy ott kutatok, és a szállást igazolandó, hogy ott lakhatok.

Ám eljött 1991 karácsonya. És én életemben először egyedül voltam egy idegen országban (bár én Törökországban egyáltalán nem érzem magamat idegennek, hiszen ha az ember bírja az adott ország nyelvét, kedveli népét, ismeri kultúráját – nem lehet idegen, s a törökök meg is tesznek mindent annak érdekében, hogy ne érezze magát idegennek a magyar turkológus *Kis-Ázsiában*).

Szóval eljött szent karácsony napja. 1991. december 23-án már borongós volt a hangulatom, mind gyakrabban vettem észre, hogy szemem nem az adott újságlapot látja, hanem a karácsonyfát, melyet a családdal egy évvel ezelőtt állítottunk, díszítettünk, a szépen terített ünnepi asztalt rendezgette szemem... Bizony szomorú voltam, de nagyon. Haza felé menet nem nagyon dúdoltam, hogy

*Jaj de széles, jaj de hosszú az az út,
Amelyen az édes babám elindult ...*

Török barátainknak, könyvtárbéli jótévedőimnek feltűnt, hogy nem veszem a lépcsőket kettésével, hármassal (10 ki-lóval könnyebb voltam), nem hallanak énekelni a folyosó-

kon, nem kacarászok annyit, ha kell, ha nem. Gondolom, azt mondták, hogy ennek fele sem tréfa, mi a manó gyötri ezt a magyar turkológust, ezt a *Meryemet*? Megoldani látták a gondot, hogy ti. itt a karácsony, s Meryem egyedül van! Altinay Hanim, az elnök asszony akcióba kezdett, megtudta, hogy hol van Ankarában a protestáns templom, hogy oda mehessek imádkozni vagy búsulni. Altinay Hanim, a muzulmán asszony, azt is elmagyarázta, hogy hol vannak katolikus templomok, s mikor vannak misék, zenés szertartások. Mindent felírt, s átadta nekem, mondván, az ő szolgálati kocsija rendelkezésemre áll karácsony napjára, hogy a nagy távolságokat ne kelljen bekutyagolnom a zord időben, mert bizony Ankara nagyon hideg tud lenni télen. Mondjam meg, hová akarok menni, és fussak – így a könyvtár nagy hatalmú úrasszonya.

Bizony meghatódtam, pityeregtem rendesen, ám valami nagy boldogság szállta meg lelkemet, ugyanis én nem vagyok hívő, ám arra büszke vagyok, hogy reformátusnak kereszteltek édes szüleim 1943 októberében *Marosvásárhelyen*. Én mindent meggondoltam, és mindent megfontoltam: mindennek ellenére a szállásomhoz oly közeli, jóformán szemközti vatikáni, olasz követségi, „*a követség parkjában található szépséges templomba menésemet határoztam el*”. (Azért van dőlt betűvel, mert teljesen törökös a mondat szerkezet – humor...)

Persze a lelkem azért továbbra is fáj, sajgott. Bőgicséltem, sajnáltam magam (igaztalanul), hogy milyen borzasztó is az én sorsom, hogy karácsonykor egy idegen országban vagyok kénytelen kapirgálni a török–magyar közös múlt emlékeit... Jó dolgomban már nem tudtam mit csinálni – állapítottam meg végül, s megbeszéltem magammal, hogy a reggeli és az esti misén veszek részt.

Jól tettem. Amíg szegény anyám élt (1963-ig), karácsonykor kötelező volt a bátyámmal a Nagyvárad téri református templomba mennünk nagy egyházi ünnepeken és olykor-olykor vasárnap délelőtt is. Mi az ötvenes években oda jártunk a Ferencvárosi Pályaudvarról – ahol éltünk, apánk utáni szolgálati lakásban – hitoktatásra, s éveig juttattam pénzádományokat a templomnak minden későbbi külföldi tanulmányutamról hazatérve, hálát adva a jó Istennek, és megköszönve neki, hogy lehetővé tette számomra az utazást, a világlátást, szóval addig nyomatékosítottam hálámat, amíg már a református egyház nem volt rászorulva az én adományomra. Az adománynak az volt az egyetlen kikötése, hogy csak oktatási célokra lehet a pénzecskét felhasználni, illetve fiatal protestáns papok nyugati tanulmányútjait megkönnyítendő, hozzájárulni pl. egy első osztályú vonatjegyhez vagy venni ajándékba a külhoni kollégának egy jobb fajta ajándékkönyvet és így tovább... Egyébként pedig karácsonykor éppen harminc évvel azelőtt voltam a Nagyvárad téren templomban, 1963. december 27-én halt meg jó anyám. Nekem meg eszembe jutott egész árva életem, egy szóval nagyon, de nagyon sajnáltam magam...

Jól elkalandoztam. Ott tartottunk, hogy eljőve 1991. december 24-e – Ankarában. S én megjelenek Ankara pompás sugárútján, az *Atatürk Bulvari*-n található vatikáni-olasz nagytemploma karácsonyi miséjén! Sajnos nem értettem semmiből semmit, hiszen latinul-olaszul szólt a szertartás, ám akkor is megéreztem mindent. Szólt a szépséges zene, teli volt a jéghideg templom, a sok-sok diplomata és családtagjaik, a számos külföldi-keresztény diák! Istenem, mit is mondjak: olyan elmondhatatlan nyugalom szállt belém, s mi tagadás, bőgtem, szípoztam, töröltem az orrom, s elmondtam hangosan, magyarul mind azt a kevéske imát, amit még drága nagyanyám *Szászfán*, a pöttöm csereháti

falusi házának tornácán tanított nekem felháborodottan, hogy ez az istentelen fővárosi gyerek nem tud imádkozni! A templomba nem mehet így.

Teljes szívemből imádkoztam, hálát adva a Teremtőnek, hogy megadta nekem ezt az élményt, ezt az érzést. Fátyolos szemem előtt jöttek-mentek a fiatalok és kevésbé fiatalok, minden nemzet fiaiból, lányaiból megjelentek szent karácsony napján, azt hiszem, számos olyan, mint én... talán szintén kevésbé hívők, ebben a muzulmán világban.

Mivel én félig süket vagyok, ha bárhol szót hallok, fülelek, mindig a szóló közelében szeretek tartózkodni, hogy azért mindent meghalljak. Most hallani hallottam, de érteni nem értettem. A szépséges szertartás véget ért, de én még magam akartam maradni – megbeszélve a megbeszélendőt az Úrral. Gondoltam, hogy oda térdepelek a Mária-képhez, mikor már mindenki elvonult, hogy csak rám nézzen, csak engem hallhasson, hogy nyugodtan el tudjak Nekki mondani mindent. Kérjem bocsánatát, s persze farizeus módon a további segítségét. Mert ahogyan már akkor is mondtam: Még mindig nem hiszem az Istent, de már régesrégén félelem!

Mielőtt nekitérdelem volt az imának és a fohásznak, franciául megszólított egy nagyon kedves férfihang, én meg elég értetlenül törökül válaszoltam, mintegy ösztönösen. A férfi törökül kérdezte, hogy miért sírtam, s miért vagyok olyan nagyon nekikeseredve ezen a megszentelt, áldott, szép napon? Hüppögve válaszoltam, elmondtam, hogy ki vagyok, mi vagyok, mi járatban vagyok a világnak ezen a részén. Hogy most nagyon egyedül érzem magam, bár teljessül szívem vágya, hogy ti. testem minden erejével, agyam minden megfeszülésével dolgozhassak nyugodtan, semmi gondom ne legyen, csak ülni a könyvtárban, és reggeltől estig, hétvégén is (erre ugyanis külön engedélyt kaptam a

könyvtár elnök asszonyától) olvashassak, keressem-kutaszam a két nép, ti. a török és a magyar közös élményeit a két világháború közötti időkre vonatkozóan, a török kormány lapjában (*Hâkimiyet-i Milliye majd Ulus – Nemzet*)... Ez a kívánságom teljesülhetett, de hát itt van karácsony, és én 2000 kilométerre vagyok az enyéimtől...

A pap boldogan válaszolt: hiszen akkor semmi baj nincs velem, csak teljesen jogosan elérékenyültem, de hát ezt nagyon könnyű orvosolni, jöhetek-mehetek templomába, lakába; könyvtárában őt mindig megtalálom, elmondhatom neki akár minden nap is a gondom-bajom. Mondom neki, hogy nem ez a gond: *én protestáns vagyok, és hitetlen*. Mondá ő, hogy az sem olyan nagy baj, hiszen itt vagyok, imádkoztam szívből jövően, ő látta és meg is figyelte, és akkor határozta el, hogy mindenképpen megkérdezi, mi ez a nagy bánat? Hát, ha csak ennyi, akkor térdepeljek le nyugodtan az oltár elé, mondjak el mindent az Úrnak, vagy ha akarom, a Szent Szűznek... gondolataimat – most. S ha kedvem tartja, a könyvtárba menetel előtt, vagy utána, térjek be a templomba akár csak öt percre, hogy megnyugtassam háborgó lelkem. Aztán hétvégén szépséges misék vannak, megint jöhetek.

Nem jártam aztán már templomba, ám beszélgetni a tisztelendő úrhoz. Nagyon, de nagyon megszerettem. Hallatlan műveltsége, embersége megragadott, nagyon jól beszélt törökül, s *Isten bizony* érdekelte, amit csináltam. Meséltem magamról, magunkról, a munkámról, a magyar-török kapcsolatokról. Kaptam tőle meghívót mindenféle rendezvényekre, zenés istentiszteletekre, hangversenyekre, melyekre elmentem, s neki mindig volt hozzám egy-egy jó szava. A hat hónapi tanulmányút jelentéséről adtam neki is egy példányt, hogy mit végeztem ezen idő alatt, kikkel találkoztam, kik segítettek munkámat a levéltárakban, könyvtárak-

ban, egyéb közintézményekben. Mikor elváltunk 1992 tavaszán – megáldott. Részemről könnyezve búcsúztunk, abban a reményben, ha legközelebb jövök Ankarába, megint meglelem őt réges-régi helyén, hiszen több évtizede szolgált már Törökországban, mindent tudott, látott, hallott, mindenki megfordult vagy istene házában, vagy a könyvtárban. Nagyon szelíd férfi volt, szép beszédű, a politikáról és a tételes vallásról soha nem beszéltünk, nem akart megtéríteni, csak azt csinálta, amire nekem éppen akkor nagy szükségem volt: meghallgatott, biztatott.

Már nem leltem meg 1993 nyarán, amikor legközelebb Ankarába vitt jó sorsom. Szabadságon volt hazájában, Olaszországban. Aztán nem találtam helyén 1996 nyarán sem, és már soha többet, amikor előtte és utána napokat vagy hónapokat tölthettem Ankarában, mert elköltözött az égi mezőkre. Ha elmegyek, és utam az Atatürk Bulváron vezet, s vagy gyalog vagy busszal az ankarai olasz nagykövetség, vagy a vatikáni nagykövetség előtt járok, meghajtom a fejem ezen felejthetetlen katolikus pap emléke előtt, arra gondolva, hogy a mennyekben valószínűleg emlékiratait írja, hiszen nem hétköznapi szolgálatra rendelte őt az Úr.

Köszönöm, Padre!

1996-ban három hónapos ösztöndíjat kaptam Ankarába, a Köztársasági Levéltárba. Az egyéb nehézségekről most nem kívánok szólni, de aki ilyesféle vállalkozásba kezdett, az jól tudja, hogy mik vártak rám, aki pedig nem annyira járatos a törökországi ösztöndíjak „realizálása” terén, azt talán nem terhelném a részletekkel...

Ankarában, Isztambulban, Izmirben többször és többektől hallottam, hogy a két világháború között a Törökor-

szágba „akkreditált” magyar papoknak jutott az a szép, ám nehéz feladat, hogy a Törökország-szerte dolgozó magyar családok gyermekeit tanítsák a magyar szóra, irodalomra, történelemre, földrajzra – a hitoktatás mellett –, hogy a gyerekek a nyári szünetben Magyarországra hazatérve, osztályvizsgázhassanak. Le is tették mind sikerrel, s a gyerekek fűjták a tananyagot. A háború után, az ötvenes évekig, amikor kénytelenek elhagyni Törökországot, a török nagyvárosokban a papok, főleg a jezsuiták tartották a maradék magyarságban a magyarságtudatot. A papok továbbra is kereszteltek, házasságot celebráltak, temettek, tanítottak, lelki vigaszt nyújtottak. Van olyan, aki szépen, s van, aki haraggal emlékszik az ötvenes években tanúsított viselkedésükre.

Czunyi Imre fordító, tolmács – akivel Ankarában ismerkedtem meg, s ragyogóan beszélt magyarul, találkozásunkkor már nagyon beteg és idős volt – mondotta, hogy próbálja szerencsét a francia követség papjánál, mert mikor már nem volt a magyaroknak papjuk Ankarában – hiszen később legtöbben Isztambulban telepedtek meg –, ez a francia pap látta el a maradék magyarok szolgálatát.

Mit mondjak, nem tett boldoggá javaslatát. Franciául úgy tudok, ahogy, de gondoltam, ezzel a franciatudásommal nem vagyok képes megadni egy francia papot... Én ugyanis sokat akartam megtudni. Azt, hogy kik voltak azok a magyarok, és mi lett velük, akik a két háború között Ankarában, illetve más török városokban dolgoztak, eltörökösödtek, netán muzulmáná váltak akarva-akaratlan. Neveket, adatokat szerettem volna tudni, mert vállalt feladatom volt: nyomon követni a két világháború között török földön munkát vállaló magyar családoknak, illetve leszármazottjaiknak sorsát. Kik születtek, kik kötöttek házasságot, kik haltak meg, hol vannak eltemetve, kik hagyták el Törökországot... Mindent akartam – Tőle – tudni.

Aztán eljött a nagy nap, elhatároztam, hogy Ankara régi városközpontjában, a város, illetve majd a főváros bölcsőjében lévő Ulusban, a francia katolikus templomba megyek, felkeresem az atyát és a magam franciatudásával elmondom, hogy mi járatban vagyok! Előzetesen megtudakoltam a misék rendjét, és egy vasárnap délelőtt 11 órakor megjelentem Ulusban, a templomban, illedelmesen bementem, leültem az első sorba, s vártam a szertartást. Legnagyobb meglepetésemre törökül szólt az ima, s buzgón imádkoztak törökül a török-keresztények! Én bizony megint elsírtam magam, meghatódtam, ahogy az a nagykönyvben elő van írva... Megint csak magyarul tudtam imádkozni, bár a kezembe nyomott az atya egy török imarendet, ám én pogány, magyarul sem tudom ezeket a szép sorokat, nem tudtam követni a mise rendjét.

Vége volt a zenének, vége a misének, szétszéledtek a hívek, rendet raktak a templomszolgák, én összeállítottam magamban a szép francia mondatokat, hogy mit és hogyan fogok az atyának mondani. Lestem, hogy hol tűnik el, utána osontam, kerestem, rátaláltam, kérdeztem, hogy nem zavarom-e? Mert én ez meg ez vagyok, ezt meg ezt akarom... legyen segítségemre, ha *Istent ismer!*

Minden valószínűség szerint megértett engem, megkérdezte, hogy ment így el a kedvem, hogy ily megszeppent vagyok, miért törülgetem az orrom, netán meg vagyok fázva? Elmondtam az atyának, hogy mi járatban vagyok, miben szeretném kérni a segítségét. Leültetett egy nagyon kellemes szobában; könyvek, újságok, képek, szép kézimunkák, virágok mindenütt.

Kezdtem megnyugodni, belejönni a mesébe, amikor az atya nagyon kedvesen és udvariasan közölte velem, hogy őt bizony most hívja a kötelesség, elígérkezett híveihez ebédre, mondaná, hogy tartsak velem, de gondolja, hogy nekem is

más dolgom van, mint ismeretlen török családoknál bemutatkozó látogatásom részt venni... De egy hét múlva jöjnek el ismét a misére, és aztán nyugodtan megbeszéljük a kívánságokat és a lehetőségeket. Neki is utána kell néznie dolgoknak, és akkor nem fogad el ebédmeghívást, én leszek meghívottja, de mondotta: ne számítsak olyan lakomára, mint egy török háznál, mert mint tudjuk, a török konyha verhetetlen és a török vendéglátás legyőzhetetlen!

Boldogan váltunk el, bár én sanda módon gondoltam arra is, hogy az atya éppen most rázott le... Bocsássa meg az Úr sandaságom, hála neki, nem így történt. A következő vasárnap ismét megjelentem a templomban, ám előző héten legyártottam a „jobbnál jobb” francia mondatokat – persze írásban –, hogy vasárnap gördülékenyen el tudjam mesélni, hogy tényleg mi járatban vagyok Ankarában és nála...

A szertartás után hívott az atya és törökre váltott, mondván, hogy nekem így könnyebb, ő jól ért törökül, de nem beszél olyan jól, mint én. Na, gondoltam és mondtam, a franciatudásom még nem tökéletes ... A franciatudásommal nincs semmi baj – felelte az atya, de így könnyebb lesz a munka, és a templom anyakönyvei úgyis franciául vannak írva, lesz alkalmam gyakorolni a francia nyelvet is. A magyar neveket, születési helyeket meg én tudom, ő annyit tud segíteni, hogy odaadja a két világháború közötti, majd háború utáni anyakönyveket és Isten áldásával boldoguljak.

Megebédeltünk, mondanom sem kell, pompásan megvendégelt meghívóm. A kiváló francia konyha és az ugyancsak kiváló török konyha adott randevút asztalán. Én, mivel nem volt nagy felhajtás, nagyon jól éreztem magam, csak ketten falatoztunk, mindenben segítettem a „főszakács házigazdának”, terítettem, hordtam-vittem az étkeket, mosogattam, rendezgettem az asztalt, mintha nem is én lettem volna a vendég. Egyszóval nagyon hangulatos vendéglátás-

ban volt részem, de úgy láttam, hogy ismét vizsgáztattak. A kávé és a pompás török dohány után elbocsátott a francia pap, mondván, hogy jöjtek vissza egy hét múlva, vegyék részt a szertartáson és a mise után rendelkezésemre állnak majd a réges-régi könyvek.

Eljött immár a vasárnap, én rohantam a francia pap templomába a misére, és mint minden alkalommal, ezúttal is megszállt a hatalmas nyugalom. El- és betöltötte testem-lelkem a határtalan hála minden és mindenki iránt. Boldog voltam, imádkoztam, hálálkodtam az Úrnak. Eléggé el nem ítélni módon, nagyképűen, már biztos voltam a sikerben, hogy ti. a francia pap könyveiben megtalálok majd sok mindent...

Így is lett. A mise után az atya elsietett, én bejuthattam dolgozószobájába, s házi mindenese hordta elém a régi könyveket. Én meg nagy önelégülten nekiláttam a munkának. Sorra vettem a beírásokat, vadásztam a magyar helységneveket, családi vagy keresztneveket. (A beírások úgy történtek, hogy név, születési hely, idő, esemény, az esemény dátuma.) Madarat lehetett volna velem fogatni, s megint rázendítettem valamelyik kedvenc magyar népdalom dúdolására, mert ha a lelkem rendben van, anélkül hogy tudatában lennék, énekelek (mindenhol, bárhol).

Elmerültem a dalogatásban, mikor megérkezett az atya. Ő is leült a hatalmas íróasztalhoz, elővette saját munkáját, és dolgoztunk. Én faltam a sorokat, hogy ő mit csinált, nem tudom. Ám közben beszélgettünk, illetve én szemtelenkedtem, mert arra gondoltam, hogy már olyan régi 'ismerősök' vagyunk, hogy akár kérdezgethetem is: ő mi végre van itt Franciaországból, hogyan és miért került ide, büntetésből netán... Nekem elmondhatja, mert én már nagyon régi 'munkatársa' vagyok.

Elmondta. Elmondta, hogy ő német-francia származású család francia állampolgárságú tagja volt, amikor jött a vi-

lágőrület. Franciaországban, szülőföldjén nem akart sem francia, sem pedig német lenni, illetve vagy-vagy sem lehetett, hiszen mindkét nép vére folyt ereiben, mint annyi más hazája fiának akkoriban Franciaországban. Fiatalember, fiatal pap volt még, rettegett, hogy mi lesz itt, mi jön, jöhet ezután, s elöljáróinak azzal a kéréssel járult elébe, hogy el akarja hagyni Európát, nem kívánja végigélni ezt az örült háborút Franciaországban. Fél a lelki megpróbáltatásoktól, szerzetesként vagy papként valahol más földrészen szeretne szolgálni.

'Büntetésből' – mondotta elöljárója – egy muzulmán, 'hitetlen' országba 'delegálja'. Ankarában, a francia követségnek van külön temploma, pici rendháza, egyházi könyvtára – na, édes fiam, akkor oda fogsz menni! Ám – mondta az elöljáró – Ankara, ha úgy vesszük, még Európa, illetve Európa hátsó udvara, és Anatólia telis-tele keresztény emlékekkel. Ankara ötezer kilométerre van innen, fiam, kevés híved lesz, de dolgozhatsz, tanulhatsz békében. Isten áldása legyen veled – búcsúzott tőle, s hipp-hopp, Törökországban termett a nagyon fiatal, tapasztalatlan ember.

Az ifjú francia pap a háborúba készülő Európából megérkezett az akkor még nyugodt, csendes, békésnek mondható török fővárosba. Még nem volt többmilliónyi lakosa, ám egy nagyon kulturált, tiszta, rendes és csendes török 'kisváros' volt, sok külföldivel. Idegenek tömege vállalt itt munkát, s jöttek a hívek a francia követség templomába misékre, a kicsiny könyvtárba meg imádkozni és olvasni. Törökország a béke szigete volt a dühöngő világban, sokan próbáltak a semleges Törökországon át menekülni a háborús Európából.

A francia atya híven teljesítette a rá mért feladatot. A francia pap minden nap hálát adott a Teremtő Istennek, hogy neki nem kell látnia: mi történik szép szülőföldjén. Ő

a távoli, muzulmán országban végezte feladatát. Szorgalmasan tanult törökül, és 'istentelen' nehéznek tartotta. Az ő latin nyelvet tudó agyának nagyon, de nagyon idegenül jött ez az altaji nyelv, a teljesen másfajta logikájával. Ám muszáj volt törökül tanulnia, hiszen ez itt Törökország, aztán meg voltak, lettek, előkerültek török katolikus hívek is. Például törökre fordította az imákat, majd a Bibliát, hogy a törökök is anyanyelvükön tudjanak imádkozni, keresztelkedni, esküdni, temetkezni.

Ezt az én új jótevőmet nagyon megszerettem. Sokat dolgoztam nála, sokat segített önzetlenül, jókedvvel, és én nagyon hálás lehettem neki. Azért – többek között – mert nem volt akadálya munkámnak, hogy református vagyok, hogy nem vagyok gyakorló hívő, hogy nem tudok kifogástalanul franciául, egyszóval semmi sem volt probléma, ami egyébként probléma lehetett volna – ha éppen úgy van kedve! Nem ítélte titkosnak anyakönyvei tartalmát. Megbékéltem mellette magammal, nem nagyítottam fel az én gondjaimat. Mert azért, ahogy az elején jeleztem, valóban nagyon nagy ellenállásokkal, gyakran a munkám ellehetetlenítésével kellett szembenéznem.

Békésen araszoltam napokon át a sok-sok régi anyakönyv lapjain, sorain. Boldog voltam, amikor találtam magyar nevet, helységnevet, s velem együtt örült a francia pap is. S közben meséltem és mesélt, valóban úgy dolgoztunk együtt, mint két réges-régi munkatárs. Ittuk közben a finom török kávét, pöfögtettem a semmihez sem hasonlítható török dohányt – nem cigarettát! –, s úgy éreztem, hogy *megfogtam az Isten lábát!* Minden szép, minden sikerül. Mert hisz mi tagadás, sokat robotoltam Ankarában 1996 nyarán, s lám-lám, ennek az eddig ismeretlen francia papnak köszönhetően milyen sikeresen tudok dolgozni a végül is idegen közegben!

Amikor befejeződött a könyvtárban végzett munkám, igaz szívből jártam templomába továbbra is, amíg Ankarában tartózkodtam. Sokszor invitált asztalához, mindannyiszor meghitt beszélgetésbe merültünk. 'Vallottam' neki számtalan alkalommal bűneimről, hibáimról, kételyeimről – és nyugalmat találtam szavaiban. '*Művelődéstörténeti*' beszélgetéseink adódtak, néha még egy picit politizáltunk is. Azzal váltunk el, hogy azért nem vagyok annyira hitetlen, pogány. Hiszen én sejtettem magamról mindig is. De Ő erősített meg. Jókedvűen búcsúztunk, abban a reményben, hogy nemsokára úgy is viszontlátjuk egymást, én most csak szabadságra utazom Magyarországra.

Soha többet nem találkoztunk. Voltam én átutazóban, egy-két napra Ankarában, de nem kerestem fel. 2002 februárjában egy hónapos tartózkodásom idején, s az első napok egyikén, rohantam Ulusba, a francia követség templomába. Hurcoltam neki a rengeteg ajándékot régi, meghitt barátomnak, amit cipeltem árkon-bokron, Európán – Kis-Ázsián át. De sajnos az én idős barátom már nem élt! Olyan boldogtalan zokogás jött rám, hogy senki sem értett engem. Vittem neki jóféle tokaji bort, hiszen asztalánál volt szerencsém számtalan alkalommal kortyolgatni munka vagy csak vendégség közepette ugyancsak jóféle vörösborokat, vittem neki szépséges kézimunkát szülőföldről, Erdélyből, vittem neki franciául hazánk, Magyarország történelmére, irodalmára, művészetére vonatkozó könyveket – hiába. Vagy talán nem – a kézimunka odakerült a könyvtárba, ahol sokszor olvasgattam én is a francia újságokat, a bort pedig elfogyasztotta a rá emlékező közösség, s a könyvek bekerültek a könyvtárba.

Ám Isten bocsássa meg nekem, ez egy hónap alatt nem mentem el többet az ankarai francia követség francia papjának miséjére. Olyan mérges voltam, hogy nem várt meg

öreg barátom, hogy még csak nem is voltam kíváncsi az új atyára. Valószínűleg az új pap is igen kiváló, miért ne lenne az, de én azt az ankarai atyát szerettem meg, őt csodáltam, aki elköltözött örökre. Az ő feltétlen híve voltam. A mai napig is sokszor gondolok szavaira, amikor morgok, füstölögök, békétlenkedek. Szavait felidézve igyekszem megbékelni immáron mindennel!

Legyen áldott az emléke, mon pere Xavier Nuss!

Budapest, 2003 februárja

NÉMETH ZOLTÁN

Yu-Gi-Oh

Mottó: „*Ki hitte, hogy ilyen elképesztő dögöket is meg tud idézni a paklijából?*” (Maya)

Készülj a harcra és a kudarcra! Már javában zajlik a Pegasus Háború. Oh, Teremtőm, figyelj meg a harcosokat, az arctalan beavatkozógepeket, akik nem mással küzdenek, mint a Szellem Mátrix érenergiákat mozgósító virtuális vegyjeleivel, a Textuális Biomasszával, s az Ezeréves Ikonok hatalmát szabadítják egymásra és Rád. Iszonyú nap ez a mai, az örök jelen egyetlen kivetített pillanata, minden jelen egyetlen időfolyamban, amely nem vesz tudomást az elcsúszó időegyenesekről, minden jelen meghaladhatatlanul kopírozódik egy másikra, s képtelennek mutatkozik arra, hogy megelőzze azt. Hiszen ismered Akhilleusz és a teknős példázatát! Most megmutathatod, kik vadásznak egymásra, hogy elszedjék a szövegpontjaikat, felturbózzák szöveggenerátorait, védelmi gyűrűt építhessenek szövegeik köré, egyetlen sorukkal letaglózzák a szövegtojásokból kikászálódó szövegszörnyeket, akik végzetes csapásokat mérnek egymásra, hogy felerősíthessék támadópontjaikat...

Háromtagú csapat fordult le az útról, rövid tanácskozás után balra fordultak, majd egy pillanat múlva eltűntek az erdőben. Mindhárman a halhatatlan zombielelkek erejével felvértezve, a kortárs térerő miatt oldalazva haladtak. Már egy ideje, az árnyjáték céljából, tulajdonképpen rossz irányba indultak. Vagyis őket úgy tervezték, rossz helyen és rossz

időben, és ezzel, szinte akaratuk ellenére, éppen arra az útra tévedtek...

Nyolcezer évvel ezelőtt egy hatalmas könyvet ástak el a Pegazus Erődben. A könyv folyékonyhélium-lapjain őrizték azokat a titkos kódokat, amelyekből egyetlenegy is elég ahhoz, hogy a könyvek mágikus erejével egyesülve kijuthasson a húsba bármilyen archeológiai tudáselem. A hatalmas vetítőterem, amelyben visszalátsz a sejtjeidből harminchétezer generációt, már ötezer éve nyitva.

„Rabló vagyok, lélektolvaj, az egyetlen lélek, amely megtalálja a kiutat ebből a helyzetből. Az egyetlen lehetőség, hogy hozzáférék az adataihoz, lekérem a lapjait, támadópontjait, s visszaszerzem az Ezeréves Ikonok hatalmát.” A háromtagú csapat, Térey János, Peer Krisztián, Poós Zoltán egy pillanatra elbizonytalanodott. A líraiság bevett kódjait szövegeik azáltal helyezik át, hogy redukált, líriatlan hangsúlyokkal dolgoznak, s ez ebben az időben nem érdem, liánok vesznek körül, amelyek folyton megszakítják a rímekre váró, hagyományos lírai mondatokat. Ezek a megszakítások feldarabolják a szöveget, s egyúttal áthelyezik hangsúlyait. Ugyanebben érdekelt a nominális stílus is: az állítások, felszólítások és ismétlések nyomtatékai olyan lírát hoznak létre, amely a pontosítás, a tényyszerűség, a tételék és szabályok lezárhatatlan korrekciós műveletei nyomán építik fel jelentéseiket. De aztán csatlakoztak hozzájuk mások is: Szálinger Balázs, Harcos Bálint. Egy pillanatra mindannyian megrettentek, megéreztek az Erő sugarait, amelyek a virtuállogikai terhektől mentesítve fénypostán íródnak bele az információhordozó fehérjesejtekbe.

A Pegazus Erődbe csak azok léphetnek be, akik összegyűjtenek kétezer-hétszáz szövegpontot. Kétezer-hétszázban eltűnik ugyanis a fiatal irodalom. Energiautazóvá válni

a metaforák belsejében, egy másik csoport közelít a Pegazus Erőd felé: Csehy Zoltán, Polgár Anikó, Mizser Attila, Vida Gergely, Beke Zsolt, Keserű József, Benyovszky Krisztián, Bárczi Zsófia, H. Nagy Péter, Sánta Szilárd, Rácz I. Péter, Kocur László. A labirintus erejét a dialektusok félelmetes intertextuális meddőhányójával párosítva képesek a legelvetemültebb szöveglovagot is térdre kényszeríteni. De már úton van Orbán János Dénes, Sántha Attila, Molnár Vilmos, György Attila, Gergely Edit, Balázs Imre József, Lövétei Lázár László, Papp Attila Zsolt, Karácsonyi Zsolt, Demény Péter, Jánk Károly. Sokan három nevet visznek magukkal. Csatlakozott hozzájuk a két Farkas Wellmann is. És elindult GreCsó Krisztián, Cserna-Szabó András, Czifrik Balázs, Király Levente, Kiss László. És a Pegazus Erőd felé tart Gács Anna, Menyhért Anna, Dánél Mónika, Horváth Györgyi, Hansági Ágnes, Kerekes Amália, Kiss Noémi, Selyem Zsuzsa, Sz. Molnár Szilvia, Szilágyi Zsófia, Török Dalma. És Vári György, Scheibner Tamás, Szolláth Dávid, Teslár Ákos. És Macsovszky Péter, Rédey Zoltán. És Asztalos Éva, Bednatics Gábor, Bengi László, Fodor Péter, Kalmár György, Kálai Sándor, Kékesi Zoltán, Kovács Béla Lóránt, Lőrincz Csongor, Molnár Gábor Tamás, Török Lajos.

Pegazus, a Pegazus Erőd ura kissé kegyetlen módszert választott ahhoz, hogy méltó ellenfeleket találjon. Felnyitotta az irodalmiság kódjait, hogy belemászhasson a fiatal irodalom genetikai állományába, s bemásolja oda előre elkészített vírustenyészeteit. Egy történet volt ennek a módszernek a kulcsa: történetet konstruált, hogy irányítani, és ezáltal uralni tudja a szöveggenerátort. Még senkinek sem sikerült ilyen mértékű hatalmat generálnia: hirtelen minden szöveg életre kelt, átvette az irányítást a hús felett, s a test, ezer és ezer fiatal író, költő, filozófus, teoretikus, történész

és természetesen kulturális antropológus (!) stb. teste indult meg a Pegazus Erőd felé. Mi is ez az iszonyú történet, a vírusok vírusa, a hipervírus, a textuális tyrannosaurus, a szövegzsarnokgyík? A vírustörténet, amelyet belecsempészett az irodalmárok védekező mechanizmusain, fehér vérsejtjein keresztül azok DNS-láncába, hogy a multiplex hipertextuális szilíciumbolygó részecskegyorsítójába másolja le energiákat...

És indultak még: Haraszi Ágnes, Papp Endre, Varró Dániel, Lóránd Zsófia, Daniel Livicky Archleb, Vass Tibor, Jónás Tamás, Prágai Tamás, Dukay Nagy Ádám, Baróthy Zoltán, Cséka György, Bedecs László, Fogarasi Zsolt, Gerevich András, Hartay Csaba, Hollósvölgyi Iván, Karafiáth Orsolya, Kiss László, Lackfi János, Maros András, Nagy Gergő, Zsávolya Zoltán, Bod Péter, Szántai János, Bordás Sándor, Nagy Gábor, Pető Zsolt, L. Simon László, Z. Németh István, Sturm László, Vargasz Abolcs, Balogh Tamás, Csordás Attila, Bogár Zoltán, Szeles Annamária, Knyihár Ildikó, Medgyes Tamás, Kantár Csaba, Nagy Gergely, Benedek Szabolcs, Novák Valentin, Jitka Rozsnyo, Nagy Zopán, Paulik Szarvas Krisztián, Ijjas Tamás, Pénzes Tímea, Hevesi Zoltán András, Suhajda Zoltán, Gazdag József, Tonkiss Tamás, Bartis Attila, Gajdó Ágnes, Pécsi Marcell, Müllner András, Becsy András, Dömötör Edit, Jónás Péter, Mócsai Gergely, Bartha Bandika, Emm Zirig Árpád, Székelyhidi Zsolta, Szántai János, Pressburger Csaba-Saul, Balogh Robert, Szabó Annamária, Benedek Szabolcs, Ardamica Zorán, Virginás Andrea, Rádai Léna, Sarkadi Sándor, Berszán István, Jónás Péter, aTom, Darabos Enikő, Vincze H. Orsolya, Krasznokvajday Nikolett, László Noémi, Lengyel Tamás, Győry Attila, Loschitz Ferenc, Demes Réka, Batári Gábor, Müller Zsolta, T. Sipos László, Havasi Attila, Fenyves Marcell, Zalaba Zsuzsa, Acsai Roland, Ármeán Otília,

Bagi Zsolt, Nyári Krisztián, Mórocz Mária, Nagy Enikő, Rác Vince, Simon Attila, Balázs Eszter, Vincze Kata Zsófia, Deák-Sárosi László, Haklik Norbert, Mekis D. János, Kerékgyártó György, Tolvaj Zoltán, Bódis Kriszta, Palkó Gábor, Kiss Gabriella, Berta Péter, Bolemant László, Katona Gergely, Horváth Orsolya, Oláh Szabolcs, Milán-Bogyai Réka Orsolya, Nagy Boglárka, Puskás Balázs, Képes Gábor, Kelemen Attila, Pacskovszky Zsolt, Béki István, Székely Szabolcs, K. Kabai Lóránt, k. kabai lóránt, Harangi Andrea, Kulicz Gábor, Gánóczy György, Dukay Nagy Ádám, Jánossy Lajos, Gál Andrea, Hites Sándor, Sutyák Tibor, Mírnics Gyula, Zemlényi Attila, Máté Adél, Borbély Borisz, Novák Valentin, Sággy Miklós, Csernik Előd, Zsille Gábor, Sággy Balázs, Kürti László, Kiss Mirella, Szonda Szabolcs, Anda, Baranyai Szilvia, Demeter Szilárd, Pollágh Péter, Fehér Kriszta, Fehér Kriszta, Fehér Kriszta, bocsnat, Huba Márk, Juhász Katalin, Vallasek Júlia, Orcsik Roland, Csizmadia Gabriella, Murányi Zita, Lakatos Mihály, Nagy Beáta, Keresztesi József, Honti Névtelen, Janox, Bartha Eszter, Oravec Péter, Dr. Kovács István, Nagy Koppány Zsolt, Korcsog Balázs, Bagu László, Hódosy Annamária, Szécsi Noémi... Mindnyájan Pegazus hívását követték a fertőzött információláncon keresztül, s ott dolgozott bennük a történet, amelyről mit sem tudtak. A kód beleírta magát legutolsó sejtjünkbe is, s a destrukció hirtelen történetté állt össze bennük, a fiatal irodalom narratívájává.

Szóval a történet: Pegazus, az író és megsokszorozódó identitás, az értékhierarchia csúcsa, a génmanipulációk szöveglovagja félelmetes táblázattal (irodalmi ATP-ranglista, az Élő-pontok alapján, ha, ha) ajándékozta meg az emberiséget. Minden száz évben minden nyelvből legfeljebb húsz kiválasztottat fogad abban a négyszázdimenziós teremben,

amelybe beleírva ott hevet az egész emberiség kultúrkinccse, az összes szöveg, amely képes lehet leváltani a létezés túlságosan is valóságos terhét. A húsz kiválasztott a Pegazus-táblázaton elfoglalt helyéből következően kerülhet fennforgó terembe: természetesen az első húsról van szó. Csak olyan halandók kerülhetnek ide, akik hajlandók szövegenerátor-ként működni. Ha Pegazus elé kerülnek, a világ összes nyelvére átmásolva felviszik a szöveget a folyékonyhélium-lapok felületére, a négyszázdimenziós terem wincseszterébe, valamint elárasztják vele a világúrt az utolsó zugáig. Amikor ez a folyamat befejeződött, s a húsz kiválasztott írásai végleg megtöltötték a mindenség kódjait, nos, ekkor különös kegyben részesíti Pegazus az elébe járulókat. Először is mindnek a fejét veszik, lefagyasztják a világűr szobahőmérsékletére, majd a finom, belső fehérjeszerkezeteket kivetik a Pegazus nevű bolygóra. Képzeld el, ahogy Homérosz agyára rávetítik Platon agyszerkezetét, erre a nagyszerű Catullust, ezt Aquinói Szent Tamással, majd Villonnal vegyítik, hozzákeverik Sade márki, Lautréamont és Wittgenstein agyát, Tolsztojt és Nietzschét, Joyce-t és Márait. Micsoda agy, micsoda szerkezet! Egy bolygó a galaxisban, amely szintisza agya! A struktúrák finom kevercse micsoda erőket szabadíthat fel! És milyen szövegeket dobhat ki ez a fehérjéjépezet, ez a hatalmas homloklebeny, ez a pszichoszexuális multiplex sámánfej?

Pegazus, a Pegazus Erőd ura kissé kegyetlen módszert választott a húsz genon megörökítéséhez. Létrehozta az Irodalmi ATP Ranglistát, s csak azok kerülhetnek a Pegazus Erőd négydimenziós tükörtermébe, akik elérték a kétezzer-hétszáz élőpontot. Az addig elért pontokat mindnyájan ott őrizték szövegeikben. Vegyük csak a magyar irodalmat! Pegazus víruskódja szerint többféle lehetőség nyílt a pontszerzésre: egy publikáció az Alföldben, a 2000-ben, a

Literatúrában, a Jelenkorban 10 pont, a Kalligramban, a Bárkában, a Vulgóban és a Holmiban 8, a Tiszatájban és a Lettre-ben 6, a Korunkban, a Forrásban 5, az Új Forrásban, a Székelyföldben, az Ex Symposionban és a Látóban 3, a Műhelyben, az Új Holnapban és a Kortársban 2 pont a díjazás. De vigyázat! Pontokat veszíteni is lehet! A Szőrös Kőben való publikációért 0 pontot adományoz a nagy Pegazus, ha az Irodalmi Szemlében vagy a Palócföldben jelenik meg a publikáció, azért mínusz 2 pont jár, 5 pontot vonnak le, ha a szöveg a Somogyban vagy Az Irodalom Visszavágban lát napvilágot, a Hitelben való publikálásért pedig egészen a hihetetlen – 10 pontlevonást érheted el. Pegazus az összes létező folyóiratról táblázatot készített, minden konferenciáról, minden felolvasóestről, díjról és tagságról. Táblázatában pluszok és mínuszok állnak össze, s dobják ki a pillanatnyi állást. Literák és teraszok, konferenciák és felolvasóestek pluszai és mínuszai sorakoznak, aktualizálódnak szinte naponta. Ha a Jelenkornál jelenik meg a kötet, a Palatinusnál, a Kalligramnál vagy a JAK-füzetekben, az rögtön 20 pontot forgat vissza a szövegbe. A Magvetőnél ugyanezért 25 pontot szerezhetsz! Pegazus kiszámolta, hogy a legtöbb kiadó mindössze egyetlen pontot képes belevéni a szövegbe. És azután a hivatkozások! Pegazus kiszámolta: egy pozitív kritika az Alföldben legalább 10 pontot ér, egy vegyes recenzió még mindig hatot, he ugyanott még a negatív kritika is legalább négyet. Persze mindez függ a kritikus élőpontjainak számától is. Kétezzer-hétszáz pont! Ennyit kell összegyűjtened, hogy bejuthass a Pegazus Erődbe, hogy megvívhass Pegazussal, hogy bekerülj a négydimenziós szilíciumkijelzős terembe, hogy Pegazus felvéhesse organikus masszából és szövegből gyúrt bolygójára jeleid. És ne feledd, a harcosok egymástól is szerezhhetnek pontokat!

Valamikor, a Nagy Dualista Háború idején két tábor állt egymással szemben Pegazus erődjének falai alatt. A Szépírók Vátesz Társasága és az Irodalomtörténeti Kritikus Kánon Blokk. Költők, dráma- és prózaírók harcoltak kritikusok, filozofok és teoretikusok ellen. Hatalmas harc volt. Pegazus kódjának engedelmeskedve estek egymásnak a küzdők, akik hatalmas szövegcsapásokkal vágta rendet a másik táborban. Pegazus sajátos mérőműszerrel választotta ki a küzdők közül a maga hűs emberét és könyvtárát. Kritikusnak még nem állítottak szobrot – ez volt a szépírók jelszava. Mi írjuk az irodalomtörténetet – ezt hímezték zászlajukra a szekunder irodalmat művelők. Primér és szekunder – Pegazus nem látta túl termékenynek a küzdelmet, miután nem volt lehetőség az egymás elleni harcra. Egymást küldték az árnybirodalomba. Pegazus kollektív tudatalattijába. Aztán, végül, Pegazus rájött, így nincs értelme.

Akkor generált egy próbaháborút a teória mezején: ez volt a Nagy Elméleti Pokémonháború, amelyet végül Hódosy Annamária nyert. Pegazus 16 elméleti gurujelöltet hívott meg, s afféle előjátéknak használta ezt a küzdelmet későbbi terveihez. Leküldeni az árnyvilágba a veszteseket, hogy ne maradjanak magnak, ez volt a nagy idea...!

De most, de most eljött az igazság órája: elkezdődnek a küzdelmek. Hirtelen párba állnak a Pegazus Erőd alatt, s minden erejüket megfeszítve küzdenek a Mágikus Kétezer-Hétszáz Pontért. Archleb-Levicky hűs pontot ajánl fél, Csizmadia Gabriella elfogadja a kihívást. Archleb szövege egy Véres Agyvelő-támadással („A kés nekikoccant a fogaknak, de Martin nyugodtan oldalra húzta a pengét. Hurga jobb orcája megnyílt, és előbuggyant a vér.”) ugrik rá Csizmadia Imádkozó Sáska-alakzatára („Csak az életemet akartam neked adni, és Te megkönyörültél – a lelkemet is kérted.”). Csizmadia élőpontszáma a felére esik, de ez még

nem minden: Archleb Biovarázs Zöldmoszat-támadásai az utolsó védőállást is felszámolják, s megszerzik a hűs pontot. Közben Mizser Attila akad össze Nagy Gáborral. Mindketten biztosra akarnak menni: a tét huszonöt pont. Mizser Labirintus Szörnye („négy napig várt a dukál”) megtorpan Nagy Gábor Népi Metafora Lovagjának varázscsapása előtt („Oly üresek bennem a tervek/ mint a kifosztott krumplivermek”), de újabb szöveget húz elő, lebelázza Gábort („azóta belázlak balázs”), s ezzel visszaszerzi a reményt. Közben Lövétei Lázár Lászlónak ront neki Jónás Tamás: mindketten ugyanazt a lapot húzzák elő. A Fájdalom Küszöb-támadás azonban Lövéteinél bonyolultabb, kiforrottabb stratégiák mentén halad előre („S ne legyen beszárás se, ha nincs egy rendes/ halálvány.”), és az eredmény nem lehet kétséges: Lövétei negyvenkét ponttal lesz gazdagabb. Sántha Attila és Papp Attila Zsolt sokáig nem bírnak egymással. Maszaki, a véres harcos és Jakasi, a vizek ura csapnak össze. Mindketten visszarendelik harcosaikat, majd a popularitás mezejére húzódnak. Kemál, a bűsz vitéz harcol az egyik oldalon („csak Kemálnak van rád gondja”), Rózsadombi a másikon: Fenn, ott kinn a Rózsadombon/ van egy kis ház eladó,/ hogyha oda békötöznénk,/ az lenne csak csudajó!!! Azlennecsak csudajóha/ miодabe kötöznénk,/ slennenékün kaházelőtt/ angolparkunk smeden-cénk.” De zajlik a csata szinte mindenhol, mindenki mindenki ellen harcol már. Párharc párharc után következik. Néhányan maradék 5 pontjukat teszik fel tétként, mások a siker kapujában, kétezer pont felett buknak óriásit. Orbán János Dénes és Farkas Wellmann Éva nem bírnak egymással: szélmalomharcba bonyolódnak mindketten. Ekkor OJD a lehető legegyszerűbb lépésre szánja el magát: rimkényszerbe hozza Farkas Wellmann Madonnáját, s a maga javára dönti el a küzdelmet: „madonna ó madonnám” –

„velődöt is kiszopnám”. De nem sokat pihenhet, mert máris Löveteivel találja szemben magát. Közben Mizser legyőzi Nagy Gábort, s már Csehyvel küzd a pontokért: „Senki sem ír, Miser: írmagnak már csak te maradtál” – „nosza, írj, hisz nincs aki írjon e korban!” Váratlan fordulatok: Térey kétezer pont alá csúszik („Felhőkarcolót Budapestre,/ százat, ezeret!”), háromszáz pontot veszít egyetlen küzdelemben, Papp Attila Zsolt ugyanennyit szerez Sánthától. Lovas Ildikó már jócskán ezer pont fölé került, Varró kétezer pont felett („Jaj, nincs kiút!”, H. Nagy Péter (kártyái: Horizont Mágus, Varázs Cilinderek, Lángoló Pallos, Orfeusz Gárdista) és Kulcsár-Szabó Zoltán (kártyái: Fejszés Támadó, Esztéta Tank, Jauss Gólem, Villám Szalamandra) szintén, Grecsó és Bónus Tibor egymással küzdenek, a tét óriási, százötven pont. Hullámszik a csata, „megeszi/ a Rézfaszú Bagoly” – hallatszik (havasi Attila) valahonnét. Karafiáth Orsolya és Király Levente már bejutottak az ezerötszázados táborába, de még mindig negyvenöt harcos található ebben a régióban. Győrey és Schlachtovszky. Kalmár György („Hogyan beszélhet valaki ebből a pozícióból?”) és Hódosy Annamária. Ez utóbbi már megnyerte a nagy Elméleti Pokémonháborút, s ez tisztelettel tölti el ellenfeleit. Most rabolt el húsz pontot Mekis D. Jánostól. Mócsai Gergely Csuszamasza belekapaszkodik Jánk Károly fogaskerekeibe: „Fémesen összecsend két fogaskerek”. Lőrincz Csongor kihívja a Parabázist, s a Defigurációval kombinálva erősíti meg támadópontjait, hogy nekironthasson Bódis Kriszta „Ridikülből kiforduló operabérlet”-ének. Zilahy Péter és Mórocza Mária támadásai: „te dögölj meg” – „Hogyan tudod elviselni ezt a mondatot?!” Összekeverednek a textusok és a testek, szövegdarabokból kikelő szörnyek és kártyalapok repkednek, nanotechnika tör hyperember életébe, cybertér kapaszkodik a transzhumanoidokba. „Hajszárítani a tyúkot” – hal-

latszik Poós Zoltán felől, majd rá a válasz: „menyét szemekkel fixiroz”, s Zemlényi Attila már le is csipett húsz pontot. Pegazus feszülten szemléli a harcmezőt.

Kékszemű Éjszarkányok, Varázs Cilinderek, Lángoló Pallosok, Ősi Lámpások, Szörnyébresztők, Védelem Fagyasztók, Misztikus Dobozok, Tűfarkú Sárkánygyíkok, Agyfűrkész Varázslapok, Hatalmas Koponyasárkányok, Átok Fordítósugarak, Labirintus Szörnyek, Kártya Metszők, Mágikus Könyvek, Idő Mágusok, Láva Buzogányok, Egyszemű Góliátok lírai üvöltései, metaforacsapásai, oximorontámadásai, retorikus sikolyai, narratívahasadásai, kódváltó vérengzései, szarkasztikus ütései, ephaticus dárdái, hypallagikus hurkai, alliterációlövedékei ráncolták a szövegteret.

(Hogy mi történik a vesztesekkel, azokkal a százakkal, ezekkel, akik nem kerülnek fel Pegazus héliumképernyőjére, akiket nem másol át a világegyetem lehetséges világaiba és mentális konstrukcióiba? Ők és szövegeik lemerülnek az árnyak birodalmába, a halottak városába, s hajtóanyagként, üzemanyagként visszaforgatják energiáikat – névtelenül – a győztes húsz szövegeibe és mentális struktúráiba...)

Mire leszáll az est és eltelik az évszázad, Pegazus leülteti foteljébe a húsz harcost. Ott ülnek már a szuahélik, a kínaiak, az angolok és természetesen a franciák. Mi, magyarok a németek és a thaik közé kerültünk. Míg várakoznak, már csak nyolc orosz, öt arab és egyetlen urdu hiányzik, Pegazus lassú mozdulatokkal másolja át szövegeik és agyuk tartalmát a képernyőre. Elégedett. Minden száz évben egyszer. A képernyőn megjelenik az Óriási Textuális Szellem, az hologram képében jut el a bolygóra. De a Pegazusnál ülők ezt már nem láthatják. A Nagy Inkvizítor egymás után járul a felpeckelt agyú, kibelezett szövegeik véreben fetregő harcosok között. Mindegyikből egy-egy kártyalap lesz, egy-egy

Yugioh. Pegazus egymás után asztalukhoz járul, mind a kétezer-hétszázhoz, tollkésével erős vágást ejt a szövegen, majd a kifeszített szubjektum nyakán. A felfeslő seb kopírozódik át. Aztán folytatja útját a következő asztalhoz. A héliumképernyő egyre vörösebb, egyre feketébb lesz. Mikor az utolsó asztalhoz ér, Pegazus feltekint a héliumképernyőre, majd ráemeli tekintetét bolygójára. Elégedettnek kell őt elképzelnünk. Valószínűleg elégedett.

OZOGÁNY ERNŐ

Ady igaza Holnapután

*Megöl a disznófejű Nagyúr,
Éreztem, megöl, ha hagyom.
Vigyorgott rám és ült meredten:
Az aranyon ült, az aranyon,
Éreztem, megöl, ha hagyom.*

Immár egy emberöltőn át riogatnak a tudósok, hogy az ipari tevékenység következtében olyan jóvátehetetlen károsodást szenvedett környezetünk, amely gyökeresen megváltoztatja az időjárást. Korábban csupán a felmelegedés következményeivel foglalkoztak, újabban pedig a nyomában fellépő fagyhalál rémlátomását vetítik elénk.

A globális felmelegedésről hallva az átlagember megvonja a vállát: na és, legfeljebb nem lesznek olyan erősek a téli fagyok, így még spórolhatok is a fűtésen. A nagy gazdasági lobbikhoz kötődő politikus egyszerűen badarságnak nevezi azt a lehetőséget, hogy a rohamosan bővülő ipari termelés lehet ennek a folyamatnak az okozója. A tudósok java azonban óva int: minden emberi tevékenység olyan nem kívánt mellékhatásokkal jár, amely befolyásolja környezetünket, ezzel életterünket és -lehetőségeinket is. Tehát ahány nézőpont, annyi vélemény. Ennek fényében felvethető, hogy valójában hol is az igazság.

Azt érdemes tudni, hogy Földünk mozgásának szabálytalanságaiból következik, hogy a melegebb és hidegebb korszakok váltják egymást. Mivel csak mintegy kétszáz éve van

rendszeres időjárás-megfigyelés, nehezen állapítható meg, hogy épp most melyik korszakot éljük, tehát az utóbbi években tapasztalt felmelegedést mennyiben befolyásolják bolygónk mozgásából adódó szabálytalanságok. Az viszont tény, hogy csaknem négyezermillió évvel ezelőtt indult be Földünkön az a folyamat, amelynek következtében a széndioxidot felhasználó, oxigéntermelő szervezetek oly mértékben csökkentették a légnyomást és bolygónk felszíni hőmérsékletét, hogy a pára vízként csapódott ki, megteremtve az élet alapjait. E sok millió éven át lejátszódó folyamat eredményeként alakult ki a jelenlegi légnyomás és hőmérséklet. Kissé leegyszerűsítve a kérdést: a széndioxidot a primitív növényi és állati szervezetek kőszén, illetve kőolaj formájában lekonzerválták, nagy mennyiségű oxigén termelése közben. Ennek a felismerésnek eredményeképpen már egy emberöltővel ezelőtt a tudósok komolyan felvetették annak lehetőségét, hogy a miénkhez hasonló körülmények kialakíthatóak legközelebbi bolygótársunkon, a Vénuszon is, így az számunkra lakhatóvá tehető. Az Esthajnalcsillag alig kisebb, mint sárgolyónk, egynéhány hegyet kivéve sík vidék alkotja. Mivel légköre döntő mértékben széndioxidból áll, a légnyomás kilencvenszer nagyobb a miénknél, a hőmérséklet riasztóan magas: 460°C. Amennyiben olyan élő szervezeteket telepítenénk meg a felszínén, amelyek a mai életünk lehetőségét megteremtették, néhány millió év múltán földi viszonyok alakulhatnának ki rajta. Ezt követően túlnépesedett bolygónk lakosságának egy része átköltözhetne égi társunkra.

Az égés folyamán megfordul a fenti folyamat: oxigén felvétele közben nagymennyiségű széndioxid termelődik. Minél nagyobb arányban, annál inkább az eredeti helyzet irányába mutat a végkifejlet: a megnövekedett mennyiségű széndioxid megakadályozza a földre kerülő hő visszaáram-

lását az úrbe, mintegy üvegházként emelve a felszíni hőmérsékletet. Vagyis egy idő múltán egyre inkább hasonlítani kezd légkörünk a Vénuszéhoz. Az Apokalipszis látomásától, a tengerek és folyók kiszáradásától, a vízkészletek elvesztésétől ugyan nem kell tartani, viszont a jelenleg ismert valamennyi szén- és kőolajkészlet elégetése nyomán a földi átlaghőmérséklet öt-hat fokos emelkedésével számolni kell, amely katasztrofális következményekkel jár majd: a sarki jégtakaró elolvadásával több méterrel megemelkedik a világtengerek szintje, ami Európa térképét teljes mértékben átrajzolja: nemcsak a városok gyöngye, Velence kerül a víz alá, de vele együtt kontinensünk csaknem egyharmada is. Hollandia csaknem teljes egészében Atlantisz sorsára jutna.

A megnövekedett széndioxid-koncentráció következtében a szubtrópusi éghajlat fokozatosan északi irányban kezd hódítani, vele párhuzamosan a sivatagok is északra vándorolnak. Reális lehetőségként merül fel, hogy a sivatagi zóna eléri Olaszországot, míg tájainkon egyre inkább mediterrán jellegű lesz az éghajlat. Néhány évtized múltán könnyen megeshet, hogy a Csallóközben meghonosodnak a déli gyümölcsök, a szó nemcsak átvitt, de valódi értelmében is banánköztársaságot varázsolvá szűkebb pátriánkból. Az erre utaló első jelek már megjelentek: az utóbbi években nemcsak fellelhetők, de át is telelnek tájainkon azok a rovarok – a darwini evolúció legnépesebb és legszívósabb képviselői –, amelyek fél évszázada csak Görögországban és Olaszországban voltak honosak.

A földi élet gyökeres megváltoztatását, a termékeny vidékek elsivatagosodását megelőzendő az 1980-as évektől kezdve megkongatták a tudósok a vészharangot, olyan nemzetközi egyezményeket sürgetve, amelyek megőrzik jelenlegi életterületet. Ennek eredményeképpen 1997-ben a kyotói konferencia tett olyan ajánlásokat, amelyek értel-

mében az ENSZ tagállamai kötelező érvénnyel vállalnák, hogy az 1990-es szinthez képest tíz százalékkal csökkentik az üvegházhatást okozó GNG (Greenhouse Gases), vagyis a szén-dioxid, a nitrogénoxid, a metán és származékai, a freonok kibocsátását. A két évvel később aláírt Kyotói Egyezményben pontosan meg is fogalmazták a kormányok feladatait. Csupán egy bökkenő akad: ez a szerződés abban a pillanatban lép hatályba, amikor annyi állam ratifikálja, ahányan e gázok felét kibocsátják. Sajnálatos módon csoda ezúttal sem történt: a világ legerősebb ipari lobbija megakadályozta, hogy az Egyesült Államok kormánya aláírja az egyezményt. A kegyelemdőfést Oroszország közelmúltbeli döntése adta meg: ők sem hajlandók a betartására. Ugyanilyen aggasztó, hogy a rövidesen gazdasági világhatalommá váló Kína sem akar hallani a betartásáról. Gazdasági teljesítőképeségére mi sem jellemzőbb, hogy a közelmúltban kőolaj-felhasználásban megelőzte legnagyobb ázsiai vetélytársát, Japánt, pedig részéről az igazi nagy ugrásra csak a jövőben kerül sor. Emiatt a jelenlegi helyzetben – bár a világ tagállamainak többsége ratifikálta – ők együttesen is csak a gázkibocsátás egynegyedéért felelősek. Amennyiben a közeljövőben nem kerül sor áttörésre, e felelőtlen tevékenységnek katasztrofális következményei lesznek. Annál is inkább, mivel az üvegházhatás olyan folyamatot indít be, amire a közelmúltig nem is gondoltak: a Golf-áram leállítását vonja maga után.

Mielőtt örülni kezdenénk annak a lehetőségnek, hogy esetleg utódaink banánültetvényeket gondolhatnak Európa kellős közepén, érdemes egy kicsit közelebbről megismerkedni a világ legnagyobb „fűtőtestével”, az Amerikát Európával összekötő hatalmas tengeri folyamattal, amely nyaranta fürdővíz melegségű, de még a legzordabb telek idején is uszodai – nagyjából huszonnégy Celsius-fokos – vi-

zet szállít a Mexikói-öbölből kontinensünket körbeölelve egészen Grönland partjaiig. Jótékony hatásának eredményeképpen van elviselhető éghajlata Angliának és egész Skandináviának. Leállása esetén a fél Óvilág teljesen lakhatatlanná válna. Az Apokalipszis bekövetkeztéhez nem kell túl sokat tennünk: mindössze a jelenlegi mértékben folytatnunk az ipari tevékenységet, ennek eredményeképpen a gázkibocsátást. Az általános felmelegedés hatására ugyanis az északi-sarki – Európánál két és félszer nagyobb területen meglévő – jégtakaró jelentős része elolvad. Erről tudni kell, hogy eredetileg csapadékból alakult ki, vagyis édesvízből áll. A Golf-áramot viszont a tengervíznél nagyobb sótartalma tartja fenn, ez az oka annak, hogy tengeri folyamként képes működni. Viszont a jéghegyek elolvadásával a tengervíz sótartalma olyan mértékben fog csökkenni, mely megbontja e gigantikus folyó áramlását: a vízkeveredés következtében az áramlat megszűnik.

A térképre tekintve könnyen meggyőződhetünk arról, hogy New York és Nápoly ugyanazon a szélességi fokon fekszik. Épp a Golf-áram jótékony hatásának következtében ez utóbbi klímája sokkal enyhébb, mint az amerikai nagyvárosé. Első pillanatra kézenfekvőnek tűnhet, hogy e tengeri áramlat megszűnése azt vonná magával, hogy Nápolyban Közép-Európára jellemző fagyok lennének a téli időszakban, míg nálunk skandináv időjárás uralkodna. Legfeljebb az északi népek Spanyolországba és Olaszországba költöznének. Csakhogy a valóság a szó szoros értelmében ennél sokkal zordabb. *Holnapután* címmel már amerikai katasztrófafilm is készült arról, hogy milyen jövő vár civilizációnkra.

A Golf-áram útvonaláról érdemes tudni, hogy a Mexikói-öbölből nem egyenesen felénk tart, hanem Amerika partjainál északra fordul, ami azt jelenti, hogy az Újvilág

éghajlatát is befolyásolja. Így egyáltalán nem pusztá riogató az a látomás, amelyben a Szabadság-szobor is a tengerbe fagy – hiszen a sarki jégtakaró elolvadásával a tengerszint megemelkedik –, a melegítő tengerfolyam leállításával a hőmérséklet drasztikusan csökken. Ugyanígy Közép-Európa is az örök fagy birodalmába kerül, valahol Szicília partjainál kezdődik a normális élethez, növények természetéhez alkalmas terület. E katasztrófa-forgatókönyv tragikusan aktuálissá teszi Ady Endre száz éve világgá kiáltott váteszi szavait, amelyben a hatalmat, bujaságot, gazdagságot jelképező disznófejű nagyúr az aranyra telepedve veszélyezteti az értelmet, a szabad gondolatot, sőt magát az életet is. Gondolatai százszor, ezerszer időszerűbbek napjainkban, mint egykoron: ha nagyon gyorsan nem teszünk nagyon komoly lépéseket, ez civilizációnk végét jelenti akár néhány emberöltőn belül.

Európa felelős politikusai nem primitív Amerika-ellenességtől vezérelve próbálják a környezetvédelmet a legfőbb tevékenységi ággá tenni: nélküle a *Holnapután*-ban szuggesztív módon ábrázolt iszonyatos képsorok véres valósággá válnak. Csakhogy az amerikai politika és gazdaság ámokfutásának megállítása nélkül alig van esély a jövő túlélésére. Némi reménysugarat jelent, hogy a legfejlettebb országokban egyre bővül azon civil kezdeményezések száma, amelyek szembefordulnak a fogyasztás folyamatos növelésével, széles ívben elkerülik a mindenható áruhátláncok polcait. Csak abban az esetben van remény a túlélésre, ha az ilyen jellegű mozgalmak világméretűvé válnak, széles tömegek kényszerítik választott képviselőiket az ipari lobbik megzabolázására, a természet számára is elviselhető, a ma-inál jóval kisebb energiafelhasználással járó fejlődés kialakítására. Ha erre nem leszünk képesek, a moziban nyugodtan dőlünk hátra, megnézve, az emberi felelőtlenség, ama

bizonyos disznófejű nagyúr aranyéhségének következményeként mi vár maradékainkra, amelynél a valóság sokkal borzasztóbb is lehet. Esetleg mélázó kedvünkben leemelhetjük a magyar költőzseni verseskötetét, elgondolkodva, miért érdemes hagyni magunkat.

POÓR JÓZSEF

Felszállás az óceánról

Parttalan a part,
hol köd honol,
eléd ha bója zöldje úszik,
akár a palacküzenet,
nem tudni, mely korból,
nem tudni, merre tart,
nyelné el éhesen tekinteted.
Roggyant kormányos, más jel akad-e?
Érkezett-e kozmikus üzenet?
És a parancsnok?
Ki lesz, ki mondja már?:
Hajó! Irány az időtlen végtelen!

(Lehetsz-e más, vén kormányos, mint maga a révület?
Kerülgetni csak évszázadok zátonyait,
szelni évezredek örvényeit,
és hagyni hitében korok armádiáit,
hogyan él, él egy Kapitány!
Kinek szíve csillagként reng,
s akivel túlélni a halált is: érdemes!)
Muzsikálj hát, szélleány, add mosolyod,
magas árbocokról tekintetek rojtja lengedez,
férfinak való sors: útra fel!

És bár hull a Hold, s nyomában űrözön szakad, bár a csönd
évmillió tartományát szaggatja csillagszél,

de hasítja,
de hasítja már az úróceánt,
de hasítja már az úróceánt egy sosevolt Odüsszea,
túl ismerős tereken, túl minden földi percen,
opálos spirálok ösvényein,
új egységben születő lángtengerből,
fogalmak bódító forradalmából pirkad rád,
időtlen idők dallamaiból szült ember,
nem remélt hajnalod.

Dariganga mondák a „mongol Rózsa Sándor”-ról

Dariganga. A magyar fülnek különösen szépen csengő szó egy mongol népcsoportnak és azok lakóhelyének a neve. Az alig harmincezer főt számláló darigangák a mai Mongólia délkeleti részén élnek, a mongol–kínai határ mellett. Az egykori *Dariganga nutag* „Dariganga vidék” a 17-18. század fordulóján jött létre, miután a mandzsu hódítók levertek a csorosz *Galdan bošogt* vezette nyugat-mongol függetlenségi harcot. A legyőzöttektől elvett töméntelen mennyiségű lábasjószág (teve, juh, ló, szarvasmarha) legeltetésére a környező megyékből szakították ki Belső- és Külső-Mongólia határán a *Dariganga nutag*, „Dariganga vidék” területét, az állatok őrzésére pedig a környező területekről halha, csahar és nyugat-mongol őlt pásztorokat telepítettek be. Az új adminisztratív egység neve a *Darigangiin tawaan gar*, „Dariganga öt szárnya” lett és ennek megfelelően öt részből állt, ahol ló-, teve- vagy juhtartással foglalkoztak:

1. *Baruun gar aduučnii süreg* „Jobb szárnyi csikósok ménese”
2. *Jüün gar aduučnii süreg* „Bal szárnyi csikósok ménese”
3. *Baruun gar temeečnii süreg* „Jobb szárnyi tevepásztorok nyája”
4. *Jüün gar temeečnii süreg* „Bal szárnyi tevepásztorok nyája”
5. *Xoničnii süreg* „Juhászok szárnya”

A terület 1911-ig közvetlenül a mandzsu kán (a kínai császár), azután pedig az *Ix Xüree*-ben (a mai *Ulaanbaatar*)

székelő mongol főpap, a *Bogd gegeen* irányítása alá tartozott, majd a népi forradalom győzelme után, 1921-ben a Népi Mongólia Belügyminisztériumának hatáskörébe került. Többszöri átszervezés után jelenleg hat *sum*-ot, járást sorolnak ide: *Dariganga*, *Ongon*, *Naran*, *Bayandelger*, *Xaljan* és *Asgat*. Bár már nem alkotnak önálló adminisztratív egységet, a mongolok máig számon tartják az egykori *Dariganga nutag* területét.

A darigangák több helyről való származásuk, valamint még a 20. század elején is fennálló különleges közigazgatási helyzetük miatt máig egyedi részét alkotják Mongólia lakosságának. Messze földön nevezetesek a népviseletük, lakodalmi szokásaik, egyedülálló ötvösművészetük és a Mongóliában, valamint a Kínában élő mongolság körében egyaránt elterjedt népdalaik által. Itt tenyésztek a leggyorsabb versenyllovakat, emiatt még kumiszt sem készítenek, a kancatejet ugyanis teljes egészében meghagyják a csikóknak. Ám nem csak erről híresek! Az elmúlt másfél évszázad alatt Mongólia-szerte itt tevékenykedett a legtöbb betyár, mongol nevükön *šiliin sain er*, azaz „hegyháti derék férfi”. Olyan sok volt belőlük, hogy sokan máig is csak *Sain ersiin xošuuin*-ja, azaz „Betyárok zászlója”-ként emlegetik a vidéket. (Ehhez csak annyit tennék hozzá, hogy az elmúlt öt évben mintegy ötven helybéli betyár viselt dolgairól sikerült tudomást szereznünk.) Itt született valamikor az 1830-as évek elején a máig leghíresebb mongol szegénylegény, *Toroi Bandi* is, akiről már életében népdalokat jegyzett le egy orosz néprajzkutató, és nem is akárhol, hanem az ország innen legtávolabb eső megyéjében! Az egykori *Dariganga nutag*-hoz tartozó járáások mind a mai napig kifogyhatatlan kincsestárai a szebbnél szebb betyártörténeteknek. Az alábbiakban a rendelkezésemre álló mongol nyelvű folklórgyűjtésekből, valamint az elmúlt évek során általam

gyűjtött dariganga betyártörténetekből tárok Önök elé egy kis csokorra valót.

A mongol betyárok közül mindmáig a dariganga *Toroi Bandi* örvend a legnagyobb hírnévnek, aki valamikor a 19. század harmincas éveiben született a *Xoničnii süreg*, „Juhászok szárnyá”-hoz tartozó *Ongon* járásban, a Külső- és Belső-Mongólia határán húzódó *Bodriin Čuluu* sziklarengetegében. Eredeti neve *Nanjad* volt. A Kína távoli vidékeire kereskedő karavánokat vezető apját hamar elvesztette, így özvegy édesanyja nevelte egyedül, aki a fiát hamarosan kolostorba adta, hogy ott tanulja ki a szerzetesi életet. A gyermek azonban nem sokáig bírta a szerzetesi élettel járó viszontagságokat, csakhamar megszökött a kolostorból. Ekkor ragadt rá a *Bandi* név is. Magyar fülnek már csak a betyárok kapcsán is ismerősen csenghet ez a név, hiszen *Angyal Bandi*, *Patkó Bandi*, *Rúzsza Bandi* mind-mind a 19. századi Magyarország meghatározó betyáralakjai voltak, nevüket, tetteiket népmondák, népdalok őrzik („*Nem megmondtam, Angyal Bandi, ne menj az Alföldre?*”). A mongol *bandi* szó azonban távolról sem az *András* név becéző alakjára vezethető vissza, a mongol lámaista egyházban a lámamesterek mellett tevékenykedő, és még éppen hogy csak a szerzetesi élet szabályait tanulató szerzetes-tanítványok, kis lámajelöltek elnevezése volt. A régi Mongóliában korántsem számított ritkaságnak, hogy első fogadalmú szerzetes-növendékekből, sőt akár felszentelt lámákból is *šiliin san er*-ek, betyárok lettek. *Toroi* mellett *Cagaan Bandi*, *Lampiran Bandi* és *Noxoi Bandi* is a szerzetesi hivatást cserélte fel a szegénylegény élettel, de éppúgy a nevezetes dariganga betyárok között tartották számon *Xawčig Saarai*-t, a darigangák nagy erejű kolduló szerzetesét is. *Toroi Bandi* nevének első tagja, a *toroi* szó szerint kismalacot, csacsit, illetve jak vagy elefánt kicsinyét jelenti, mégis való-

színűbbnek tűnik, hogy a *toroix*, „a messzeségben fölködlök, feldereng stb.” igéből származik, és arra utal, hogy az őt üldöző katonák, rendőrök előbb-utóbb már csak a betyár távolban felderengő alakját láthatták. Magyarán: mire végre úgy érezték, hogy elfogják, már bottal üthették a nyomát!

Az adatközlők szerint *Toroi Bandi* kis termetű, széles mellkasú ember volt, aki kiválóan énekelt és mesterien kezelte a *moriin xuur*-t, a „lófejes hegedű” nevű mongol nemzeti hangszert. Betyárkodása a Mongol Állami Levéltár adatai szerint az 1850–60-as évekre tehető, később, miután belefáradt a szegénylegény élettel járó állandó hanyattatásokba, felhagyott tevékenységével és letelepedett a szülőföldjén, *Ongon* járásban. Élete utolsó éveiben egy *Nindewiin Renčin* nevű huszonéves pásztor viselte gondját. Ami nagy szerencse, mivel ma leginkább az 1971-ben, 96 éves korában elhunyt *Renčin* apó elbeszélései alapján tudunk a legendás betyár számos viselt dolgáról. *Toroi*-t a *Xajuugiin öwöljöö* nevű téli szálláson érte a halál 1904-ben a *Xöx luu*, „Kék sárkány” évében, testét pedig a *Xöowöriin dow* nevű alacsony dombon helyezték végső nyugalomra.² Bár *Ongon* járásban született, és ott is hunyt el, nevezetesebb tetteit mégis leginkább a szomszédos *Dariganga* járáshoz kötik.

Toroi Bandi dala

Bár *Toroi* több nevezetes tette is messzi területekre elterjedt, nevét elsősorban egy róla szóló, *Toroi bandiin baixad*..., „*Amíg Toroi Bandi volt...*” kezdetű népdal tette ismertté szinte az egész belső-ázsiai mongolság körében, amelyet a *Toroi* alakjához csatolt dalkör egyik legszebb darabjaként tartanak számon az egész halha nyelvterületen. Emellett széles körben elterjedt a nyugat-mongóliai és dzsungáriai ojráság, valamint a belső-mongolok körében is. Elterjedtségére jellemző, hogy

első lejegyzésére nem is a dal feltételezett keletkezési helyén, a délkelet-mongóliai *Dariganga*-ban, hanem az ország nyugati végein, *Uws* megyében került sor. Nem is akármikor történt ez, 1895-ben, vagyis jó kilenc évvel a legendás betyár halála előtt! Az alábbiakban *B. Smirnov* orosz népzene kutató 1940-es gyűjtéséből ismertetem a dal egyik változatát:

Amíg *Toroi Bandi* volt
A selyem javát öltöttem, bizony, hej!
Toroi Bandi után
Zsíros rongy sem akadt, hej!

Formázva préselt sajtba
Megfelelő ráspolyt illesztettem, hej!
Miután összetörted (a sajtot), a kijutást
Szegény *Toroi*-jom, magad tudd meg!

Deres fehér hegyen
Nem deresedett *Toroi*-jom, hej!
A *Caxar* nyolc *xošuuun*-ában³
Nem fogták el *Toroi*-t, bizony, hej!

Tűzforró napon
Nem tikkadt ki *Toroi*-jom, hej!
Serény jó teste
Nem fáradt el *Toroi*-nak, bizony, hej!

A *Guna Gunj* hegygerincén
Nem merült ki *Toroi*-jom, hej!
Harminckét *xošuuun*-ban
Nem fogták el *Toroi*-t, bizony, hej!⁴

Szöktetés a börtönből

A *dariganga* adatközlők egyöntetűen vallják, hogy a fenti dal nem más, mint a legendás betyárnak az *Ix xüree* „Nagy kolostor” (a mai *Ulaanbaatar*) hírhedt börtönéből, a *Batgünt*-ből történt bravúros szökésének a története. A dal keletkezését nem is *Toroi*-nak, hanem a kedvesének (vagy feleségének), *Šarmaan*-nak tulajdonítják, aki a dal és egy sajtba rejtett reszelő segítségével szökteti meg a párját. *Dariganga*-ban a mai napig is mesélik a dal keletkezésének a történetét, és a megfelelő részekenél a dal strófaival támasztják alá az eseményeket. Az alábbiakban ennek a mondának mutatom be egy különösen szép változatát, amelyet 1999-ben gyűjtöttem egy *Ulaanbaatar*-ban élő idős *dariganga* mesemondótól, a nyolcvanéves *Gombosüren* bácsitól:

„A *töriin böös*, azaz „hatalom tetűje”-ként emlegetett *Toroi*-ról az édesanyám mesélt nekem. Milyen ember volt *Toroi*, kérdeztem az édesanyámat. *Toroi* a mi *Ongon sum*-unkba való volt. Belső-Mongólia negyvenkilenc *xošuuun*-jában sosem tudták elfogni, de Külső-Mongólia ötvennégy *xošuuun*-jában egy alkalommal rabságba esett. A *Bogd Geegen* uralkodása idején volt egy *Batcagaan* nevű börtön Mongóliában. Ebből a börtönből senki emberfia nem volt képes megszökni, olyan kemény börtön volt. Ebbe a börtönbe zárták be az elfogott *Toroi*-t. Abban az időben egy *Šarmaan* nevű nő volt a kedvese, aki elment a börtönbe, hogy találkozzon *Toroi*-jal. Mivel azonban a betyárral senkinek sem volt szabad találkoznia, *Šarmaan* a felügyelettel megbízott *arwan tawnii cagdaa*-nak, ‘tizenötös rendőr’-nek egy ötven *lang*-nyi ezüst *yembüü*-t adott.

– Csupán egy préselt sajtot hoztam. Átadod-e, vagy sem, az a te dolgod – mondta az őrnek, majd átnyújtotta neki a *yembüü*-jét.

– Merre van *Toroi Bandi*? – kérdezte ezután, mire az őr:
– Azon az oldalon, a mögött az ablak mögött van –
mondta. Erre *Šarmaan* odament a mondott ablakhoz és da-
lolni kezdett:

Összeillesztve préselt sajtban
Az egyetértés ráspolya van, bizony.
Eltörve (a sajtot), a menekülés útját
Magad tudd meg!

Ha kijutsz,
A Déli lejtő három fájához
Nyerges-kantáros
Lovadat kötöttem.

Toroi egész éjszaka a bilincset és az ablakrácsot reszelte,
és azt eltörve megszökött. Így történt, hogy szökéséért *Bat-
cagaan* őreinek ötven *lang*-nyi ezüstöt fizetett, nekik viszont
sikerült a fizetésüket *Toroi* elvesztése által megnövelniük.⁵

Az okos lány mondája

A *Toroi Bandi*-ről szóló szebbnél szebb népdalokat az
1950-es években többször is gyűjtötték. Akkor még számo-
san éltek azon idős népzeneészek közül, akik a lófejes he-
gedűn játszva adták elő a *darigangák* dalait. Egy 1960-ban
megjelent munkában, ami tizenhat dalt tartalmaz a neves
betyárról, akad egy más forrásból azóta sem ismert nyolcso-
ros versike is, amely azonban sem a szótagszámában, sem
pedig a tartalma alapján nem kapcsolódik az előtte álló
népdalhoz:

A „Kitartó fakó”

Lónak a neve, bizony ám!

A „juhhus”

Ételnek a neve, bizony ám!

A „Jóllakott hágó”

Egy helynek a neve, bizony ám!

A „húzas szám”

Teljes napnak a neve, bizony ám!⁶

A fenti dal első pillantásra találós kérdésekre, vagy in-
kább egyfajta kérdés-felelet játékra emlékeztet. A szöveg
értelmezésével korábban hiába próbálkoztam, megfelelő
támpont híján nem sikerült kapcsolatot találni a dal (vagy
versike) és *Toroi Bandi* története, illetve a vele kapcsolatos
további népdalok között. Pusztán a tartalom alapján az
előtte levő dallal sem derült ki semmi összefüggés, annál is
inkább, mivel még maga a kiadója, *E. Oyuun* sem fűzött
hozzá megjegyzést. Végül a 2002 nyarán tett *Dariganga*-i
kutatóútamom a *Dariganga* járással szomszédos *Erdeneca-
gaan* járás központjában, *Čoijiin Dowčín*, a *Yojoriin xiid*
kolostor 80 éves főlámája által elmondott népmonda segí-
tett hozzá a megfejtéshez. A belső-mongol származású főa-
pát ugyanis a betyár szökésének eddig nem publikált válto-
zatát ismertette velem:

„*Toroi Bandi*-ről néhány ember beszélt nekem. Egy alka-
lommal elfogták, és börtönbe zárták. A felesége egy nagyon
okos fiatal nő volt. Amikor *Toroi Bandi*-t elfogták, sok napot
töltött a börtönben, és úgy be volt zárva, hogy esélye sem volt
onnan kijutni. *Toroi Bandi*-nak volt egy nagyon jó barátja a
szülőföldjén, aki így szólt *Toroi* feleségéhez:

– Meglátogatom a mi *Toroi*-junkat – mire a feleség:

– Az én emberem elég rossz helyzetben van, nem biztos,
hogy szót tudsz váltani vele.

– Én mégis meglátogatom, és találkozni fogok vele – válaszolta erre a jó barát, és Dariganga-ból útnak indult arra a vidékre, ahol *Toroi* raboskodott. Amikor megérkezett, így szólt a börtön parancsnokához:

– Én egy *Toroi Bandi* nevű emberrel akarok találkozni, hogy megkérdezzem tőle, egészséges-e? – mire a börtön parancsnoka így válaszolt:

– Rendben van, bemehetsz, de hogy a te szavadat megérti-e vagy sem, azt nem lehet tudni.

Erre a barát:

– Én kizárólag csak az egészsége miatt akarok találkozni vele – mondta. Ezután gond nélkül bement, de *Toroi* nem bent a házban, a tömlöcben volt bezárva, hanem az udvarban volt. Elkezdett tudakozni az egészsége felől, de *Toroi Bandi* mit sem törődött vele, semmit sem válaszolt, sem olyat nem szólt, hogy „ó, te vagy az?” Úgy tűnt, hogy egyáltalán nem ismeri meg. A jó barát elmondta neki, hogy „én ez és ez vagyok, a tied jól vannak”, *Toroi Bandi* azonban csak néhány szót válaszolt erre: „juh-juh, fakó-fakó, kettő-kettő, sárga-sárga, hús-hús”. A barát jól az emlékezetébe véste a mondottakat, de végig azon gondolkodott, hogy mit is jelenthet az, hogy „juh-juh, fakó-fakó, kettő-kettő, sárga-sárga, hús-hús”? Ezután a börtön parancsnoka így szól hozzá:

– Na, te most már távozz – mondta neki, és elküldte.

A jó barát haza indult, és amikor megérkezett a szülőföldjére, így szólt *Toroi* feleségéhez:

– *Toroi* teljesen megzavarodott. Csak annyit mondott, hogy „juh-juh, fakó-fakó, kettő-kettő, sárga-sárga, hús-hús”, sem embert, sem élőlényt nem ismer meg.

Erre a feleség így válaszolt:

– Amit mondasz, pontosan ezt jelenti: a „hús-hús” annyi, mint: hús nap múlva, a „fakó-fakó”: egy „Fakó”

nevű hegynél, a „juh-juh”: juhétellel, a „kettő-kettő” és a „sárga-sárga”: két sárgával. Vagyis: két sárga lovamat, juhétellel, hús nap múlva hozd a Fakó nevű hágó túlsó oldalához, én megszököm és ott várlak – foglalta össze *Toroi* üzenetét, amit sikerült megértenie.

A jól emlékezetébe véselt mondás segítségével sikerült megmentenie a férjét, aki ezután mindenfelé széles e világon eljárt, és Belső-Mongólia vidékére is általjárogatott.”⁷

Az *Erdenecagaan*-i népmonda alapján a nyolcsoros népdal vagy versike *Toroi Bandi*-nak a fővárosi börtönből történt szökését elmesélő népmonda egyik, már-már elfeledett részletével függ össze. Az alábbiakból kiderül, hogy ele nyésző különbséggel ugyanazok a kérdések és válaszok szerepelnek az *E. Oyuun* által közölt versben, mint az általunk gyűjtött mondában:

A versike

„Kitartó fakó”	=	lónév
„Jóllakott hágó”	=	helynév
„juhhús”	=	ételnév
„húszas szám”	=	bizonyos számú nap

A monda

„kettő-kettő, sárga-sárga”	=	két sárga ló
„fakó-fakó”	=	„Fakó” nevű hegy
„juh-juh”	=	juhból készült étel
„hús-hús”	=	hús nap

A Č. *Dowčin* által elmesélt monda ugyan nem ismerteti a börtönből való szökés körülményeit, viszont abban megegyezik az általánosan ismert történettel, hogy itt is *Šarmaan* okosságán múlik *Toroi* szabadulása. Viszont, amíg *Šarmaan*

dalában a feleség tudatja *Toroi*-jal, hogy mit rejtett el a préselt sajtba, illetve, hogy szökése után hol találja meg a felnyergelt lovát, a most ismertetett változatban a betyár üzeni meg *Šarmaan*-nak, hogy mikor és hol találkozzanak.

Az *Altan Owoo*-i *Toroin jam* „*Toroi útja*” története

A *Toroi Bandi*-ről szóló dariganga mondák közül máig is a híres *Altan Owoo* hegyéhez fűződő történet a legnépszerűbb. A főváros börtönéből megszöktetett betyár a hegy meredek déli oldalán ereszkedik le lóháton, amivel egérszerűt nyer az elfogatására érkező rendőrök elől. Ezek az üldözők nem akármilyen emberek voltak ám! Leginkább a mi betyárkergető pandúrjainkra hasonlíthattak. A nevük sem egyszerűen rendőr volt, valamilyen okból kifolyólag *arwan tawnii cagdaa*-knak, „tizenötös rendőr”-öknek nevezték őket. Az alábbiakban a *Bawuudorj* belső-mongol kutató 1957. évi *Dariganga*-i kutatóútján lejegyzett változatot ismertetem:

„Miután *Toroi Bandi*-nak sikerült kiszabadulnia a főváros börtönéből, *Dariganga* felé indult. Szökéséről értesült az *arwan tawnii cagdaa*, „tizenötös rendőrség” néven elhíresült csapat is, és üldözőbe vették. *Toroi Bandi*, hogy el ne fogják, vágatva menekült az öt üldöző „tizenötös rendőrség” elől. Így érkeztek meg *Dariganga* vidékére.

Toroi Bandi úgy gondolta, hogy az *Altan owoo*-nak, más néven *Dar' uul*-nak nevezett hegyen el tud rejtőzni, ezért felment arra a hegyre. Azonban a rendőrök is ugyanígy gondolkodtak. Már előre kitalálták *Toroi* célját, és három oldalról bekerítették a *Dar'* hegyet. A rendőrök nagy jártasságra tettek szert a bekerítő cselben. Jól tudták, hogy a *Dar'* hegy déli oldala olyan meredek, hogy lóval ott senki emberfia nem képes leereszkedni. Ezért körbevették a maradék három oldalt és elindultak felfelé a hegyen.

Közben a lóhoz értő, leleményes *Toroi* feltűnés nélkül leereszkedett a *Dar'* hegy déli oldalán és elvágatott. A rendőrök nagyon megharagudtak, hogy a bölcs fortélyú *Toroi* cselén nem fogtak ki, dühösen leereszkedtek a hegyről, és ismét üldözni kezdték. Üldözték, azaz csak üldözték volna, mivel *Toroi*-nak már csak halvány körvonala derengett a távolból.

Az *Altan Owoo* vagy *Dar' uul* hegy déli oldalán levezető utat a darigangák *Toroin jam*-nak, azaz „*Toroi útja*”-nak nevezik. Szinte nincs is olyan ember *Dariganga*-földön, aki ne ismerné a „*Toroi útja*” nevet.”⁸

Toroi Bandi találkozása az édesanyjával

A *Toroi Bandi*-ről szóló mondákban gyakran szerepel az őt egyedül felnevelő özvegy édesanyja is, aki különleges képességekkel rendelkezett. Juhlapockából jósló tudós sámánasszony volt, aki mindig tudta, hogy merre jár a fia, és éppen mi történik vele. Az anya és fia találkozásáról több népszerű monda is fennmaradt. Az alábbi változat az *Altan Owoo*-ról való leereszkedés utánra teszi a találkozást:

„*Toroi Bandi* édesanyja egy idős asszony volt, aki minálunk élt az *Amralt* nyugati részén fekvő *Aman jüleg*-nél.

Az egyik napon előérzete támadt:

– Hej, csak nem a fiam jön?

A nemez ajtófüggönyt a jurta tetejére helyezte, és szerartásosan kevergetni kezdte a teáját. Közben a *Toroi* fehérszürke kancájával leereszkedett az úton („*Toroi útja*”), az *Altan Owoo* déli oldalán. Bejött, helyet foglalt az ajtóban, ivott néhányszor az anyja által megkavart teából, majd mielőtt az őt üldöző népség utolérte volna, a jobb oldali homokpuszta felé vágatott, és egyszer csak eltűnt. Ezért nem tudták elfogni, mondták.”⁹

A betyár édesanyja és a „tizenötös rendőrök”

Egy *L. Jamsran* által lejegyzett mondaváltozatban *Toroi* továbbmenekülését követően a „tizenötös rendőrség” is betoppan, de az idős asszony a fenyegetések hatására sem árulja el a fia hollétét. Sőt, csípős válaszával megszégyeníti az őt gyanúsítgató üldözőket:

„Amikor *Toroi* az üldözők elől vágatva hazaért, megcsókolta anyját, megivott egy csésze teát és tovább menekült. Ezután csakhamar a „tizenötös rendőrség” is megérkezett. Beléptek a jurtába és *Toroi*-t követelték:

– Ha nem mondd meg, letartóztatjuk a lányodat! – fenyegetőztek, mire *Toroi* anyja így válaszolt:

Hüvelyknyi *Toroi*-t

E földről elvitték.

Őrizni nem tudtátok, elvesztése

A ti kudarcotok.

Ahová elfogva betettétek,

A *Batgünt-ötöket*¹⁰

Mi, elnyomorodtak,

Hogyan ronthatuk volna el?

Világosíts fel, nosza!

– korholta, majd elzavarta őket, mesélik.”¹¹

A betyár kedvесе – Šarmaan és a kifordítható köntös

A *Toroi Bandi*-ről szóló mondák kedvelt szereplője *Šarmaan*, a betyár kedvесе. *Šarmaan*-ról megegyeznek az adatközlők, hogy nagyon ügyes, kivételes tehetségű lány volt, aki saját kezűleg varrta a betyár öltözékét, a köntösét, a csizmáját és a fejfedőjét. Ezek azonban nem akármilyen ruhadarabok voltak ám! A kivételes furfanggal megáldott lány ugyanis fordítva varrta fel a csizma talpát, hogy a kedvесе üldözőit tévútra vezesse. Legtöbbször *Toroi* kifordítható

köntöséről mesélnek. Ez a köntös attól függően, hogy melyik oldalát fordította ki, lehetett vörös lámaöltözék vagy egyszerű pásztorruha. A kifordítható köntös több darigan-ga mondában szerepel, és a különleges öltözék felhasználására többnyire akkor kerül sor, amikor az üldözők elől menekülő *Toroi* lova kidől.

Az alábbiakban két mondát is ismertetek, amelyekben *Toroi* a „hétköznapi” ruha, illetve a lámaöltözet segítségével vezeti tévútra az üldözőit. Az ugyancsak *Bawuudorj* gyűjtéséből származó első történetben *Toroi* tehénen lovagló öreg pászornak öltözik, a második mondában viszont már imádkozó lámának adja ki magát. Ennek a történetnek már nem a betyár az egyedüli hőse, vele van a kedvесе, *Šarmaan* is. A monda érdekessége, hogy Belső-Mongóliában játszódik, és az azt elbeszélő *Gombosüren* bácsi az 1950-es években gyakran megfordult a Kínához tartozó Belső-Mongol Autonóm Tartományban (az egykori Belső-Mongóliában), ahol a helybéli mongolok nemzeti hősként meséltek neki az egykori szegénylegényről.

Toroi Bandi idős tehenésznek adja ki magát

„*Toroi Bandi*-t egy alkalommal az *arwan tawnii cagdaa*-k, „tizenötös rendőrök” üldözték. Miközben *Toroi Bandi* a rendőrök elől menekült, kidőlt a lova. A rendőrök már-már utolérték. Ám a furfangos, jó eszű *Toroi Bandi* bement egy nagy homokbucka mögé, lenyergelte a lovát, majd megbéklyózva hátrahagyta. Egy közeli gulyából kiragadott egy tehenet, felült rá és a kifordított *deel*-jét (köntösét) felöltve elindult a rendőrökkel szemben.

– Merre ment *Toroi*? – kérdezték tőle, amikor összetaláltak. *Toroi* így válaszolt:

– Hogy kicsoda-micsoda az a *Toroi*, nem tudom, de egy fáradt lovú ember megelőzött. Csak az imént tűnt el ama

kiemelkedés mögött – mondta, majd félreállt és elengedte az üldözőket.

A rendőrök, azzal, hogy most elfogják *Toroi*-t, elvágattak a mondott irányba. *Toroi Bandi* pedig, miután a rendőröket továbbengedte, felült a lovára és az ellenkező irányba menekült.

A rendőrök közben az imént mondott kiemelkedés felé vágattak. Kemény vágatással meg is érkeztek az emelkedőhöz, ott azonban egy árva lélek sem volt! Mit tehettek mást, nekiálltak nyomokat keresni, amivel eléggé elidőztek. Miután semmi nyomot nem találtak, mindannyian összegyűltek, hogy egy kicsit megpihenjenek. Ekkor így szólt az egyik rendőr:

– Mivel nincsen ide vezető nyom, biztosan *Toroi* volt a tényleges lovagoló ember. *Toroi* nagyon furfangos, ravasz ember, így mondják. Lehet, hogy megint csak csellel élt és rászedett minket. A többiek is hajlottak a szavára és visszafordultak. Megérkeztek az előbbi helyre és meg is látták a gulyát. Az imént látott tehenész öregünk azonban sehol sem volt, és a nap is lement már. Mivel sem az öreg tehenész, sem pedig *Toroi* nem került meg, ráébredtek, hogy azt bizony már elveszítették. Vágtattak, vágtattak, de a nyomot már elvesztették, ezért csüggedten visszafordultak.”¹²

Toroi Bandi lámaruhát ölt

„*Toroi Bandi* időnként lámának öltözött, máskor pedig hétköznapi köntösben járt, mivel a ruhája egy kifordítható köntös volt, amit ha felöltött, láma lett, ha viszont a fonákjával öltötte fel, hétköznapi ember lett belőle. *Toroi* felesége nagyon tehetséges nő volt, aki ravasz furfangjával sokat segített *Toroi*-nak. Így például *Toroi* ruháit, de még a süvegét is többféle külsejűre készítette.

Toroi egy alkalommal rászedte az őt elfogni akaró rendőröket. Amikor Belső-Mongóliában a *Baruun Awgiin xošuur*, „Nyugati abaga zászló” rendőrei el akarták fogni *Toroi*-t egy vétsége miatt, az egyik éjszaka az *Engeriin xiid*, „Déli lejtő kolostora” nevű kolostornál lecserélte a lovát és a feleségével, *Šarmaan*-nal együtt az *Ongon uul* hegye felé ment tovább. Ott egy helyen megálltak, és *Toroi* a feleségét halottnak tettetve betekerte sárga selyembe. *Toroi* pedig felöltötte a láma galléros köntösét, leült a „halott” mellé, majd csengőt és „damaru” dobot ragadva imádkozni kezdett. Éppen akkor egy úr érkezett sebesen, aki megkérdezte tőle:

– Mi történt, hogy te itt ülsz? – kérdezte az úr. Mire *Toroi* imígyen válaszolt:

– A mi nagy kolostorunk *Daa* lámája (főlámája) az előző éjjel elhunyt, és a testét ide helyeztem ki.

Ezt hallva az úr mély vallásos áhítattal leszállt a lováról, a lovat az embereire bízta, ő maga pedig imádkozni kezdett. Miközben imádkozott, *Toroi* így szólt hozzá:

– Ön, nagyuram, a fejtől vegyen áldást – mondta és a „halott” lábától vétetett vele áldást.

Azután a nagyúr, abban a hiszemben, hogy tényleg a *Daa* láma hunyt el, továbbment a kolostor irányába, *Toroi* és *Šarmaan* pedig elmenekültek.”¹³

Természetesen nem ez volt az első és utolsó alkalom, hogy *Toroi* lámaruhát öltött. Egyszer éppen a saját jurájába toppantak be az elfogatására küldött „tizenötös rendőrök”. Az alábbi történetet így mesélte el nekem *Čoijiin Dowčín*, a *Yojoriin xiid* kolostor 80 éves főlámája:

„Még egy olyan történet van, amely arról szól, hogyan üldözték a »tizenötös rendőrök«. Amikor *Toroi Bandi* nem került kézre, néhány rendőr, a Mandzsu állam idejének »tizenötös rendőr«-nek nevezett rendőre, ami talán a mostani

rendőrt jelenti, szóval két olyasfajta ember kereste, hogy az Ön *Toroi*-át elfogják.

Egy nap a jurtájában takarított és ételt készített a szálláshoz tartozó leány. Így szóltak hozzá:

– Ej, csak nem vendég érkezik Önhöz, hogy így tesz-vesz?

– Ó, a mi mesterünk érkezik ma, méltóztatik ide fáradni – mondta *Toroi Bandi* felesége. Nemsokára meg is érkezett (*Toroi Bandi* lámaruhában), és belépett a jurtájába. Selyemköntösben, s mindenünnen látszott, hogy ő bizony láma ember, olyan ember volt. A jelenlévő rendőr szaladni kezdett. Odament, arca borulva meghajolt, elvette a lovát és megkötötte, majd a jurtájában a tiszteleti hellyel kínálva leültette. Étél és tea is került. Amikor később úgy szólt, hogy „No én most megyek”, a jelenlévő rendőr egyáltalán nem tudta, hogy ki is valójában.

– Láma mesterem – így-úgy beszélt, és elmenesztette. A rendőr mit sem sejtve üldögélt. Egy ilyen történet van erről.”¹⁴

Toroi Bandi adószedőnek adja ki magát

A mongol betyártörténetekben gyakori, hogy egy-egy messze földön híres, kivételes szépségű és gyorsaságú ló megszerzése a cél. Az erről szóló történetek minden esetben egy neves betyár alakjához kötődnek. Közös jellemzőjük, hogy a betyár nem erőszakkal, fegyverrel a kezében tesz szert a lóra, hanem ravasz fortély segítségével. Egy ilyen legendás lólopás történetét meséli el a dariganga (*Xaljan sum-i*) születésű *D. Cerensodnom* akadémikus által 1964-ben a szülőföldjén lejegyzett monda is, amelyben *Toroi Bandi* magát adószedőnek kiadva szerzi meg egy gazdag tibeti messze földön híres sárga lovát:

„*Toroi Bandi* meghallotta, hogy *Bayandelger* nyugati részén két *sain er van*, és addig-addig kérdezősködött, míg az *Öndör Bogd uul* hegy környékén egy mélyedésben rájuk nem talált. Odament a rejtekhelyükhöz, és bement hozzájuk:

– Na, ti ketten, mi az, amit még eddig nem sikerült ellopnotok? – kérdezte tőlük, mire ők:

– Észak-nyugatra innen él egy gazdag tibeti, annak a sebes sárga lovát nem tudjuk megszerezni. Ennek a rejtekhelyünknek pedig még nem láttuk a végét. Erre a két dologra nem vagyunk képesek – válaszolták neki.

Ezt hallva *Toroi Bandi* megbeszélte velük, hogyan is lophatnák el a szállásról a sebes sárga lovat.

– Azonban a ló megszerzése előtt hozzunk el egy birkát a szállásról! Egyikőtök menjen el az én lovamon. Amikor a lovam a karám széléhez ér, magától lopakodni kezd, s akkor kapj fel egyet a karámban levő juhok közül! De jól vigyázz, mert *čöx-öt* („gyf”) nem szabad mondanod! – intette.

Ahogy megbeszélték, a *sain er* el is ment és felragadott egy birkát. Ekkor azonban egy kutya dühösen rátámadt, ő pedig idegességében *čöx-öt* kiáltott. Erre a ló megugrott, a „tolvajunk” pedig a juhát magához ölelve a karámban maradt. A ló üres nyereggel vágatott vissza a gazdájához. Ebből *Toroi Bandi* rögtön megtudta, hogy a másik bizony a birkával az ölében a karámban maradt. Másnap a megmaradt társával sok kicsiny követ szedetett, azokat a tarisznyába téve a nyereg oldalán lógó vérszíjhoz kötötte, úrnak való ruhát öltött, majd ellátogatott a gazdag tibeti szállására.

– Honnan hová tart az uraság? Mihozzánk tolvaj jött be, de elfogtuk – fogadta a szállás gazdája.

– Á, én az úr adóját gyűjtöttem be és megyek vissza. Ma este azonban a fogatomtól elszakadtam, ezért itt maradok – válaszolta, miközben helyet foglalt.

– Természetesen, ahogy csak parancsolja. Ételet, italt, szállást az uraságnak! – hízelgett a házigazda. Mire az „úr” (*Toroi*):

– A foglyotokat vigyétek be a tartalék jurtákokba, és állítsatok őrt elé. Az én holmimat is vigyétek be oda, hogy az őr arra is figyelhessen. Én is az ezüstöm mellett fogok aludni – mondta, és a felesleges jurtában megvettette az ágycsúszóját.

Az „uraság” a párnára tette a fejét, mintha aludna, de közben a két őrt figyelte, míg hajnalban el nem aludt mind a kettő. Erre *Toroi* felkelt, kioldotta a társa kötelét, felültette a lovára, a tarisznya követ pedig a nyeregbe tette. A kiszabadított tolvaj elment, az „uraság” pedig lefeküdt, majd reggel örjöngeni kezdett:

– Eltűnt az úr lova. Az ezüst is eltűnt, és a tolvaj sincs meg! – imígyen dühöngött. – Bizony, kellemetlen dolog a gazda adójának elvesztése. Sajnálatos dolog történt, bizony. Ezért a fejemet veszik. Ej, ha lenne egy jó sebes lovam, bizony kitalálnék valami furfangot – mondta.

– Uram, nézd, megvan a megoldás. Nekünk van egy sebes sárga lovunk. Menj el azzal! Igyekezz, hogy életednek kegyelmet nyerj! – mondta a házigazda, és sok-sok jókívánság közepette odavezette a sebes sárga lovát *Toroi Bandi*-hoz, felültette rá, és útnak indította, mesélik.”¹⁵

A betyár és a lova

A mongol betyárhistóriák nélkülözhetetlen szereplője a betyár lova, amelynek segítségével végrehajtja a távoli vidékekről (elsősorban Belső-Mongóliából) történő tolvajlásokat, és gyakran a hűség hátas gyorsasága menti meg lovasát az üldözőktől is. Egyes betyárok különösen gyors lovaról a mai napig is megemlékeznek *Dariganga*-ban. Ilyen legendássá vált, különleges gyorsaságú ló volt *Toroi Bandi*

lova, amelyen leereszkedett a *Altan Owoo* déli oldalán található meredek ösvényen, a *Toroi jam*-on, a „*Toroi útja*”-n. A ló és lovasa közötti bensőséges kapcsolatáról szól az alábbi két történet. Az első *S. Sodnomdaš* dariganga író és néprajzkutató, a második pedig *Düürentögs* képzőművész-filmrendező gyűjtéséből való:

Toroi Bandi és a Góbi-sivatag bölcs főlámája

„*Toroi Bandi*, aki számára nem volt olyan hely, ahová ne jutott volna el, egy alkalommal elment a Góbi bölcs, nagytiszteletű főpapjához, hogy a jövőjét megjósoltatva, további életútját körültekintően irányíthassa.

Amikor megérkezett, bement a főpaphoz, aki éppen *sagai*-os, »bokacsont«-os húst, azaz a juh bokacsonti részét ette. *Toroi* jó egészséget kívánva illően köszöntötte a főpapot, majd leült, a főpap azonban szóra sem méltatta. A »sagaios«-áról lecsavarta a *sagai*-t és egyet-kettőt dobva az »lóként« állt meg. Azután a »lóként« álló *sagai*-t szó nélkül átnyújtotta *Toroi*-nak és megszokott imádkozásába merült. *Toroi* pedig az adományt átvéve, így gondolkodott:

– Ez a bölcs bizony azt közölte velem, hogy »a te megélhetésed a ló hátán van! A ló hátán a szerencséd felfelé fog ívelni!« Vagyis: »A lóval barátkozz! A ló a te társad!« – vélekedett, és a jóslatot imígyen megértve visszaindult, mondják.”¹⁶

Toroi Bandi xöörög-je

„Amikor *Toroi Bandi* az *Altan Owoo* déli oldalán lovával leereszkedett és a *Molcog els* homoksivataga felé menekült, az életét megmentő lova hátsó két lábának a ínja láthatóvá vált. Amikor a lova elpusztult, *Toroi* úgy sírt, ahogy meg férfiembert senki emberfia sírni nem látott. Elment *Jančxuu* városába, ahol egy kínai ötvösművésszel egy szép

xöörög-öt, tubákos szelencét készítettett a lova emlékére, amit aztán az *Owoo süm* kolostora nagy tudású lámamesterének adott át megőrzésre és beszentalásra. Csak öt év múlva vette vissza. Közepes méretű barna foltos, füstkvarc *xöörög* volt az. Egyik oldalára az *Altan Owoo*, a másik oldalára a *Bayan Dulaan uul* hegy képe volt faragva. A kupakja lazúrkőből volt, a korall kupak egyik oldalán a nap, másik oldalán pedig a hold képével.¹⁷

Betyárvatás

A dariganga néphagyomány szerint azok a férfiak, akik *šiliin sain er*-ek akartak lenni, messze vidékekről is ellova-goltak a *Dariganga*-ba, a mai mongol–kínai határon emelkedő, 1778 méter magas *Šiliin Bogd* hegyéhez. Egy meredek ösvényen felmentek a hegy csúcsára, majd lóhátról nézték végig a napfelkeltét, miközben hangosan elmondták a betyárok íratlan „becsületkódexét”. Eszerint a *šiliin sain er* sohasem lop a saját vidékéről, nem fosztja ki a nincstelene-ket, de a gazdagoktól elvett holmit közöttük osztja szét. Ugyanakkor sosem visz el mindent a tett helyszínéről, és a kiszemelt ménesből is csak a neki tetsző lovakat válogatja ki. Ha elfogják, nem adja ki a társait, s végezetül a betyár-nak álló férfi megfogadta, hogy soha, semmilyen körülmé-nyek között nem fog embert ölni.¹⁸

A betyárnak készülõ férfi az eskütétellel korántsem tett eleget a kívánalmaknak, mivel a sokat tapasztalt, kipróbált „öreg” betyárok három kemény próbának vetették alá, és csak ezek sikeres teljesítése után fogadták maguk közé. A három próba az álmatlanság, a kitartás és a jó tájékozódási képesség próbája volt. Különösen az utolsót tartották fontosnak, mivel a megfelelő tájékozódás nélkül nemcsak az elhajtott állatok, hanem akár maga a betyár is könnyen odaveszhetett a kietlen sivatagon történõ átkelés során. A

próba lényege az volt, hogy a betyárnak jelentkező ifjanc egy tapasztalt társa kíséretében kel útra Belső-Mongólia fe-
lé, és útközben birkabendõbe töltött vizet ásna el a min-
den ismertetőjelet nélküli pusztaságban. Visszafelé jövet
aztán a fiatalabb férfi feladata volt, hogy segítség nélkül
megtalálja az elrejtett vizet.¹⁹ A betyárok „három próbá”-
jának ez a része önálló mondatípusként is elterjedt a dari-
gangák között, melyben a tapasztalt útitárs a kinyújtott bo-
tospányvájával vagy a levetett nyereggel segít a társának.
Az alábbi történetben *Toroi Bandi* személyesíti meg a ta-
pasztalt „öreg” betyárt, fiatal társát pedig *Xangai Bajar*-nak
nevezik. *Xangai Bajar Toroi Bandi* után a *Dariganga* vidék
leghíresebb betyárja volt, nevét D. Maam dariganga szüle-
tésű író *Gajar šoroo* című négykötetes regénye tette ismert-
té egész Mongóliában. Azon kevesek közé tartozott, akik
kiállták a hírhedt *yesön erüü* „kilenc kízás”-t, azaz az elfo-
gott betyárookra váró kilencfokozatú tortúrát.

„*Toroi Bandi* úr *Xangai Bajar*-ral kettesben a *Menengiin tal* pusztájában bendõbe töltött vizet ásott el, majd dél felé mentek lopni, így mesélték nekem. Belső-Mongóliából vagy valamerről loptak, majd *Toroi Bandi* úr a bendõbe töl-
tött vizet rejtõ helyre letette a nyergét és tudatlan arccal a fiatal társához fordult:

– Hát, a bendõbe töltött víz vajon hol lehet? – kérdezte, mire *Xangai Bajar* így válaszolt:

– Az Ön nyerge környékén van, bizony.

Így is volt, pontosan onnan elõvették a vizet, és jót ittak belõle, mesélik. A *Menengiin tal* pusztájában igencsak ne-
héz volt a bendõbe töltött vizet megtalálni!”²⁰

Találkozások a betyárral

Végezetül nem maradt más hátra, mint hogy ejtsünk néhány szót arról, vajon milyen lehetett *Toroi Bandi*. Az alábbiakban erre is választ kaphatunk. 2004-et írunk, tehát pontosan száz év telt el, hogy az élő legenda eltávozott hön szeretett népe köréből. Éppen ezért eléggé kicsi az esélye, hogy olyasvalakire bukkanjunk, aki még látta, netalán még beszélgetett is vele. Szerencsére a mai napig is élnek olyan darigangák, akiknek a szülei, nagyszülei még ismerték a mongol puszták legyőzhetetlen bajnokát. Ezekre a találkozásokra már csak *Toroi* öregkorában került sor, amikor régen felhagyott az egykori „mesterségével”. Lássuk tehát, hogy milyenek látták az utolsó tanúk a kiöregedett betyárt. Mord, szúrós tekintetű magányos öregember lehetett? Esetleg vidám, vendégszerető apóka?

A *Toroi* életét és a betyár alakjához fűzött népmondákat különösen jól ismerő 80 éves *Gombosüren* még gyermekkorában az édesanyjától hallotta az értesüléseit. 1999-ben így mesélt erről:

„Amikor *Toroi* élt, az édesanyám huszonéves volt. Ő mondta nekem, hogy találkozott *Toroi*-jal, aki eljött hozzánk. Ha most az édesanyám élne, körülbelül 110 éves lenne. 92 éves korában halt meg, az 1970-es évek végén. *Xand*-nak hívták. Az édesapámhoz és édesanyámhoz hasonlóan, minden ember ismerte *Toroi*-t, aki abban az időben élt. *Toroi* a 80-as éveiben halt meg, mondták. Mivel ismerte az édesanyámat és az édesapámat, eljött hozzánk, és megszállt nálunk. Az anyámnak és az apámnak mindig adott valamit.”

Ugyancsak 1999-ben, az akkor 62 éves *Anaa* bácsi szintén a családi hagyományok alapján mesélt a betyárról.

Anyai nagyapja még tizenéves gyermek volt, amikor egy nap átlavagolt a közeli *Ongon* járásba, és meglátogatta az elaggott betyárt. *Anaa* bácsi elbeszélése azt valószínűsíti, hogy *Toroi* valóban a környék – az egész *Dariganga* vidék! – nevezetessége volt. Az egykori betyár meglepően szívélyesen fogadta a kisfiút, s mi több, a jurta tiszteleti helyére (északnyugati oldalra) ültette, és étellel, itallal kínálta:

„Az anyai nagyapám így mesélte el a *Toroi Bandi*-val történt találkozását: »Tizenéves voltam, amikor egy *Toroi Bandi* nevű híres öregember élt. Én készakarva ellovagoltam hozzá, hogy megnézzem magamnak. Egy 80 év körüli fehér szakállú öreg fogadott. Alacsony termetű, széles mellkasú, nagyon szép modorú öreg volt. Bár gyermek voltam, engem mégis a tiszteleti helyre ültetett, és saját maga teát, italt adott nekem.« Az anyai nagyapámat *&imbee jangi*-nak hívták, a valódi neve *&igmed* volt. Ha most élne, mintegy 110 éves lenne. Ha figyelembe vesszük, hogy amikor *Toroi Bandi*-val találkozott, tizenegynéhány éves lehetett, akkor a találkozásukra az 1800-as évek végén vagy az 1900-as évek legelején kerülhetett sor. Elment *Toroi Bandi*-hoz, és találkoztak. *Toroi* tisztelettel bánt vele, és teát, italt adott neki. Miután az egészségét és hogylétét megtudakolta, kiement, és eltávozott, mesélte nekem.”²¹

A betyár életéről forgatókönyvet író &. *Düürentögs* képzőművész-filmrendezőnek az anyai nagyapja révén van személyes kapcsolata *Toroi*-jal:

„*Toroi Bandi*-hoz az én édesanyámnak is köze van. Valójában *Toroi Bandi* úr már nagyon magas korú volt, 70 is elmúlt, amikor az édesanyám apja, egy *Dorj* nevű, nagyon sok juhval és lóval rendelkező ember élt. *Toroi Bandi* az ő

juhait legeltette, mesélték az édesanyám és a nagyszüleim. Élete vége felé megöregedett és nyomorgott, de a szülőföldjén élve jó cselekedetből az emberek nyájait legeltette, majd visszaadta nekik, s így ide-oda járt közöttük. *Toroi Bandi* úr a saját történetét mesélgette. Annak, hogy így történt, az volt az oka, hogy *Toroi Bandi* is, és az édesanyám hozzátartozói is a *Dariganga xošuum* juhnyáji emberei voltak. Az édesanyám felmenői a *Doloon čono*, „Hét farkas” nemzetséghez tartoztak, és tajj származásúak, azaz nemesemberek voltak.”²²

1999-ben & *Düürentögs*-nek lehetősége nyílt rá, hogy elbeszélgesse a *Toroi*-t ápoló, és halála után örök nyugalomra helyező *Rinčen* apó leányági unokájával, az akkor 70 éves *Ereewa*-val. Az idős ember a nagyapjától hallott *Toroi* utolsó éveiről, és az 1971-ben, 96 éves korában elhunyt *Rinčen* apónak bőven lehetett alkalma, hogy meséljen az unokájának. Ennek köszönhetően *Toroi Bandi* utolsó éveinek több, mások által nem ismert részlete is a rendelkezésünkre áll:

„Az édesanyám apja (az anyai nagyapám), *Nindewiin Renčin* nevű ember helyezte örök nyugalomra *Toroi Bandi* urat, amikor meghalt. Én most (1999-ben) 70 éves vagyok. *Toroi Bandi* úr az én születésem, vagyis a *Cagaan mor*, »Fehér ló« éve előtt halt meg. Az anyai nagyapám, *Renčin* 96 évet élt le, és 1971-ben hunyt el. Tehát, 30-as éveiben lehetett akkor. *Toroi Bandi* úr élete végén egy *Mandax* nevű nincstelen öregasszonnyal élt együtt. Mivel egyiküknek sem volt állata vagy vagyona, kissé küszködve éltek. Fiatalkora *Šarmaan*-ja után, kora előrehaladtával szüksége volt szegénykének élettársra, akivel a teát megoszthatta. Úgy történt, hogy szólt a mi *Renčin* apónkhoz:

– Én megöregedtem, elgyengültem, lassan végem. Elme-
gyek hozzátok, lefekszem és meghalok – mondta.

Így is lett, elment a *Xawirgiin bulag* forrás jobb oldalához, és a *Xulstai deed šiwee* nevű helyen érte a halál. *Xöörög-jét* (tubákos szelencéjét) az őt gyámoltalan helyzetében sajtátkezőleg támogató és gondozó apónak adta.”²³

Jegyzetek

A fentiekben idézett mongol személy- és helyneveket, szavakat, kifejezéseket tudományos átírásban adtam meg:

č a magyar *cs* megfelelője

j a magyar *dz* hang megfelelője

ġ a magyar *dzs* megfelelője

x kemény *h*

š a magyar *s* megfelelője

s a magyar *sz* hang megfelelője

w két ajakkal ejtett *v*

A magánhangzók hosszúságát többnyire kettőzés (*aa, ee, öö* stb.) jelöli.

Fontosabb szómagyarázatok

aimag: tartomány, fejedelemség; a legnagyobb közigazgatási egység

Mongóliában a madzsu uralom idején; ma: megye [ejtsd: *ajmak*]

amban: kormányzó; a mandzsu kán által kinevezett helytartó

Mongóliában a mandzsu uralom idején

jangi: mandzsu kori járási hivatalnok; bíró [ejtsd: *dzangi*]

lang: kínai uncia (= 37,3 g)

sum: járás; a legkisebb közigazgatási egység Mongóliában [ejtsd: *szum*]

süm: buddhista szentély, templom [ejtsd: *szüm*]

tajj: herceg; nemes [ejtsd: *tajdzsi*]

xiid: buddhista kolostor, monostor [ejtsd: *híd*]

xošuu: az aimag utáni második legnagyobb közigazgatási egység Mongóliában a mandzsu uralom alatt; Belső-Mongóliában és Kína más, mongoloklakta vidékein ma is létezik [ejtsd: *hosún*]
yembüü: különleges mintájú öntött ezüst, ami a folklór-szövegekben leginkább 50 lang értékben fordul elő. Nevezték még *ölgii möngö*-nek „bölcső ezüst”-nek is [ejtsd: *jembüü*]

- 2 Saját gyűjtés, 1999. augusztus – *T. Cend* (60) Süxbaatar aimag, Ongon sum; ill. & *Düürentögs* gyűjtése, 1999. szeptember – *Ereewaa [Riiba]* (70) Süxbaatar aimag, Baruun-Urt sum
- 3 *Caxar naiman xošuu*, „Csahar nyolc zászlója”: nyolc *xošuu*-ból, azaz „zászlóból” álló belső-mongóliai tartomány Dariganga-tól délre. A dariganga betyárok kedvelt célterülete volt.
- 4 Smirnov, B.: *Mongol'skaja narodnaja muzika*. Moskva, 1971. p. 139.
- 5 Saját gyűjtés, 1999. szeptember – *Gombosüren* (80) Ulaanbaatar
- 6 Oyuun, E.: *Mongol ardiin xarilcaa duunii jüilees. Studio Mongolica* 6 (1960) Ulaanbaatar, p. 44.
- 7 Saját gyűjtés, 2002. augusztus – *Č. Dowčin* (80) Süxbaatar aimag, Erdenecagaan sum
- 8 Bawuudorj: *Toroi bandiin tuxai*. ŠUAAX Ulaanbaatar, 1958. pp. 22-23.
- 9 Saját gyűjtés, 1999. augusztus – *Tüwšinbayar* (68) Süxbaatar aimag, Dar'ganga sum
- 10 A folklórszövegekben többnyire *Batgün*, „Kemény mélység” vagy *Batgünt*, „Kemény mélységű” néven ismert a fővárosi börtön neve, a *Gombosüren*-től hallott, és fentebb ismertetett mondában pedig *Batcagaan*, „Kemény fehér” szerepel.
- 11 Jamsran, L.: *Dar'ganga*. Ulaanbaatar, 1999. pp. 49-50.
- 12 Bawuudorj im. p. 23.
- 13 Saját gyűjtés, 1999. szeptember – *Gombosüren* (80) Ulaanbaatar
- 14 Saját gyűjtés, 2002. augusztus – *Čoijiin Dowčin* (80) Süxbaatar aimag, Erdenecagaan sum

- 15 Gaadamba, Š. – D. Cerensodnom., D. (Szerk.): *Mongol ardiin aman joxioliin deej bičig*. Ulaanbaatar, 1978. pp. 205-206.
- 16 Sodnomdaš, Š.: *Dariganga nutgiin domog*. (Szerk. G. Mend-Ooyo.) Baruun-Urt, 1993. p. 50.
- 17 & *Düürentögs* gyűjtése, 1999. szeptember – *Ereewaa [Riiba]* (70), Süxbaatar aimag, Baruun-Urt sum
- 18 Saját gyűjtés, 1999. augusztus – *Anaa [Erxem]* (62) Süxbaatar aimag, Dar'ganga sum
- 19 Saját gyűjtés, 1999. augusztus – *Anaa [Erxem]* (62), Süxbaatar aimag, Dar'ganga sum
- 20 Saját gyűjtés, 2002. augusztus – *N. Damdiinsüren* (48) Süxbaatar aimag, Bayandelger sum
- 21 Saját gyűjtés, 1999. augusztus – *Anaa [Erxem]* (62), Süxbaatar aimag, Dar'ganga sum
- 22 Saját gyűjtés, 2002. augusztus – & *Düürentögs* (40) Ulaanbaatar
- 23 & *Düürentögs* gyűjtése, 1999. – *Ereewaa [Riiba]* (70) Süxbaatar aimag, Baruun-Urt sum

Felhasznált irodalom

- Bawuudorj: *Toroi bandiin tuxai*. ŠUAAX Ulaanbaatar, 1958.
- Gaadamba, Š. – D. Cerensodnom., D. (Szerk.): *Mongol ardiin aman joxioliin deej bičig*. Ulaanbaatar, 1978.
- Jamsran, L.: *Dar'ganga*. Ulaanbaatar, 1999.
- Oyuun, E.: *Mongol ardiin xarilcaa duunii jüilees. Studia Mongolica* 6 (1960) Ulaanbaatar, pp. 38-44.
- Smirnov, B.: *Mongol'skaja narodnaja muzika*. Moskva, 1971.
- Sodnomdaš, Š.: *Dariganga nutgiin domog*. (Szerk. G. Mend-Ooyo.) Baruun-Urt, 1993.

VIDA GERGELY

A szónok

Utolsó árnyékként előtte unisex alkonyatnak.
Azonban pontban éppenelőtte, mikor a már s a még,
mondhatni, jól elvannak, szinte szinonimaként.
És a szerelmes lány ahogy ad párja hasának

időmultával becéző nevet. És hívja pocaknak,
ami törzset pedig, mi gerinc, görbít. Húzza lefelé –
ekként tartanod magad nem kell. Pedig a zselé
isten frizuráján nem állott fésűfogaknak

vakargató útjában: tán mindkét félnek jólesett.
Persze tudom én, mint dandárnyi pocak, úgy hullanak
eléd ezek a szavak: a fentiekkel értelmezheted.

Szád van ehhez s benne fúrge nyelv temérdek mondatnak,
mint nemek. És kedvenc névmásaink, te meg én, nem csak
szinonimaként, az egyszer biztos, egymásban kimondatnak.

Az élet indexei

már megint ez a beszélés
a nyelv pályája be széles
de mozgása édesen kusza
a bazmeg imperatívusza

ha a tegnaptól valamit áthoz
készülget a landoláshoz
van hogy gömbszerűnek tűnik
legalábbis ha éppen *megsünik*

van úgy hogy csak tűnik
és mert néha nem figyel
a szalmakazalt tűnek
és fordítva nézi el

de végtére is a nyelv heve
bájos egy kép előz a teve

ZIRIG ÁRPÁD

Utam mentén...

Utam mentén
az árokpartot a katáng
éggékje lepi be,
míg előttem morcosan
csapkodja a töltést a
Duna duzzasztott vize.
Alélt kalászkra
fáradhatatlanul ontja
sugarát a nap,
mézillat terjeng
a berek felől,
gyenge szellő
és fodormentaszag.
Fáradtság tör rám,
pihenni megállok,
tétován kémlelem,
keresem az új utam.
Gyermekkoromból vándor
érkezik, szárnyas
csizmákban élém suhan.
Bágyadt meghatottság
uralkodik e tájon,
ide idegenek járnak haza.
Szaporodik a gyom,
emberek kezéből
hiányzik a kasza.

Gyerekek papírhajót hajtogatnak,
minden egyidejű,
feledhető a jelen.
Elviselhetetlen múltunkra,
elénk vánszorgó jövőnkre
nehezen
nyitható ablak.
Tárulkozó Európában
bezárt bennünket a történelem.

Vámbéry Antológia 2004

Első kiadás

Felelős kiadó: Hodossy Gyula

Felelős szerkesztő: Kulcsár Ferenc

Nyomdai előkészítés: NAP Kiadó – Mészáros Angelika

Borító: Róth Rea

Nyomta: Valeur Kft., Dunaszerdahely

Kiadta: Lilium Aurum

Dunaszerdahely – Dunajská Streda, 2004

ISBN 80-8062-216-7

Hatéves a dunaszerdahelyi Vámbéry Irodalmi Kávéház és tejttestvére, a Vámbéry Antológia. 1998-ban indult a Kávéház, s értelemszerűen őt követte 1999-ben az Antológia. Mindez még a múlt évezredben történt – hogy repül az idő! –, s azóta a Vámbéry-estek százain megszámlálhatatlan író, költő, néprajzkutató, irodalomtörténész, tanár, orvos, karnagy, történész, zenész, előadó-művész lépett a Kávéház „pódiumára”, hogy ízeletet adjanak irodalomból, tudományból, művészetekből – mindenki a sajátjából téve hozzá értékeit a „nagy egészhez”. Évről évre az ő munkáikból nyújt szemelvényeket a Vámbéry Antológia, megbecsülve ezzel alkotásaikat, s egyben lenyomatot hagyva, mintegy dokumentálva tevékenységüket a jövő számára.

